સચિત્ર   છુપી પોલીસની રોમાંચ ખડા કરનારી વાર્તા.   સચિત્ર

લાલનો એક્કો

વીર ક્રૂર લુટારૂ.

પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય

લાલ વારાંગના વિલાસીકાને ત્યાં. (વધુ માટે પૃષ્ટ ૫૭ વાંચો)

મૂલ્ય માત્ર **આઠ આના**

પ્રયોજક:–"પુષ્પ"

ચોકટનો એક્કો.

(તેર પાનાની કેટ.)

શ્રી "પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય." ટાવર રોડ, તાર ઓફીસ સામે-સુરત.

(સચિત્ર) ૧૯૨૮ ના આનાની ગ્રીષ્મ ભેટ. (દ્વિતીય નવલકથા.)

પ્રયોજક "પુષ્પ." કીંમત. માત્ર આઠ આના.

શ્રી સરસ્વત્યૈ નમઃ!

લાલનો એક્કો

—:એક:—

"વીર લૂટારૂ."

(એક વીરરસથી ભરપૂર અદ્‌ભુત ડિટેકટીવ નવલકથા.)

પ્રયોજક:—"પુષ્પ."

—:પ્રકાશક.—

ઠા. પ્રાણલાલ જીવણદાસ બુકસેલર અને પબ્લીશર,
"શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય" તારઓફિસ સ્હામે—સુરત.

શ્રી અનાવિલબંધુ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં ગોવીંદજી ડાહ્યાભાઇ નાયકે છાપ્યું. બરાનપુરી ભાગળ ભાજીવાળી પોળ—સુરત.

આવૃત્તિ બીજી. ઇ. સ. ૧૯૨૫. પ્રત. ૨૦૦૦.

મૂલ્ય રૂા. ૦—૧૨—૦

— અનુક્રમણિકા. —

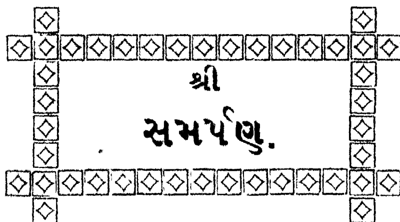
" બે બોલ. "

૭ માસ જેવી ટુંક મુદતમાં ઇશ્વરકૃપાએ આ પુસ્તકની દ્વિતિયાવૃત્તી થાય છે. એજ એની લોકપ્રિયતાનું દર્પણ!

પ્રત્યેક પુસ્તક લખવામાં પ્રત્યેક લેખકનો કંઇ ને કંઈ પણ ઉદ્દેશ હોવોજ જોઇએ, અને હોય છે. તદ્દ અનુસાર આ વાર્તા ડિટેકટીવ હોવા છતાં, અને એવી વાર્તાઓમાં છળ, બળ, કળ સાથે ભેદ ભયકરતાજ પ્રાધાન્ય ભોગવતાં હોવા છતાં, એમાં એક મહાન ઉદ્દેશ ઉપરાંત અપાર સદ્‌ગુણો સંમિશ્ર થઈ સચવાયલાં છે. " લાલનો એકકો. " એક લુટારૂ હોવા છતાં તેની અપૂર્વ વીરતાનો ગુણ, અર્થાત્ વીર રસ પ્રધાનપણે હોઇ, તે ઉપરજ વાર્તાનો પ્રવાહ અંતિમ પૃષ્ટ લગી ગુંથાયલો છે. તદુપરાંત ડિટેકટીવ દરેનું બુદ્ધિ–કૌશલ્ય, અને વેશ–પરિધાનની ખૂબી, ગૌરીની સહનશિલતા. સુંદરીનું સ્ત્રી–ચરિત્ર, મુદ્રિકાનો દિવ્ય–પ્રેમ, તથા મહંત અને ભીમાની સ્વામીભકિત સાથે વફાદારી સ્પષ્ટ તરી આવે છે. વીરનું ભૂષણ શું? " સમશેર અને ક્ષમા. " તેમજ વચનપાલકતા એ ત્રણ મહાન સદ્‌ગુણો પણ આમાં સમાયલા છે. એક બળવાન બ્હાદૂર બ્હારવટીયાને મૃત્યુ–દંડની સજા દઇ, તેની ઇશ્વરઅર્પિત અમોઘ શકિતને નિરર્થક જવા દેવી, એ કરતાં એવા વીર લુટારૂઓને સમજાવી, સુધારી, તેમની એ શકિતનો સદુપયોગ કરવામાં આવે! તો અત્યુત્તમ! એમ કર્તા માને છે.

પ્રભો! એવાં આદર્શ અને અનુકરણીય ઉદ્દેશો! અને ઇચ્છાઓ પાર પાડો! અને સહાય સન્મતિ અર્પી સન્માર્ગે પ્રેરો! એજ એક માત્ર અભ્યર્થના! ઇત્યલમ્!

સુરત.	ભવદીય	સંવત્ ૧૯૮૧.
વાડીફળીઆ	સાહિત્ય—સેવક " પુષ્પ. "	ગોકુલાષ્ટમી.
પગથીઆશેરી.	**ગમનલાલ હીરાલાલ બદામી.**	શ્રાવણ.

જ્ઞાતિભૂષણ શ્રીયુત,

ઠક્કર ગોપાળજી ઓધવજી લાલજીભાઇ.

આપ જ્ઞાતિની ઉન્નતિમાં રસ લ્યો છો, તેમજ જ્ઞાતિ માટેની દરેક પ્રવૃત્તિઓમાં તન, મન અને ધનની મદદ આપવાને હરહમેશ તત્પર રહો છો. કેળવણી પ્રત્યે ખાસ લાગણી ધરાવો છો. તેમજ આપને આંગણે આવેલ કોઇ પણ વ્યક્તિ નિરાશ થઇ પાછી જતી નથી. એવા ઉત્તમ ગુણોથી આકર્ષાઇ આ લઘુ પુસ્તક આપના કરકમળમાં સવિનય સમર્પણ કરૂં છું.

સમર્પનાર:—

આપનો સદાનો આભારી,

ઠક્કર પ્રાણલાલ જીવણદાસ.

બુકસેલર ભાવનગરવાળા.

લાલનો એક્કો

—:એક:—

“વીર—લૂંટારૂ.”

પ્રકરણ:—૧ લું.

“ મહંતની મુદ્રિકા. ”

જો આંખ છે તો સર્વ છે! આંખો ગઈ તો સહુ ગયું,
આંખો વિનાના અંધનું આખું જીવન નિષ્ફળ થયું.

ણ ? ” એક નિર્જન જંગલમાં આવેલી ઝુંપડીના અંદરના ભાગમાંથી પ્રશ્ન પૂછાયો.

“ કોઈ નહિ ! એ તો હું ! ” જવાબ મળ્યો.

“ હું તે કોણ ? ” શબ્દ અપરિચિત લાગતાં અંદરથી પુનઃ સ્પષ્ટ પત્યુત્તર મંગાયો.

કારણ ? આ વખતે સમય રાત્રિના બારનો હતો, સ્થાન જંગલ હતું, શબ્દ અપરિચિત અને લૂટારૂઓની બહુ બ્હીક હતી.

"ગુણવંત !" બ્હાર ઉભેલા માણસે થંડીથી ધ્રૂજતા મંદ સ્વરે પોતાનું નામ ઉચ્ચાર્યું.

થોડીજ વારમાં ઝુંપડીનું દ્વાર ખૂલ્યું. દ્વાર ઠોકનાર વ્યક્તિ ઝુંપડીમાં દાખલ થઇ. આવનારે ડિટેક્ટીવને શોભે એવો પોશાક પહેર્યો હતો. તેના કમરપટામાં પિસ્તોલ હતી. ઠંડીથી બચવા તેણે તે ઉપર લાંબો ઓવરકોટ ઓઢી લીધો હતો.

જાણે ઝુંપડીમાં એક ન્હાનું સરખું સુવ્યવસ્થિત ગૃહજ રચાયલુ હતું ! પાસે એક દીવી ઉપર દીપકનું કોડીયું મંદ મંદ પ્રકાશ નાખી રહ્યું હતું. પાસેના ખંડમાં ઝીણું ફાનસ બળી રહ્યું હતું. દ્વાર આગળજ એક પલંગ હતો. જેમાં એક વયોવૃદ્ધ ફકીર—મહંત ઓશીકાને અઢેલી બેઠેલો હતો. તેને થોડે છેટે એક બારથી તેર વર્ષની બાળા તે વયોવૃદ્ધ પુરૂષને શ્રીમદ્ ભાગવત્ વાંચી, તેનું શ્રવણ કરાવી રહી હતી. એટલામાં મહંતે દ્વાર ખોલ્યું, અને તે બાર વર્ષની લજ્જાશિલ બાળા પાસેના ખંડમાં ચાલી ગઇ.

આવનારે એક વાર ચોતરફ ઝુંપડામાં નજર નાંખી લીધી. અજાણ્યાની પેઠે તે પ્રત્યેક ચીજ પ્રતિ ધારી ધારીને જોવા લાગ્યો. પરન્તુ તેને ખબર ન હતી કે ત્હેની આ હીલચાલ પાસેના ખંડમાં છૂપાયલી પેલી બાળા જોઇ રહી હતી. ગુણવંતનું મુખ-દર્શન કરવા તેને મનોભાવ હતો.

"આવ ગુણવંત !" અંધ મહંતે બેઠાં બેઠાંજ મોઢેથી આવનારને આવકાર આપતાં કહ્યું, "હું ધારૂં છું કે તું કંઇક વ્હેલો આવ્યો ખરો ! નહિ વારૂ ?"

"હા! કારણ મોડી રાત્રે ઠંડી વિશેષ પડે છે."

વૃદ્ધને ગુણવંતના હંમેશના અને આજના સાદમાં ઘણો ફેર લાગ્યો. પોતાની ખાત્રી કરવા તે બોલ્યો, "ગુણવંત! ત્હારો ઘાંટો આજ આમ બદલાઈ કેમ ગયો?"

આવનાર! વૃદ્ધ મહંતના આ અણધાર્યા પ્રશ્ને કરી એકાએક ચોંક્યો, છતાં હિમ્મતપૂર્વક બોલ્યો, "આપને એમ લાગે એ બનવા જોગ છે, કારણ કાલ સાંજે ભોજનમાં મ્હારા એક મશ્કરા મિત્રે મ્હને વિનોદ દાખલ કંઇક ખવડાવી દીધું છે. અને તેથીજ સાદ જરા ભારી થઈ ગયો છે."

"વારૂ! મ્હારો પત્ર ત્હને ક્યારે મળ્યો?"

"આજે સાંજે!"

"ગુણવંત! મ્હેં ત્હને આજે આ'વી મોડી રાત્રે શા માટે બોલાવ્યો? તે તો તું જાણે છે. છતાં મ્હારે ત્હને જણાવવું જોઇએ કે આજ કેટલાક દિન થયા લાલના એક્કાના માણસો કોઇ કારણસર ગુપ્ત તપાસ કરવા અત્રે ફરી રહ્યા છે. આંખો વિનાનો હું અંધ હવે આ અવશેષ રત્નને એ લુટારૂઓના હાંથમાંથી સંરક્ષવા અશક્ત છું. તેમજ એ'ના ભાગ્યમાં ગાંધર્વ-લગ્ન નિર્માણ થયાં હોવાથી, દિવસે અને ધામધૂમથી એ પરણી શકે એમ નથી. માટે શુભસ્ય શીઘ્રમ્! હવે નાહકનો સમય ગુમાવવામાં કશોજ સાર નથી. હા! જો હું દેખતો હોત! તો વળી સારૂં! પરન્તુ તેમ નથી! આ બે આંખો તો મ્હેં વફાદારી જાળવવા વેચી છે."

અનાથ બાળા આજ હું...સોંપુ ત્હારે હાથ,
નિરાધાર એ'નો હવે...રહ્યો એક તું નાથ.

સ્નેહે સંપી પ્રેમથી...નિભાવજો સંસાર,
લ્હાવાં સ્વર્ગિય લૂટતાં...તરી જજો ભવપાર.

ગૌરી! બેટા! આમ આવ!" વૃધ્ધે હાંક મારી. અનાથ આજ્ઞાધીન બાળા ગૌરી ઘુંઘટ તાણી પોતાના ધર્મ--પિતા પાસે આવી ઉભી. ગુણવંતના હાથમાં તેનો હાથ મૂકતાં મહંત વદ્યા, "ગુણવંત! આજ બાર બાર વર્ષો થયાં મ્હારાં પેટની પુત્રી ગણી મ્હેં એને ઉછેરી છે. તેમજ એણે પણ મ્હને પોતાના સગ્ગા તાત માની પ્રત્યેક આજ્ઞા અને પડતા બોલ ઉઠાવ્યા છે, પુત્રીધર્મ યથેચ્છ બજાવ્યો છે. આજ એ અણમૂલાં રત્નને, માતા પિતાહીનવત્સને હું ત્હારા હાથમાં સોંપી મ્હારે માથેથી એક મ્હોટો ભાર ઓછો કરૂં છું. નિર્મળ હૃદયથી ચાહી એ'ને જીવનભર સુખી કરજે."

"તે માટે આપ બેફિકર રહો! એ'ને સુખી કરવા હું મ્હારાથી બનતું બધુંય અવશ્ય કરીશ.

દેવી વીણા! મ્હારે ગૃહે એ સૂર મીઠાં આપશે,
નિજ સદ્ગુણે સંસાર એ મમ સ્વર્ગ સમ શોભાવશે.
મરતાં લગી ગુણવંતને હૃદયે અને જીહ્વે વસે,
ગુણવંતની ગૌરી થશે, ગુણવંત ગૌરીનો થશે.

મહંત! વધારામાં

દેવી બની ગૃહ--આંગણું મ્હારાં પરમ દીપાવશે;
ગૃહ--રાજ્યની રાણી બની સંસાર મમ શોભાવશે.
કુ--પંથ જાતાં કાન્તને તમ કન્યકા અટકાવશે,
સુધારશે, આનન્દ--સાગર મ્હાલશે, ઉદ્ધારશે.

માટેજ કહું છું કે એક સદ્ગુણી સતી--રત્ન મમ સંસાર અને જનેતાની કુખ શોભાવે, એ'વાં આશિર્વચન આપો."

"કલ્યાણમસ્તુ ! ગૌરી ! બેટા ! ભિન્ન વ્હેતાં પ્રેમના પ્રવાહો ગુપ્ત રીતે એકાકાર થતાં મ્હેં ઘણી વાર જોયાં હતાં. આજ એને સંલગ્ન કરી હું હર્ષિત થાઉં છું. ત્હારી તેમજ ગુણવંતની-બંનેની સમતિથીજ હું આજે મ્હારા ઋણથી મૂકત થાઉં છું." કહી વૃધ્ધે બંનેનો હસ્તમિલાપ કરી દીધો.

નમ્ર, દયાળુ, નેક થઇ કરજો રૂડાં કામ,
યશ અંકિત ઇતિહાસમાં અમર કરાવો નામ.

બેટા ! તું રડે છે ? રડ ! આંસુડા સારે તો હર્ષના સાર ! કારણ ?

પુત્રી પરાયું ધન ! નકી પરણી પતિ--ગૃહ જાય છે,
હોયે સુતા સમ્રાટની પણ સાસરે શોભાય તે.
પ્હેલે પગથીએ નવ વધૂ જ્યાં સાસરામાં જાય છે,
માબાપને પુત્રી નયનથી આંસુડાં ઉભરાય છે.
પગલાં ભરે છે, મંદ ધીમી ધરતી ખણતી જાય છે,
ઉંચુ જુએ ના ! ઘુંઘટે મુખ--ચંદ્ર સંતાડાય છે.

બેટા ! સરજનહારના એ સ્વાભાવિક નિયમો સર્વને માટે સમાન છે. મ્હને તો નથી પેટનો પુત્ર ! કે નથી પુત્રી ! જેમાં ગણું તેમાં એક તુંજ ! મ્હારા માલીક ! અન્નદાતાની અનાથ બાળકી !

તું પુત્રી--ધન છે પારકું જે નકકી ન્યારૂં થાય છે,
માતા પિતાથી ક્યાં સુધી કહો સાચવ્યું સચવાય એ.
જે પુત્ર--જન્મે જગતમાં હર્ષિત થવાની રીત છે,
કારણ ? કળાશે પુત્રી એ તો પારકાની ચીજ છે.

ન રડ ! બેટા ન રડ ! મહિયર મૂકી સાસરે સિધાવતી સર્વ બાળાઓને પ્રથમ તો ત્હારી માફકજ રોવું આવે, પરન્તુ થોડા

દિવસ પછી એ અધરૂં ન લાગે. હા... આજ ત્હારાં માત પિતા હોત...તો ત્હને શી ધામધુમથી વિદાય કરત! પરન્તુ નહિ! પ્રત્યેકના ભાગ્યમાં હમેશને માટે સુખનોજ સૂર્યોદય જોવાનું કયાંથી હોય! સુખ અને દુઃખ હર્ષ અને શોક, ચઢતી અને પડતી તેમજ તડકા અને છાંયા મનુષ્ય–જીવનમાં પળે પળે પલટયાંજ કરે છે.

સ્થિતિ કોઇની એક સરખી ન રે'તી,
ન જીવન--સરિતા દિશે એક વ્હેતી,
હસે હાલ તે ક્ષણુ પછીથી રડે છે,
ઉમંગે ચડે જે પલકમાં પડે છે.

માટે આ મંગળ પ્રસંગે આંસુ ન શોભે!" વૃદ્ધની આંખોમાં આટલું વદતાં વાત્સલ્યે કરી ઝળહળીયાં ભરાઇ આવ્યાં.

"પિતાજી! હું મ્હારે માટે નહિ! પરન્તુ આપને માટે રડુ છું. મ્હારાં ગયા પછી આપની સેવા-- ચાકરી કોણુ કરશે? મ્હારા અંધ--બાપૂની સંભાળ કોણુ લેશે?

ફળ–મૂળ બાપૂ આપને, આણી દેશે કોણુ?
તરસ્યાં થાતાં કંઠને...પાણી દેશે કોણુ?
પિતા કહી મ્હારા વિના...પુકાર કરશે કોણુ?
ઘરડે ઘડપણુ ચાકરી–સેવા કરશે કોણુ?

મ્હને તો એજ બહુ લાગે છે. એ'નીજ ચિન્તા થયા કરે છે." નવ-વધુ ગૌરીની ગળગળી વાચા ખુલી.

"એ ચિન્તાનો ભાર મ્હારે માથે! આપના પિતાની સેવાને અર્થે હું આજેજ એક માણુસ નિયુકત કરીશ." ગુણુવંત બોલ્યો.

"ઇશ્વર દંપતિ--યુગલને દીર્ઘાયુ કરો!"

દેહલગ્ન થઇ ચુકયાં. ગૌરી અને ગુણુવંત પતિ--પત્નીના પવિત્ર બંધનથી સંસાર રંગભૂમિ ઉપર અર્ધાંગ, અને અર્ધાંગનાની ભૂમિકા ભજવવા બંધાઇ ચુકયા. ગૌરી અને વૃદ્ધ મહંતની આંખોમાંથી દડ દડ આંસુના ટીપાંઓ સરવા લાગ્યાં. જતાં જતાં ગૌરી ધર્મ--પિતાને ભેટી. તેના ઉહુના આંસુઓએ વૃદ્ધની છાતી અને હૃદય બંને પલાળ્યાં. બાપ્પ કંઠે તે બોલ્યો, "ગુણુવંત! મ્હારી ગરીબડી ગ્રામ્યગૌરીને જરાય ઓછું ન આવવા દઇશ."

"આપની આજ્ઞાનું યથેચ્છ પાલન અવશ્ય કરીશ." ગુણુવંતે દ્વાર બ્હાર પગ મૂક્યો.

"બાપૂ! જાઉં છું." પ્રેમાળ પિતાને તજી જતી ગૌરી આંસુ ભરી આંખે છેવટના બે બોલ બોલી.

"સુખેથી સિધાવો. બેટા! તન, મન અને વચનથી સ્વામીની સેવા કરી કૂળ, કૂખ સાથે માતા પિતા ઉભયના નામ દીપાવજે."

બ્હાર ગાડી ઉભેલી હતી. પતિ--પત્ની તેમાં બેઠા. જોતજોતામાં ગાડી ઝુંપડી ન દેખાય એટલે દુર નીકળી ગઇ. ગાડીને ગયાને ભાગ્યેજ થોડી વાર થઇ હશે, અને વૃદ્ધ મહંતની આદ્ર આંખો હજુ નજીવીજ સુકાઇ હશે, ત્યાં તો પુનઃ દ્વાર પર પ્રહાર થયો.

"મહંત! મહંત! દ્વાર ખોલો!"

આશ્ચર્યમાં ગર્ક થયેલ મહંતે માંહેથી સવાલ કર્યો, "કોણુ?"

"એ તો હું! દવે."

દવેનું નામ અને તેનો હરહંમેશનો પરિચિત સાદ મહંતને પારખતાં વાર ન લાગી. ધડકતા હૃદયે ને કંપતા કરે અંધ મહંતે દ્વાર ખોલ્યું. "ડિટેકટીવ દવે ઉર્ફે ગુણુવંત" હોંસભેર અંદર દાખલ

થયો. પરન્તુ મહંતની નૂરહીન તથા આંસુભરી મુખમુદ્રા અવલોકતાંજ તે દીઙ્મુઢ થઇ ગયો.

"મહંત ! મહંત ! આ શું ? આપની આંખમાં આંસુ કેમ ? આપ કેમ કાંઈ બોલતાં નથી ?"

"દવે ! જો કે ત્હારા સાદ ઉપરથી હું ત્હનેજ સાચા ગુણવંત તરીકે માનું છું. પરન્તુ ત્યારે......"

"શું ?"

"ગૌરીને પાંચ મિનિટ પ્હેલાં પરણી જનાર ગુણવંત કોણ ?"

"શું ?" દવે ગૌરીને પરણી લઈ જવાની વાત સાંભળતાંજ ચોંકી ઉઠયો.

"ધીરો પડ ! પ્રથમ તુંજ સાચો ગુણવંત છે, એમ મ્હારી ખાત્રી કર. તે પછી હું ત્હને બનેલા બનાવથી પરિચિત કરૂં." મહંત બોલ્યા.

ગૌરી ગયાના વિચારમાં ઘેલો બનેલો આશક ગુણવંત મહંતને પોતાની સત્યતાની પ્રતિતિ દેવા આજ સુધી છૂપાવેલો ભેદ ખોલવા લાગ્યો.

"આજથી..... વરસ પર...લૂટારૂના હાથમાંથી બચાવેલ સુન્દરીની વાત યાદ કરો."

"બસ ! વૃદ્ધને ખાત્રી થઇ ચુકી."

"વિશેષમાં આ રહ્યો આપનો અત્રે આવવા મળેલો પત્ર, અને સંકેત-શબ્દ "મહંતની મુદ્રિકા."

"દોડ ! દવે ! ત્યારે તો જલ્દી કર !

હાર્યો બાજી હોડમાં...ચૂકયો કરતાં ઘાવ,
અન્ય સમુદ્રે ભૂલથી...છોડી દીધી નાવ.

"કોઈ બદમાશ ત્હારા નામે! અને વેશે ગૌરીને ઉડાવી જવામાં ફાવ્યો છે. અફસોસ! હવે! હું અંધ હોવાથી એને જોઈ શકયો ન હતો! એના બદલાયલા સાદ ઉપર મ્હને શંકા જતાં મ્હેં એ વિષે એ'ને પૂછયું હતું, પરન્તુ એણે એ બુદ્ધિપૂર્વક બ્હાનુ બતાવી ઉડાવી હતી.

"દગો" પોતાનો પત્ર તથા સંકેત–શબ્દ ફુટયો તે ઉપર વિચાર કરતો ગુણવંત બોલ્યો.

"ગુણવંત! ગુણવંત! હું અંધ હોવાથી આ ગંભીર ગોટાળો થવા પામ્યો છે. તેમજ ત્હારા સિવાય મ્હેં અન્ય એકેને મ્હારો સંકેત–શબ્દ કહ્યો નથી, તો પછી અવશ્ય એ ભેદ ત્હારા ગૃહમાંથીજ કોઇ દગાખોરને હાથે ફૂટેલો હોવો જોઇએ."

"ઠીક! આપ બેફિકર રહો! હું આપની ગૌરીને જરૂર પાછી લાવી દઇશ."

"ડિટેકટીવનું બુદ્ધિ કૌશલ્ય તો હવે બતાવવાનું છે!" મહંતે તેને ઉશ્કેર્યો.

"અને તે બતાવીશ! ગૌરીને છોડાવીશ. ત્યારેજ તમને મોઢું બતાવીશ."

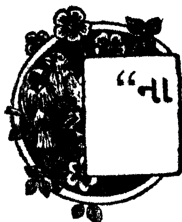
કહી ડિટેકટીવ હવે ઉર્ફે ગુણવંત "હવે કયો રસ્તો લેવો?" એ ઉપર વિચારના ઘોડા દોડાવતો ઘર તરફ વળ્યો.

પ્રકરણ:—૨ જું.

"નાથ નહી પણ નરપિશાચ!"

સતી નારને સંતાપવી! એ શકિત ક્હો શા કામની?
સ્ત્રીઓ ઉપર ઊગામવી! સમશેર એ શા કામની?

અબળા ઉપર જુલ્મી થવું! એ વીરતા શા કામની?
મહિલા કને મૂછ તાણવી! શુરવીરતા એ નામની.

"ના થ! શું આપણે અહીં રહીએ છીએ?"

ગૌરીએ ભયંકર ગુફા કને ગાડી ઉભી રહેલી જોઇ અંદરથી ઉતરતાં ઉતરતાં અને બ્હીતાં બ્હીતાં મંદ સ્વરે સ્વામીને સવાલ કર્યો.

"હા! કેમ વારૂ? અહીંજ મ્હારૂં હમેશનું નિવાસ સ્થાન છે." બનાવટી ગુણવંત હરખાતે હૈયે બોલ્યો.

"મ્હને તો અહીં આ'વા નિર્જન જંગલમાં, આ'વા ભયાનક સ્થળમાં, બહુજ બ્હીક લાગે છે."

"જંગલની ઝુંપડીમાં આજ દિન સુધી રહી, ત્યારે એ ભયંકરતા, નિર્જનતા અને બ્હીક...એ બધ ન લાગ્યાં? વ્હાલી! મ્હારા જેવા શૂરવીર સ્વામીના પડખામાં ત્હને ડર શાનો?

કાયર નથી હું વીર છું ને વીરનો સંતાન છું,
યમરાજ મુજથી થરથરે! ને મ્હોતનો મ્હેમાન છું.
આપત્તિ આવે લાખ! તોયે સ્હેજ પણ રોતો નથી,
મુજ સાથ! બીડે બાથ! એ'વો એક હું જોતો નથી.
ગૌરી! મ્હારી ગુણીયલ ગૌરી! ન ડર! ડરને દીલમાંથી દૂર કર.
છે વીર સાચો તેજ પરવા પ્રાણની કરતો નથી,
સૌ શત્રુઓ સાથે પડે તૂટી છતાં ડરતો નથી.
માથુ રહે કે ના રહે! તે ધ્યાન એ ધરતો નથી,
એ આત્મભોગી વીર ઇતિહાસે કદી મરતો નથી."

" પરન્તુ પિતાજી તો કે'તા...હતા...કે..."

" શુ ? "

" કે તમે શહેરમાં, અને ઘણાજ સુંદર મકાનમાં રહો છો."

" ખરી વાત ! પરન્તુ શું કરીએ ? પ્રિયા ! અમારે ડિટેકટીવનો જીવલેણ ધંધો પડયો. એટલે ન છૂટકે હાલમાં થોડા વખતને માટે અહીંજ નિવાસ કરવો પડયો છે."

"કંઈ કારણ ? "

"કારણ પુછે છે ? " ત્હારાજ લાભનું છે. "

" મ્હારા લાભનું ? "

" હા ! "

" હું નથી સમજી શકતી. "

" સમજાવું ! જો ત્હારા માબાપની શોધખોળ કરવા ઉપરાંત પેલા વીર લુટારૂ લાલના એકકાને કેદ કરવાનું ફરમાન સરકાર તરફથી મ્હને થયું હોવાથી મ્હારે છેવટે આજ માર્ગ ગ્રહણ કરવો પડયો છે. અંદર તો આવ ! અને જરા જો તો ખરી ! શહેરના સુન્દર મકાનોને પણ ઘડીભર તું ભૂલી જશે. તેને ટકકર મારે એ'વો ઝળહળાટ તું હમણાંજ જોશે. તદુપરાંત ત્હારા ગુણવંતે પોતાની કોમળાંગી નવ વધુને માટે દાસ દાસીઓ પણ પૂરતા રાખેલ છે. "

ડરતી કંપતી ગૌરી કંઇક શંકાશિલ મને પોતાના પતિનો હસ્ત પકડી ગુફામાં આંધળાની માફક દોરાવા લાગી. બનાવટી ગુણવંતની વાતો પાયા વગરની ન હતી. ગુફાની અંદર થોડોજ અંધારો માર્ગ કાપ્યા પછી ભવ્ય અને રોનકદાર એવો દીપકોના પ્રકાશથી ઝળહળી રહેલો એક સુન્દર ઓરડો આવ્યો. માંહે કેટલાક દાસદા-

સીઓ આમ તેમ આંટા મારી રહ્યા હતા. પ્રવેશદ્વાર ઉપર બે રાક્ષસી કદના માણસો ખુલ્લી તલવારે પ્હેરો ભરી રહ્યા હતા. તેમને જોઇ ગૌરી કે જે આગળ ચાલતી હતી. તે આગળ પગલું ભરતાં ખંચાઇ, અટકીને ઉભી રહી. એટલામાં તો પાછળ ચાલનાર વેશધારી ગુણવંત ત્યાં આવી લાગ્યો. તેની એકજ ઇસારતે નમન કરતા પ્હેરેગીરોએ દ્વાર ખોલી નાખ્યા.

તે પછી પોતાના મુખ બ્હાર પડતા બોલ ઉપાડી લેવા સજ્જ એવી બંને દાસીઓ પ્રતિ જોઈ વેશધારી બોલ્યો, 'જુઓ! આ તમારાં શેઠાણી થાય. એમનો એકેએક હુકમ વિનાવિલંબે ઉઠાવજો."

દાસીઓએ મસ્તક ઝુકાવ્યાં. ગૌરીનો સ્વામી જવાને ઉભો થયો. તે જતાં જતાં બોલ્યો, "ગૌરી! વ્હાલી! હું એક અગત્યના કારણ માટે અત્યારે તો જાઉં છું. હમણા થોડી વાર પછી અત્રે પાછો ફરીશ. જે દરમ્યાન મનગમતા વસ્ત્ર પરિધાન કરી તું મ્હારી રાહ જોજે. ત્હને જે કંઇ જોઇએ, તે અહીં બેઠાં બેઠાંજ હુકમ કર્યાથી મળી શકશે, કોઇ વાતે સંકોચાતી કે શરમાતી નહી."

ગૌરીને "ઉભા રહો." એટલુંયે કહેવાનો વખત ન મળ્યો. "મ્હને થાક લાગવાથી હું અત્યારે સૂઇ જવા માગું છું, માટે તમે બ્હાર જઇ બેસો." એમ કહી તેણે પોતાની પ્રત્યેક હીલચાલ ઉપર બારીક નજર રાખવા મૂકાયલી બંને ચતુર દાસીઓને ત્યાંથી દૂર કરી. એકાન્ત મળતાં જમણો કર લમણે ટેકવી તે વિચાર કરવા લાગી.

" શું એ મ્હારા ગુણવંત હશે?"

કોઇ દિવસ નહિ ને આજે પ્રથમજ ગૌરીને પોતાના પ્રિયકર ગુણવંતના ગુણમાં, વર્તનમાં, અને વાણીમાં ફેર જણાયો.

તેનું મન મંગળ અમંગળ વિવિધ તર્કો બાંધવા લાગ્યું. અશુભ શંકાઓ તેના હૃદયપ્રદેશમાં ઉદ્‌ભવવા લાગી. પોતે એક લજ્જાશિલ નવ–વધુ હોવાથી હજુ ઘુંઘટ તદ્દન દૂર કરી પોતાના પ્રિય પતિનું મુખાર્વિંદ જોવા તે ન્હોતી પામી. જો કે લગ્ન પ્હેલાં તેણે ગુણવંતને સેંકડો વાર જોયો હતો! છતાંય આટલી અધીરાઇ!

ગૌરી જ્યારે આવા આવા તરંગો ઉરમાં દોડાવી રહી હતી, ત્યારે બદમાસની યોજેલ ગૌરીની બે ચતુર દાસીઓએ 'પોતાની નવી શેઠાણીએ પોતાને દૂર કરી' એ ખબર ભીમા નામના વફાદાર સેવક સાથે એકાન્તમાં બેસી ગુપ્ત વાતો કરતાં પોતાના સ્વામીવેશધારી ગુણવંતને કરી. વ્હેમી વેશધારી દાસીની વાત સાંભળતાંજ ગૌરીના ઓરડામાં આવી પહોંચ્યો.

પરોઢ પૂરેપૂરૂ ફાટી ચૂક્યું હતું. ખંડના તમામ દીપકો બુઝાવી નાખવામાં આવ્યા હતા. ગુફા છતાં ઉપરનો ભાગ એવી સફાઇથી કોતરી કાઢવામાં આવ્યો હતો, કે માંહેના સુવ્યવસ્થિત ઓરડાઓમાં પુરતો સુર્ય–પ્રકાશ પડતો હતો. વિચારમાળાના મણુકા ફેરવવામાં એકચિત્ત થએલી ગૌરીએ પોતાનો પતિ પોતાની પાછળ આવી ઉભો રહ્યો, છતાં તેનો પદ્દધ્વનિ સરખોયે ન સાંભળ્યો. એટલામાં તો પાસેજ કોઇના બોલવાનો અવાજ તેને કાને પડ્યો. તે એકાએક ઝબકી ઉઠી. તેની અર્ધ પરોવાયલી વિચારમાળા એજ વેળા પુનઃ વેરાઇ ગઇ. મોતીઓ બિચારા વિખૂટાં પડી ગયાં.

"ગૌરી તને બહુ પરિશ્રમ લાગ્યો છે?"

"હા! પરન્તુ તમે તો અત્યારે કામ પ્રસંગે બ્હાર જવાનું કહી ગયા હતા, ને વળી એટલામાં પાછા કયાંથી પધાર્યા?" શરમાળ

બાળાએ શશિવદન ઘુંઘટમાં છૂપાવતાં પતિ સાથે પ્રથમ વાતચિતનો લાભ લીધો.

" ત્હારે ખાતર કામને પણ એક બાજુ મુકી દીધું. વ્હાલી ! એ તે શા હિસાબમાં ?

કામ તો શું કાય પણ ત્હારા ઉપર કુરબાન છે,
બસ એક ત્હારા બોલ પર ! તૈયાર મ્હારો જાન છે.
છે તેજ સાચી સુન્દરી જે સ્વામીને માટે મરે,
છે તેજ સાચો કાન્ત કાન્તા કાજ જે માથું ધરે.

ગોરી ! વ્હાલી ! એટલું તો સત્યજ છે કેઃ—

જુદાઇ ના તલભાર છે, સાચાં પતિ--પત્ની વિષે,
છો કાય જુદી ! દીસતી પણ પ્રાણ તો એકજ દિસે.
સાચી સતીનો પ્રાણ ! સ્વામીના જતાં રે'તો નથી,
સાચો પતી સ્ત્રી-મ્હોત પૂંઠે શ્વાસ ! પણ લેતો નથી.

ગોરી ! હૃદયવલ્લભે ! હવે આ ઘુંઘટ શા માટે ?"

વેશધારી ગુણવંતે કોઇ પણ પ્રકારનો વિચાર કર્યા વિના ગોરીનો ઘુંઘટ—પટ સ્વહસ્તે દૂર કરી તેનું શશિવદન નિહાળ્યું. ચૂમી કરવા અધરો ગૌર ગાલો તરફ વાળ્યા. પણ અરે આશું ? એકજ ક્ષણ ! પતિ-મુખદર્શન થયું. અને " ઓ પ્રભુ ! મ્હારી શંકા આખરે સત્ય નિવડી ! " કે'તાંજ ગોરી એક પગલું પાછળ હઠી ગઇ. પતિ-વ્રતનો ભંગ થતાં એને પ્રભુએ અણી સમયે બચાવી લીધી. " પોતે ગુણવંતના વેશમાં કોઇ અન્ય વેશધારીનેજ વરી ઠગાઇ છે. " એ જાણતાંજ કાચાં હૈયાની બાળા એકાએક હૃદયાઘાતે અને પ્રેમાઘાતે કરી દેહશુદ્ધિ ભૂલી બીજીજ પળે બેશુદ્ધ થઇ ધરણી ઉપર ઢળી

પડી. વેશધારી ગુણવંત! ચુંબનનો લ્હાવો હૃદયમાંજ રહી જતાં આશ્ચર્ય--મુદ્રાએ તે બેશુદ્ધ બાળા પ્રતિ જોઇ રહ્યો.

અત્યાર સુધી વેશધારી એમ સમજતો હતો, કે ગૌરીએ ગુણવંતનું ફક્ત નામજ સાંભળ્યુ હશે, મુખદર્શનનો લાભ તેણે નહિ મેળવ્યો હોય! પરન્તુ તેની એ ધારણામાં એ પોતે ઠગાયો હતો. ગૌરીએ ગુણવંતને એક વખત નહી પણ વધુ વાર જોયો હતો. એટલુંજ નહિ પણ બંને લગ્ન--સંબંધ નક્કી થયા અગાઉ ઘણી વાર એકાન્તમાં મળ્યા પણ હતા. અને એનેજ પરિણામે આ પ્રેમી વિશુદ્ધ હૃદયોના પ્રેમતંતુઓ ભવિષ્યના ભામા--ભરથાર તરીકે ગુંથાવા પામ્યા હતા.

વેશધારી ગુણવંતની આંખો હવે ખૂલી. ગૌરી પોતાને દુષ્ટ અને દગાખોર તરીકે ઓળખી ગઇ, એ પામી જતાં તેને વાર ન લાગી. વેશધારીની આજ્ઞાથી ગૌરીની સારવારમાં પેલી બે દાસીઓ કયારનીય લાગી ગઇ હતી. અર્ધશુદ્ધિમાં આવેલ ગૌરીના મુખમાંથી બેભાનીમાં જે નિમ્નલિખિત અર્ધાંપર્ધાં ઉદ્‌ગારો સરી રહ્યા હતાં, તેજ વેશધારીને ભાન કરાવવાં બસ હતાં.

" ના.......મ્હોય..........મ્હારા..........નાથ...આ.........ગુણવંત............વ્હાલા..........આ'વા છેજ......ના.........ઓ...પ્રભુ...લજ્જા............"

ગૌરીના વદન કમળ ઉપર સુગંધીદાર પાણીનો એક સરખો મારો અર્ધ ઘટિકા પર્યંત ચાલુ રાખ્યા પછી તે સંપૂર્ણ શુધ્ધિમાં આવી. ભાનમાં આવતાંજ બેબાકળી બની તે હાંફળીફાંફળી સ્થિતિમાં જમીન ઉપરથી ઉઠી બેઠી થઇ ગઇ. વેશધારીના આંખને અણસારે દાસીઓ

ત્યાંથી ચાલી ગઇ. થોડી વાર સુધી બંનેમાંથી કોઇ અક્ષર માત્ર ન બોલ્યું. આખરે ગૌરીથી રડી દેવાયું. તેનું હૈયું ભરાઇ આવ્યું. તેની આંખોમાંથી અવિરામ અશ્રુધારા વહી રહી હતી. બેઉ હાથ જોડી આંખો બંધ કરી, તેણે હૃદયમાં દીનદયાળ દામોદરનું ધ્યાન ધર્યું. તે ઘુંટણીએ પડી પ્રભુને વિનવી રહી હતી.

સહાય થા! હે શ્રી હરિ! સતની પત તું રાખ,
દુષ્ટોને દાબી દઈ, દયા દીન પર દાખ.

સ્તુતિ થઈ રહી. બાળાની આંખો પોતાના ઠગારા પ્રાણેશ પ્રતિ ફરી. આ વેળા તેની ઓઢણીનો માથાવટીનો ભાગ શિરોભાગ ઉપરથી, તથા પાલવ વક્ષઃસ્થાન ઉપરથી ખસી જઇ, અવ્યવસ્થિતપણે વિખરાઇ ગયો હતો. જેને બરાબર કરતી, વસ્ત્રોને સંકોરતી, દીન અને ગદ્ગદ્ સ્વરે તે કે'વા લાગી. "કહો! કહો! કે તમે કોણ છો? મ્હને આ'વી રીતે પ્રપંચથી ઠગી અત્રે શા માટે લાવ્યા છો? પ્રપંચ પ્રભુને પ્રિય નથી. તેમજ પ્રપંચી ઉપર પ્રભુ રાજી પણ નથી રે'તા. ભાઇ! મ્હારા પતિદેવ કયાં છે?

મળવું મ્હને! દયો મેળવી! મમ નાથ કયાં છે કહો મ્હને!
બે હાથ જોડી વિનવું ચરણે પડું છું આપને.
સંતોષશો સ્ત્રી-હૃદય! તો સંતોષ! સુખડાં પામશો.
નહિતો તમે કડવાં ફળો! કુકર્મ કેરા વામશો.

તમને ખબર તો હશે કેઃ—

જેવું કરો! તેવું ભરો! અવિચળ નિયમ છે ઇશનો,
કરણી પ્રમાણે છે શુભાશુભ ન્યાય શ્રી જગદીશનો.
કૈં પુણ્ય વા તો પાપ! કરતાં માનવી! સંસારમાં,
નહિ ભુલતાં દિન એક! ઉત્તર આપવો! દરબારમાં.

ભાઇ! સન્મતિ ધાર! તજી દે આ ક્ષણિક જગતના મોહ, માયા, ને વિકાર!"

"ગૌરી! ગૌરી! તું આ શું બોલે છે? પરણ્યા ભરથારને ભાઇ કે'તા શર્મ નથી આવતી? જીહ્વે કાંટા નથી ભાંગતા? હ્હારી બુદ્ધિ આજ બ્હેર મારી ગઇ છે, શું તું એટલી બધી પલટાઈ ગઈ, કે પોતાના પતિને પણ પિછાની શકતી નથી?

ભ્રમિત મગજ—મન તાહરૂં, ભ્રમણે ભૂલી ભાન,
વામાનો વિશ્વાસ શું? પલ્ટે પળે જબાન.
આજ સુધી આપ્યો મ્હને, હસી હસ્ત, વિશ્વાસ,
હવે કળી કો અન્યને, દેવા જાય સુવાસ.

શું સ્ત્રીઓના વચન તે કમળપત્ર પરના ઝાકળ–બિન્દુઓ જેવાં? સંસારની સુશીલ સ્ત્રીઓના વ્હાલ અને વિશ્વાસ પણ શું બાજારી વેશ્યાઓ જેવા ચંચળ? ના...ના....

કાજળ થા તો ફીલનો કદી ન ફીટે ડાઘ,
પ્રીતિ તે મરતાંય જ્યાં! ઘટે નહિ અનુરાગ.

અમ દેશના નર–નારમાં નહિ પ્રેમ, પ્રીતિ, વ્હાલ છે,
આજે વદે કાલે ફરે, એવાં અમારાં હાલ છે.
મ્હારૂં, મ્હવાલું ચીજ શું? પત્ની પતિ જાણે નહિ,
માબાપથી સંધાય સાંધા! તાર ત્યાં તાણે નહિ.

બાકી ખરૂં પુછો તો!

મોંઘા પ્રીતિના મુલ છે, સાચા ઝવેરી પારખે,
ખોટા હીરા તો સેંકડો! પણ કોહીનૂર તો એક બે.
કક્કો ન જાણે પ્રેમનો...દાવો છતાં એ'નો કરે,
એ'વા અમારા દેશમાં...આજે જુઓ લાખો ફરે.

અને તે'માંની એક તુંયે! ગૌરી! આ'વી અને આટલી હદ પર્યંતની છેતરપિન્ડી? ખરેખર! ત્યારે તો ભર્તૃહરિયે ખોટું નથીજ કહ્યું, કેઃ—

વિશ્વાસ વામાના વચન પર મૂકતાં વીચારજો,
વિશ્વાસ એ'ના વ્હાલ પર કરતાં પ્રથમ વીચારજો;
અકેકેક પગલું જોઇને, સંભાળીને સૌ મૂકજો,
ગફલત વિષે મા ચૂકજો! જોયા વિના ના ઝૂકજો.

અને ઝૂક્યાં! તો પછી ગયાંજ સમજજો! પસ્તાવાનું કર્મે લખાઇ ચૂકશે! વનિતાના (ખાસ કરીને વેશ્યા) વ્હાલ, વચન અને આંસુડા એ ત્રણેય પાકાં પીપળ-પાનની ગરજ સારે એમ છે! એને પલટતાં-ખરતાં શી વાર?"

"બસ કર! મ્હારા ગુણવંતમાં ને ત્હારામાં આસમાન જમીનનો ફરક છે. ક્યાં તા'રૂં દગાબાજ દીલ? અને ક્યાં તેમનું સરળ સ્નેહાળ હૃદય! કદી નહિ...તું કોઇ વેશધારી છે...

આંખો જરી નવ ઓળખે...અંતર કબૂલે સ્હેજ ના,
તુજ વદન, વાણી કહી રહ્યા...કે નાથ તું મમ છેજ ના.
નિર્લજ્જ મ્હારા નાથ...ત્હારા સમ જરાયે છે નહી,
કારણ વિના આ નેત્ર જમણું કદાપી ફરકે નહી.
ભય-ભણકારા હૃદયમાં ઘડીએ ઘડીએ થાય,
ચિહ્નઅમંગળતા તણા! એજ બધાં સમજાય."

વેશધારીઃ—

"ભમાવી કોઇએ ભોળી! હવે એ'વું મ્હને લાગે,
અગર તો બુદ્ધિમાં મ્હોટું પરિવર્તન થયું લાગે.

નથી બુદ્ધિ–મગજ આજે, જરાયે જાણુ ઠેકાણે,
પડળ શાં આંખ પર આવ્યા ! પતિ ના ઓળખી જાણે " ?

મ્હને તો લાગે છે કે ત્હને ચિત્તભ્રમનો રોગ થયો છે, અને તેથીજ તા'રી આંખો, મગજ અને બુદ્ધિ પોતપોતાના કાર્યો કરી શકતા નથી." વેશધારીએ ગૌરીને ગાંડી અર્થાત દિવાની ઠરાવી.

" નહિ ! એ'માનું મ્હને કશુંય નથી. હું સ્વપ્નામાં નહિ પરંતુ સંપૂર્ણ શુદ્ધિમાં છું. છતાં જો તુંજ સાચો ગુણવંત હોય તો મ્હારા જીવનની ગુપ્ત વાત કે જેનાથી ત્હને વાકેફ કરેલો છે, તે તું જાણતો હોવો જોઇએ. !"

" જરૂર ! "

" તો કહે આજથી તેર ચૌદ વર્ષ ઉપર શો ભયંકર બનાવ બન્યો હતો ? "

ગૌરી કોણ છે ? તે આ વેશધારી ન્હોતો જાણતો, અને તેથી જો ગૌરીએ પોતાના જીવનનો ઇતિહાસ એને પૂછયો હોત, તો એ જવાબ ન દઈ શકત, અને તુર્તજ પકડાઈ આવત. પરંતુ ભાવિના ભૂલાવાએ ગૌરીએ કંઇ વિચિત્રજ પ્રશ્ન પૂછયો. "તેર–ચૌદ વર્ષનો બનાવ." ગૌરીના આ પ્રશ્ને વેશધારી ચોંકયો. તેર વર્ષ ઉપર પોતે જે ભયંકર પાપ કર્યું હતું, તેની સ્મૃતિ નજર સન્મુખ આવી. એક વેળા તેને એ વિચાર પણ આવી ગયો કે ગૌરીને એ બનાવ સાથે શો સંબંધ હશે ? પોતે આ બનાવથી માહિતગાર હોવા છતાં તે કશુંય બોલ્યો નહિ.

" કેમ ? ગુણવંતને વળી એમાં તે આટલી વાર અને આટલા વિચાર શાં કરવાના હોય ? "

ગૌરી! એટલા વર્ષ અગાઉ તો ત્હારો જન્મ પણ ન હતો. તો પછી એ વાતની ત્હને શી ખબર? તથા એની સાથે ત્હને શું સંબંધ છે?"

"મ્હને બધી ખબર છે. મ્હારા વૃદ્ધ ધર્મ-પિતાએ મ્હને મ્હારા બાળપણમાં મ્હારા જન્મ આગળની બહુ બહુ વાતો કરી છે."

"ગૌરીને કદાચ એ લૂટ અને આગની વાત કે'વાથીજ નિવેડો આવી જતો હોય, અને ખાત્રી થઇ ચુકતી હોય! તો વળી ઉત્તમ!" એમ ધારી વેશધારી ગુણવંત બોલ્યો..."સાંભળ! આજથી તેર વર્ષ પર વિલાસપુરના એક પ્રખ્યાત જમીનદારના મકાનને એક **વીર લુટારૂએ** આગ લગાડી હતી. જેમાં તે જમીનદાર તથા તેની પત્ની સળગી ગયા હતા. બાકીના બચી ન્હાઠા હતા. જેમાં શેઠની પુત્ર—વધુનો પત્તો ન હતો. ત્રણ વર્ષના સખ્ત કેદની સજામાંથી એકજ વરસે જેલ તોડી ન્હાસનાર તે કેદીએ એ વીર લુટારૂની ભૂમિકા ભજવી ઉપરોકત કાર્ય કર્યું હતું."

"બહુ થયું...હવે મ્હને તમારા પર શ્રદ્ધા બેઠી" ગૌરીએ સંબોધન ફેરવતાં કહ્યું. "હુંજ ભૂલું છું. હવે કેવળ એકજ વાત કહો."

"પૂછ!"

"તે વીર-લૂટારૂનું નામ?"

ગૌરી બદમાશને, તેની તમામ વાત મળતી આવતાં, અને સાચી પડતાં, પોતાના પતિ ગુણવંત માની લેવામાં છેતરાઇ. છેવટનો ખરો જવાબ મળે. અને પતિને ભેટી પડું, તથા ભૂલચુકની પગે પડી માફી માંગું, એજ લક્ષ રાખતી ગૌરી અધીર બની ઉભી હતી, ત્યાં તો કિનારે વહાણુ આવી લાગ્યું, જાણી ઉત્સાહ અને

આનન્દથી છલકાતા હૃદયે વેશધારી **વીર–લુટારૂ** બોલી પડયો, **“ લાલનો–એકકો. ”**

શંકા ભાંગી ગઇ. ક્ષમા–યાચનાની ઇંતેજાર ગૌરી વેશધારીના ચરણ પકડવા દોડી. પરન્તુ તેજ સમયે એક ચમત્કાર થયો, અને તેને લીધે વેશધારીનું કિનારે આવેલું વ્હાણુ એકાએક ડૂબી ગયું.

પિસ્તોલનો બ્હાર થયો. ગૌરી બ્હીધી, અને પાછળ હઠી ગઇ. ડિટેકટીવ દવે ત્યાં આવી ઉભો રહ્યો. તેના મુખમાંથી એજ શબ્દો બ્હાર પડયા કેઃ–“અને એ **લાલનો એકકો !** યાને વીર–લૂટારૂ તે તુંજ ! ”

ગૌરીના હૃદયની સ્થિતિ કલ્પવી મુશ્કેલ હતી. સાચા પતિનું આગમન ! અને વેશ ધારીનું વીર–લૂટારૂ નિકળવું ! કેટલું અજાયબી ભર્યું !

ગુણવંતઃ—શિકાર સપડાયો હવે, આબાદ મ્હારા હાથમાં,
કંઇ વર્ષની મ્હેનત પછી વનરાજ આવ્યો નાથમાં;
બે પક્ષીઓ આજે ઉડે છે ! ફક્ત એકજ કાંકરે,
લૂટારૂઃ—કંકણુ તણા આઘાતથી વીર કેશરી આ નહિ મરે.
સમશેર–બહાદૂરો સમરમાં વિજય પામી આવતા,
ગૌરવ ભર્યાં જે શિષ...સાચાં વીર–રત્નો કા'વતા.
એ'વા કંઇ નર–વીર પગની ઠોકરે રોળાઇ ગયા,
મુજ એક હાકે થરથરી ચપટી વિષે ચોળાઇ ગયા.
આ વીર વનરાજને જીવતો પકડવો આકાશકુસુમવત્ છે.”
“ તો...લે...”

મરણીયા ડિટેકટીવ ગુણવંતે બાર બાર વર્ષના પરિશ્રમે હાથે ચઢેલા શિકારને ઘાયલ સ્થિતિમાં પણ પકડવાના ઇરાદે પિસ્તોલનો બ્હાર કર્યો આ બાજુ ગૌરી પતિને ભેટવા આગળ વધી. ત્યાંજ ચાંપ દબાઇ. ડિટેકટીવ દવે અને ગૌરી તથા લૂટારૂની વચ્ચે એક આડી લોખંડી જાળી આવી ગઇ. દવેનું હવે કશું ચાલે એમ ન્હોતું. બાર નિષ્ફળ ગયો. બીજી બાજુથી લૂટારૂના માણસો દવેને પકડવા આવતા જણાયા. સમય અને વિપરિત સંજોગ વિચારી પોતાની કેદી.પ્રાણવલ્લભાનું મુખ જોતો જોતો તે ગુફામાંથી આવેલે રસ્તે બ્હાર ચાલ્યો ગયો.

ડિટેકટીવ દવે ! ગાડીના પૈડાની નિશાનીએ વેશધારી લૂટારૂની ગુફા શોધવા પામ્યો હતો. નાસીપાસ થઇ તે પોતાના મનમાં 'પોલીસોની મદદ લઇ અત્રે આવવું ! ' એ વિચારે થાણા પ્રતિ જઇ રહ્યો હતો. એટલામાં પાછળથી કોઇએ તેને બૂમ પાડી.

"ગુણવંત ! એ ગુણવંત !"

'કોણ," પાછું જોઈ ગુણવંતે પ્રશ્ન કર્યો.

"ઉભા રહો ! ઉભા રહો ! ડિટેકટીવ સાહેબ ! મહેરબાન ! જરા નીઘા રખો આ ગરીબ દોસ્ત પર !"

"કેમરે અલ્યા વિહારી ! તું અહીં ક્યાંથી?"

"આપ. મહેરબાન ક્યાંથી ?"

"હું તો એક ખાનગી કામસર આવ્યો હતો."

"ત્યારે સેવક એક જાહેર કામસર આવ્યા હતા."

"ત્હારા કામનું નામ ?"

"ઘેર ચાલો ! પછી બધી પૂછપરછ થઇ રે'શે."

"પણ મ્હારે તો થાણે જવું છે, તેનું કેમ ?"

"ચાહ પાણી પિવડાવ્યા વિના તે કંઇ એકદમ જવાય? ચાલો."

"ચાહ પિવાનેજ દોસ્તી બાંધી છે કે શું?"

"તે તો વખત આવે જણાઇ રહેશે."

વિહારી ગુણવંતનો સ્નેહી હતો, બંને સરખે સરખા મશ્કરા મિત્રો વાતો કરતાં ગુણવંતને ઘેર ગયાં.

પ્રકરણ:—૩ જું.

"ગુણવન્તની ગુણવન્તી."

સ્ત્રી-વેશમાં, સ્ત્રી-રૂપમાં, એ'વાં અજબ જાદુ ભર્યાં,
રણધીરને શૂરવીર પણ અંજાઇ એ'માં કંઇ મર્યાં.
જગ દેખતું, ને આંધળું...કરનાર બંને પ્રેમદા,
તારેછ કો, મારેછ કો...સૌન્દર્ય શત્રુ સર્વદા.

પોતાનું ઘર આવતાં વિહારી ગુણવંતથી છૂટો પડ્યો. ચાહ પાણી પીવાની વાત તેણે યુકતિપૂર્વક ઉરાડી દીધી. ગુણવંત એકલો પોતાના એક ખાનગી ઓરડામાં બેઠો બેઠો પોલીસની મદદ લઇ ગુફામાં જવું કે નહિ? તે ઉપર વિચારના અશ્વો દોડાવી રહ્યો હતો. અંતે તેના કાબેલ ભેજાએ એ સાહસ ખેડવા તેને ના પાડી. નિર્ણય થઇ ચૂક્યો. માથાની પરવા મૂકી પુનઃ એક વાર એકલાંજ ગુફામાં જઇ આવવું, એ'વા દ્રઢ નીશ્ચય પર અંતે તે આવ્યો.

એટલામાંજ તેના ઓરડાનું પ્રવેશદ્વાર એકાએક ઉઘડી ઘયું. એક પ્રૌઢ સ્ત્રી અંદર પ્રવેશી. ગુણવંતની નજર પડે એમ એક પોટલી અને એક પત્ર ટેબલ ઉપર મૂકી તે જોતજોતામાં ચાલી ગઇ. અવાચક્ દવે પત્થરના પુતળાની પેઠે તેને જતી જોઇ રહ્યા.

એક વાર તેને તે સ્ત્રીની પૂંઠ પકડવાનો વિચાર થયો, પરન્તુ પાછળથી તે માંડી વાળ્યો. પોટલી છોડી. તેમાં શું હતું ? દવેને તે જોઇ બહુજ નવાઇ લાગી. પોટલીમાં એક તરૂણ સુન્દરીને યોગ્ય ચોળી, ચણીયો, અને સાળુ ઉપરાંત, હાથ, પગ, કાન તથા નાકના તમામ અલંકારો હતાં. દવે આશ્ચર્યની સાથે તેને ઘડીભર જોઈ રહ્યા. બીજીજ પળે તેણે કવર ફાડ્યું. ચિઠ્ઠીમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું.

" પ્રાણેશ ! "

મોકલેલો વેશ પરિધાન કરી વેશ્યા વિલાસીકાના બંગલા આગળ રાત્રિના નવ દશને શુમારે પધારજો, મ્હારી વફાદાર દાસી બનશે તો પુનઃ આપને મ્હારો મેળાપ કરાવી આપશે, તે સાથે એક નજીવી ભેટ પણ તમને તેજ વેળા મળશે. " " મહંતની મુદ્રિકા. "

લી૦ ચર્ણરજ " ગૌરી. "

પત્રિકા વાંચી. પોતાના ભેદી સંકેત—શબ્દ નીચે જોતાંજ દવેએ ત્યાં જવા નિશ્ચય કર્યો.

ઘડીયાળમાં અત્યારે બરાબર છના ટકોરા વાગી રહ્યા હતા. પોટલી લઇ તે પાસેના ખંડમા ગયો. પ્રેમાંધ ઉતાવળમાં પેલો પત્ર ટેબલ ઉપરજ ભૂલી ગયો. થોડી વારે ત્યાં એક પુરૂષ વ્યકિત આવી પેલું કવર ઉપાડી ગજવામાં ઘાલી ત્યાંજ સંતાઇ ગઇ.

પાસેના ખંડમાંથી થોડી વારે કરકંકણો ખખડાવતી એક સુન્દરી આયનામાં પોતાનુ મુખારવિંદ ઘડી ઘડી અવલોકતી, વગર મ્હાવરાને લઇ અણુખત કરતી નથનીને ઘડીએ ઘડીએ ઉંચી કરતી, તથા માથા પરથી ઉડી જતાં છેડાને વારંવાર ઓઢતી, હસતી હસતી બ્હાર આવી. દિવાનખાનાના મ્હોટા આરસામાં તે પોતાનું સુન્દર વદનકમળ નિહાળી રહી હતી. એવામાં તેણીએ તેની અંદર કોઇ પુરૂષ વ્યકિતનું પ્રતિબિંબ જોયું. તે પાછી ફરી. આવનાર વિહારી હતો.

પ્રથમ તો વિહારી ગુણવંતના ઘરમાં આ નવયુવાન સૌન્દર્યશાલિની સ્ત્રીને જોતાંજ વ્હેમાયો. પરન્તુ પછી તો તેણે હિમત પૂર્વક તેને પૂછ્યું..."શું તમે ગણવતને મળવા આવ્યા છો ?"

વાંચક ! આ સુન્દરી તે અન્ય કોઇ નહિ પરન્તુ ગુણવંત ઉર્ફે ડિટેકટીવ દવે પોતેજ હતો.

"જી...ના...અમે તો એમનાં ઘરવાળાં છીએ."

વિહારી ચોંકયો. નકકી ગુણવંત કોઈ વેશ્યાના પ્યારમાં ફસાયો છે, એમ તેણે એક વાર ધારી લીધું, પરન્તુ એટલામાં એકાએક તેની નજર છેડો ઉડી જતા તે સુન્દરીના કાળા ચોટલા ઉપર પડી. તે ખોટો છે, (વીગ) એમ તેને ખાત્રી થતાં, અને ચાલ પણ પુરૂષ વ્યકિત અનુસાર ન લાગતાં તે બાહોશ અને ચતૂર મૂર્તિ પોતાના વેશધારી મિત્રને ઓળખી ગઇ.

ગમે એવો પણ આખરે એક ડિટેકટીવનો દોસ્તને !

"કોણ ? તમે મ્હારાં ભાભી !"

"હા !"

"તમારા ભાઇ કયાં પધાર્યા છે ?"

"તે તમે જાણો."

"હવે ચાલાકી જવા દે! ગુણવંત! વિહારીની આટલાં વર્ષોની ત્હારી મિત્રતા ત્હને ન ઓળખી શકે, તો પછી ડિટેકટીવની દોસ્તી કરી શું કામની?"

"સાબાશ! સાબાશ!"

"ઉભા રહો હું તમારાં ઓવારણાં લઉં!"

"મ્હારાં નયન સલુણાં બ્હેન...

......તમને શું કહીને બોલાવું?"

"ત્હને ગમે તે!"

"ગુણવંત+ઇ=ગુણવન્તી."

"એમ તો એમ! હવે તો રાજી!"

"બેશુમાર! હા—હા—હા..." વિહારી હસવા લાગ્યો.

"તું જ્યાં ને ત્યાં પુંડે તૈયારજ હોય! અત્યારે કયાંથી આવી લાગ્યો?"

"મૃત્યુપુરીના માનવ-વર્ગમાંથી. મ્હેરબાન! પણ હાં! બ્હેન! જરા એ તો બતાવો કે મ્હારાં ગુણીયલ ગુણવન્તી બ્હેન આજે કયા સદ્‌ભાગીનું ઘર માંડવા સિધાવે છે?"

"માંડવા નહિ. પરન્તુ ભાંગવા! એમ બોલ." દવેએ ભૂલ સુધારી.

"એમ કેમ વારૂ?"

"શાણી સલુણી સુન્દરી જો સાંપડે તો ઠીક છે,
નારી નઠારીથી નકી ઘર ભાંગવાની બ્હીક છે."

"ત્યારે તમે તો એ બેમાંના એકેય નથી."

"નહિજ."

" વનિતા ન સાચી ! વેશધારી વીર આ ગુણવંતે છે,
મુજ મોહ—જાળે જે ફસાશે ! જાણુ તેનો અંત છે. "

વાહ વાહ ! સખી ગુણવંતી ! શું કહું ?

શોભી રહી ! આબાદ મનહર વેશમાં, મહિલા તણા,
તુજ વેશધારીની કળામાં આજ મુદ્દલ નહિ મણા.
સૌન્દર્ય ત્હારૂં જોઇ થાશે સુન્દરી ! ઘાયલ ઘણા,
અફ્સોસ ! એ લ્હાવો લખાયો છે ન કર્મે આપણા.

ગુણવન્ત ! મ્હને લાગે છે કે બ્રહ્માએ એક મ્હોટી ભૂલ કરી ! "

" તે શું ? "

" ત્હને સ્ત્રી ઘડવાને બદલે પુરૂષ ઘડી દીધો. "

" કેમ બહુ ફાટયો કે ? "

" ખરૂં કહું છું...બાકી...

સૌન્દર્ય ત્હારૂં સ્વર્ગની એ ઉર્વશીને તોલ છે,
રંભા સરીખું રૂપ...મીઠાં કોકિલા સમ બોલ છે.
ગુણવન્તી ! વારી જાઉં વારંવાર ત્હારા રૂપને,
જો નાર નક્કી હોત તું તો ! પરણુતે બંદા ત્હને "

અને એ છેવટના શબ્દોની સાથેજ વિહારીએ ગુણવન્તીને બળાત્કારથી બાથમાં લઇ એક મીઠી ચુમી ભરી લીધી. ગુણવંત કરતા વિહારીના શરીરનો બાંધો જરા વધુ સશક્ત હતો. કંઇક ક્રોધમિશ્રિત સ્વરે ગુણવંતે વિખરાયલો વેશ ઠીક કરતાં વિહારીને ઠપકો આપ્યો.

"જા,..વિહારી ! ત્હારે આવું કરવું હોય, તો આજથી મ્હને બોલાવતો નહિ હા. "

" પણ એ'માં એકદમ એ શું થઇ ગયું ? શું ઘટી ગયું ?ને શું બગડી ગયું ? હોય ! મ્હારા ભાઇ ! એ તો હું તમારા ભાભી (પોતાની વહુ) વરસે બે વરસે આવે, ને કદાચ કામ પડે તો ? ત્યારે તેની પ્રેકટીશ કરી જોઇ. એ'માં આમ શરમાવ છો શાના ? "

" ચાલ મ્હારે ત્હારી એ'વી નાગી વાતો નથી સાંભળવી. હું તો હવે જઇશ. "

"પણ તમે ઘર ભાંગવાની વાત કરો છો, તે તમારાં પગલાં સારા ન કહેવાય ! "

"જરા તો કહે ! ડિટેકટીવ બ'ધા જેની પુંઠે પડે. તેના નવ્વાણુ ટકા ભોગજ લાગે !"

"પ્રભુ બચાવે મ્હને સૌથી પ્હેલાં એ'વાં ડિટેકટીવોના ત્રાસથી !"

"બહુ સારૂં ! લે બેસ. વિહારી ! અમે તો હવે જઇશું !"

"તમે...આ...વજો" મહાશ્વેતાના ગાયનની અધુરી કડી વિહારી મનમાં ગણગણ્યો. "

" ક્યાં ? " વિહારીએ પ્રકટ પૂછયું.

" અમારા દરરોજના કામેજ તો ! વળી બીજે ક્યાં ? "

" કેમ આવવાનું સ્થળ કદાચ એક હોય, બાકી જવાના તો જોઇએ એટલા. હા...પણ...જોજો મ્હારાં ગુણીયલ ગુણવન્તી બ્હેન ! આંખલડીના અણુસારાં જરા ઓછાં મારજો. નહિ તો રખેને કોઇ રસ્તે જતો લ્હેરીલાલે તમારા આ ફૂટડા રૂપ પર આશક પડશે. "

" બહુ સારૂ ! હોં ! " ગુણવન્તથી એટલું બોલતાં હસાઇ ગયું.

" પધારો ત્યારે ગુણવન્તી બ્હેન ! "

" સાહેબજી ! "

" રામરામ ! હાં ! પણ હવે દેવીના દર્શન ફરી પાછાં ક્યારે થશે ? "

" બનતાં લગી તો સાંજનાજ. "

" ઇશ્વર તમારી મનોકામના સફળ કરે ! અને દંપતિ યુગલ દીર્ઘાયુ ભોગવો ! " વિહારીએ ગુણવન્તીને શુભાશિર્વાદ દીધા.

કેમ જાણે તે પરણવા ન જતી હોય !

વિહારી તુર્તજ ઘેર જવા છૂટો પડયો. મકાનના દ્વારને તાળુ મારવા ગુણવંત ટેબલ ઉપરથી તાળુ લેવા ગયો. ત્યાંજ તેને પેલો પત્ર સાંભર્યો. ટેબલ ઉપર પડેલું ફાડેલું કવર હજુ એમને એમ હતું. ગુણવન્તે તે ઉપાડયું. અંદર જોયું. તે ખાલી હતું. તેમાં પત્ર ન હતો.

પ્રકરણ:—૪ થું

" લાલનો એકકો. "

જે વીરતાનો ગુણ ! એ તો વિભુની બક્ષીસ છે,
વીરો વિષે શક્તિ રૂપે...વ્યાપી રહ્યા જગદીશ એ.
સત્કાર્યમાં વપરાય જો...તો દિન દિને વૃદ્ધિ થશે,
દુર્વ્યય કરે તો એજ બળ ! દીવસ જતાં ઘટતું જશે.

શ્રીમતી ગુણવંતી દેવીના મુખના હાસ્ય અને નૂર ટેબલ ઉપર પડેલા કવરમાં પત્ર ન જોતાંજ ઉડી ગયાં. ગંભીર મુખમુદ્રા થતાં તે ખુરસીમાં બેસી ગઇ. "ઘરમાં વિહારી સિવાય અન્ય કોઇ આવ્યું નથી. તો પછી પત્ર ગયો કયાં ? તેમજ વિહારી મ્હારો જૂનો વિશ્વાસુ અને પરમ મિત્ર હોઇ કદી મ્હારી પરવાનગી સિવાય એ લેવાની કે વાંચવાની હિમ્મત ન કરે એની મ્હને પૂર્ણ ખાત્રી છે. એના ઉપરની શકા અસ્થાને છે. તો પછી એ ગયો કયાં ? "

પુનઃ એક વાર ગુણવન્તે કવરમાં બરાબર નિહાળ્યુ. આ વેળા તેને કવરના છેક નીચેના ભાગમાંથી પૈસા જેવડો એક ગોળ કાગળ મળી આવ્યો. તે કોઈ વ્યકિતના શિરોભાગનો ફોટો હતો. થોડી વાર તેને જોયા પછી ગુણવંતે તેને બીજી બાજુ ઉથલાવ્યો પાછલી કોરી બાજુએ ઝીણા અક્ષરે જે નામ લખેલું દવેએ વાંચ્યું, તે ખરેખર દવેને ચોંકાવવાને બસ હતું. એની પાછલી બાજુએ **"લાલનો એકકો ! એક વીર લુટારૂ !"** એમ લખેલું હતું.

પત્ર ઉપાડી જનાર પુરૂષ વ્યકિત તે **લાલનો એકકો** પોતેજ હોઇ, દવેને પોતાની વીરતાનું ભાન કરાવવા તેણે પોતાનો આ ન્હાનકડો લોકેટ—ફોટો કવરમાં મૂકયો હતો.

બાર બાર વર્ષ થયાં હાથમાં ન આવતા, અને ગઇ કાલેજ છટકી ગયેલ શિકાર **લાલના એકકાનું** નામ દવેની મુખમુદ્રાના ભાવ

પલટાવવા બસ હતુ. ફોટો પાછો કવરમાં મૂકી, તે પોતાની ચોળીના ગજવામાં મૂકયું. ઘડીયાળમાં આઠના ટકોરા પડયા. ઝાંઝર ઝમકાવતી ગુણવન્તી લાંબો ઘુંઘટ તાણી ધારેલે સ્થળે જવા બ્હાર નિકળી ગઈ.

દવેના જવા પછી પેલી પત્ર લઈ જનાર પુરૂષ વ્યકિત ઉર્ફે **લાલનો એકકો** ત્યાં આવ્યો. તેણે એક વાર દવેની મૂર્ખાઇ ઉપર અટ્ટહાસ્ય કર્યું. બીજીજ પળે દવેના ટેબલ નીચેનું કોઇ ગુપ્ત દ્વાર ઉઘાડી તે અદ્રશ્ય થઇ ગયો.

પોતાના ઘરમાંની તમામ ચર્ચા જોવા બદમાસોએ સુરંગ ખોદેલી છે, એ વાતથી ગુણવન્ત આજ બાર બાર વર્ષો થયાં સર્વથા અજ્ઞાન હતો. અને એજ સુરંગને લઇને **લાલનો એકકો** દવેની આંટીમાં આવી શકતો ન હતો. કારણ પ્રતિદિન તે ગુણવન્તના તમામ વિચારો સાંભળી જતો હતો.

પ્રકરણ:—૫ મું.

"ભેદી મદદગાર!"

—:▭:—

છઠ્ઠી તણા જે લેખ તે છેકયાં નહી છેકાય છે,
વાકયો વિધાતાના કદી છેદ્યાં નહી છેદાય છે;
કર્મો પ્રમાણે શુભ અશુભ નિર્માણ ભાવી થાય છે,
ત્યાં દેવના દરબારમાં બિનપક્ષપાતી ન્યાય છે.

વૃદ્ધ મહંતના ઝુંપડામાં એક અપરિચિત સ્ત્રી વ્યકિત તથા એક પુરૂષ વ્યકિત અત્યારે બેઠાં હતા. પુરૂષ વ્યકિતનું નામ ગોવિન્દ અને સ્ત્રી--વ્યકિતનું નામ મુદ્રિકા હતું. મહંત તેની સાથે વાર્તાલાપ કરી રહ્યા હતાં. બે માંહેની એક વ્યકિત અત્યારે પોતાનો ઇતિહાસ કહી રહી હતી. " કાકા ! સાંભળો ! "

(હરિગીત.)

વર્ષો વિત્યાં છે તેર આજે, આ બનેલી વાતને,
પરદેશ હું જ્યારે ગયો, મૂકી પ્રિયા, મા, બાપને:
નારી સગર્ભા, મમ હતી તે વખ્ત નામે સુંદરી,
ને એક સાચો દાસ ! મ્હારો ખાસ ! નામે નરહરી;
વર્ષો વિત્યાં જ્યાં બાર ત્યાં મમ નગ્રમાં આવ્યો ફરી,
માતા પિતા ને પત્નીની પ્રેમી--ત્રિપૂટી સાંભરી;
પણ જ્યાં પધાર્યો ઘેર ત્યાં આશ્ચર્ય અવલોકયું મહા !
નહિ ઘર ! બળેલાં લાકડાં ! શો કોપ કુદરતનો અહા !
માતા પિતા પત્ની અને પ્રેમાળ સેવક ના મળે,
બહુ બહુ ચલાવી શોધ પણ પ્રારબ્ધ હીનનું શું વળે ?

વળી એ બાર વર્ષ પરની વાત પૂરી યાદ પણ કોને ? અને હોય તોપણ મ્હારા જેવાને કે'વા કોણ તસ્દી લે ?

પાગલ બની ભટકયો પછી, એ સ્નેહીઓની શોધમાં,
નિશ્ચય કર્યો ! જીવન હવે ! ઝૂકાવવું જળધોધમાં.

વીત્યું વરસ પણ ભાળ એકેની નહિ ! લાગી જરા,
અફસોસ ! પુનર્મિલનતણી તવ આશ ત્યાગી સર્વથા.
ગિરિ, ગહ્વરે, ને સરવરે, સિન્ધુ સરિતે શોધતો,
જંગલ તણા પશુ પક્ષીને ! "વ્હાલી" કહી સંબોધતો.
તાપે કરીને કંઠ સૂકાયો નહિ પાણી જડે,
આવ્યો તૃષાતુર-કંઠ તરફડતો તમારે ઝુંપડે.

વાત કહેનાર વ્યકતિ અહીં થોભી. તે પછી મહંતે પેલી સ્ત્રી વ્યકિત પ્રતિ જોઇ કહ્યું, " મુદ્રિકા ! હવે એ પછી બનેલો બનાવ હું તમને કહું છું. "

" કહો કાકા ! " મુદ્રિકા બોલી.

તેર વર્ષ પરની છે વાત, જ્યારે તુજ માબાપ હયાત,
વીર-લૂટારૂ તોડી જેલ, નાઠો ! પકડાવો મુશ્કેલ.
લેવા એણે જૂનું વેર, વર્તાવ્યો શું કાળો કેર,
લ્હાય લગાડી કીધી લૂટ; કીધું ઘરને ભસ્મિભૂત.
માત તાત તેમાં બે મર્યા, પ્રપંચ શત્રુના સૌ સર્યા,
પણ જે સેવક નરહરી નામ, તેણે ભીડી જબરી હામ.
પુત્રવધૂ જે ઘરમાં સતી, ખબર ન જેને આ નહિ હતી,
તેને ઉંચકી નાઠો વીર, વફાદારીમાં મૂકયું શીર.
વીર-લૂટારૂ શોધી વળ્યો, સુન્દરીનો નહિ પત્તો મળ્યો,
નરહરિ નાર ઉપાડી ગયો, પુત્રી પેઠે પાળી રહ્યો.
હતી સગર્ભા સુન્દરી સતી, પ્રસૂતી-પીડા તેને થતી,
કાન્તિવાન શું ! કન્યા એક, પામી હર્ષ તણો નહિ લેખ.
થઇ ખટમાસ તણી એ સુતા, દુખ પાછાં ત્યાં આગળ હતાં.

મૃદ્રિકા ! મહતના વેશમાં એ સુન્દરીને લઇ આ ઝુંપડામાં રે'નાર એજ આ અંધ વફાદાર નરહરિ."

"વારૂ ! પછી એ સુન્દરી ઉપર શું દુઃખ આવ્યું ?"

"તેજ કહું છું. પરન્તુ તે પહેલાં તું જાણી લેજે કે અમારાં આ દુઃખમાં અમારો પરમ મદદગાર, તથા મને ન્હાસી જવા રસ્તો કરી આપનાર, સાચો સલાહકાર ડિટેકટીવ દવે ઉર્ફે યુવાન વીર ગુણવંત હતો."

"તો શું લૂટારૂ એના હાથમાંયે ન આવ્યો ?"

"ના."

એક દિવસ શું બન્યો બનાવ ? હૈયામાં જેનો છે ઘાવ,
સુખે બાળા સુતી હતી, રૂમાલ ગુંથે સુન્દરી સતી.
હતો રેશમી શ્વેત રૂમાલ, ચિત્ર-ગુંથણી એકકો-લાલ,
બતાવવા દોડી જ્યાં મ્હને, આવ્યો દુષ્ટ ધસી તે ક્ષણે.
રૂમાલ સુન્દરી-કરથી સર્યો, તે તો મ્હારી દ્રષ્ટે પડ્યો,
દુષ્ટ સુન્દરીને લઇ ગયો, હું પુત્રીને સાચવી રહ્યો.

મહા પરિશ્રમે ગૌરીના શરીર ઉપર મ્હેં કપડું ઓઢાડી દીધું. દુષ્ટની નજર એ બાળા ઉપર ન પડી. છ માસની એ માતા પિતા હીન બાળાથી મન વાળી છેવટે હું રડીને રહ્યો. જ્યારે ગુણવંત આવ્યો, ત્યારે મ્હેં તેને સુન્દરીના હરણની વાત કહી. તેણે મ્હને એ બાળાને સાચવી રાખવાનું કહી સુન્દરીની શોધાર્થે જવા જણાવ્યું. તેજ દિવસથી મ્હેં જીવના જોખમે પેલા રૂમાલ અને એ બાળાનું આજ લગી જતન કર્યું.

"અને પછી એ બાળા ક્યાં ગઈ ?" મુદ્રિકાએ સવાલ કર્યો.

"તે હું ત્હને પછી કહીશ. જા...સમય થઇ ગયો છે. સોંપેલું કામ જલ્દી કરી આવ."

વાત અધૂરી રહી. જિજ્ઞાસુ મુદ્રિકા મહંતને આગ્રહ ન કરી શકી. એકજ શબ્દની સાથે તે મહંતનું સોંપેલું કાર્ય કરવા જવા ઉભી થઇ. જતાં જતાં તેણે પૂછયું,

"ભલે ! કાકા ! એ વાત નહિ કહો પણ એટલું તો કહો કે એ છોકરી તમારા હાથમાંથી કેમ ગઇ ? ને ક્યારે ગઇ ?"

"બાર વર્ષની થયા પછી મ્હેં પણ મ્હારા અંધાપાએ એ'ને ગુમાવી. સુન્દરીને હરી જનાર બદમાશ વીર-લૂટારૂ **લાલનો એકકોજ** મ્હારી સાથે દગો રમી એને લઈ ગયો."

"અફસોસ ! વારૂ **લાલના એકકાએ** આપને કેમ જીવતા દીધા ?"

"કારણ હું વૃદ્ધ હોવાથી કશું કરી શકું એમ ન હતું. તેમાં વળી હવે તો અંધ ! એટલે શું પૂછવું ? અને ધારો કે કદાચ હું એની સા'મે કાલે ઉઠીને માથુ ઉંચકું, તોય મ્હારૂં શું ચાલે ?"

મુદ્રિકાની શંકા ભાંગી. તે પછી તે વૃદ્ધની આજ્ઞાનુસાર પેલી સ્ત્રી-વેશની પોટલી તથા પત્ર દવેને ત્યાં પ્હોંચાડી આવી, એ આપણે વાંચી ગયા. કલાક થયો, વળી પાછું મહંતનું દ્વાર ઠોકાયું. ગોવિન્દે ઉઘાડયું.

"કેમ કામ કરી આવી ?" મહંતે સવાલ કર્યો.

"હા !" આવનાર મુદ્રિકાએ કહ્યું.

"તો જો હવે બરાબર સાત વાગે અહીંથી નીકળી આ વસ્તુ એને એજ જગ્યાએ જઇ પહોંચતી કર. સાથે કે'જે કે ગૌરી જાતે

મળવા આવવાની વાત ખોટીજ હતી. એ તો તમે અહીં આવો એટલા પુરતુંજ તમારી હૃદયવલ્લભાનું નામ લખ્યું હતું."

"કાકા આ બધું શું બોલો છો? વળી એ ગૌરી કોણ?"

"એ બધું હું ત્હને પછી કહીશ."

"અને પેલી અધૂરી વાત."

"એ પણ હમણા નહિ."

"ત્યારે ક્યારે?"

"તું **"ભેદી મદદગાર"** ની ભૂમિકા સફળ રીતે ભજવી બતાવી એજ ગૌરીને અને સુન્દરીને છોડાવી આણે ત્યારે."

"કબૂલ! કાકા! કબૂલ!"

"તે પછી મુદ્રિકા વૃદ્ધ મહંતની આપેલ વસ્તુ લઇ ચાલતી થઇ.

પ્રકરણ:—૬ ઠું.

"રેશમી રૂમાલ."

ગાયન.

જોબન ઝોલાં ખાય......
વસન્તે જોબન ઝોલાં ખાય...
પ્રેમી પ્રિયતમ...નાર નવોઢા...
રતિ-રસમાં ભિંજાય...વસન્તે.
કોયલ ટહુકે...આમ્ર તરૂએ...
કિલ કિલ પક્ષી ગાય...વસન્તે.

પુષ્પ પ્રફુલ્લે પચરંગી બહુ...
પરિમલ મત્ત મત્ત થાય...વસન્તે.
ફૂલના ગજરા...ફૂલની શય્યા...
શિતળતા ન જરાય...વસન્તે.
વ્હાલમ્ આવો ! વ્હેલાં વ્હેલાં,
વસન્ત વીતી જાય...વસન્તે.
મદન પીડે જૂઓ ! પતિહીન પ્રમદા–(ને)
હ્હાય ! ખમાય ! ન હાય...વસન્તે.
રૂડી ઋતુ...વિરહીની ! વિધવા...
એનાં દિલ દુભાય...વસન્તે.

રાંગના વિલાસિકાના મકાનમાં ઉપરોકત સંગીતધારા વહી રહી હતી. વિલાસિકાંની સ્વરૂપવાન દાસી દમયંતી હાથમાં સિતાર લઈ ઉપરનું ગાયન ગાઇ રહી હતી, જ્યારે વેશ્યા વિલાસિકા બારીએ ઉભી ઉભી કોઇની વાટ જોઇ રહી હતી. તેના હાથમાં એક કાગળ હતો. જે તે વારંવાર વાંચી રહી હતી.

"વ્હાલી વિલાસિકા."

આજ સાંજે ત્હારા મકાન આગળ પ્રથમ આવનાર સ્ત્રી વ્યક્તિને પ્રપંચથી છેતરી કોઇ ચાજ આપી બુદ્ધિપૂર્વક વિદાય કરજે, અને તેની જગ્યાએ તું ગોઠવાઇ જજે. તે પછી ત્હને કોઇ એક સ્ત્રી આવી, ક્યાંય લઇ જાય, તો તું ત્યાં જજે, અગર તો કાંઇ આપે તો તે તું લઇ લેજે."

"લાલનો એકકો"

થોડી વાર થઇ. વિલાસિકા જેની વાટ જોઇ રહી હતી. એવી એક સ્ત્રી-વ્યકિત વિલાસિકાના મકાન આગળ આવી ઉભી. વેશ્યા વિલાસીકાએ પોતાની ચતુર દાસી દમયંતીને અણુસારો કર્યો. પોતે નીચે ઉતરી. નીચેજ હવે ગુણુવન્તીના વેશમાં આવી ઉભો હતો.

" બ્હેન ! તમે પેલી દાસીને શોધો છો કે ? "

" હા ! તમે એ કયાંથી જાણો ? " આશ્ચર્ય પામતી ગુણુવંતી બોલી.

" આવો ! તે ઉપરજ છે. તમારી કયારની વાટ જોઇ રહી છે."

ગુપચુપ ગુણુવંતી વિલાસિકાની સાથે ઉપર ગઇ. જો કે વેશ્યા વિલાસિકાએ સૌભાગ્યના શૃંગારો ધારણુ કર્યાં હતાં, છતાં તે બહુ મુલ્ય ન હતાં. ખરૂં જોતાં તે પહેરવેશમાં ઘણીજ સાદી હતી. એક વેશ્યા છતાં તેના મુખનું નૂર, અને તેની ઝગહળતી જ્યોતી, તેની પવિત્રતાનો પ્રતાપ બતાવી રહી હતી. વેશ્યાના જેવા હાવ, ભાવ તથા વસ્ત્રપરિધાનની ઢબ સાથે બોલો છતાં તેનું દિલ એક દિવ્યાંગનાં સમાન નમ્ર, ઉદાર અને મૃદુ હતું. તેની ઉમર ત્રીસથી ઉપરની હોવા છતાં એક અપ્સરા સમાન તેના દેહની કાન્તિ હતી.

" વારૂં ! આપનું નામ ! " વિલાસિકાએ પૂછયું.

" ગુણુવન્તી. "

" વારૂં ! તો ગુણુવંતી બ્હેન ! તમે જેને મળવા આવ્યા છો, તેનું નામ જાણો છો ? "

" નામની મ્હને ખબર નથી. તેમજ હું ત્હેને ઓળખતીયે નથી. "

ચતુર વેશ્યાને ગુણુવંતીના વસ્ત્ર-પરિધાનનો ઢબછબ તથા બોલ ઉપરથી પામી જતા વાર ન લાગી, કે આ કોઇ સ્ત્રી-વેશધારી પુરૂષ છે. નક્કી એના મેળાપમાં કોઇ ગુપ્ત ભેદ હોવો જોઇએ.

"ત્યારે લ્યો ઘડીવાર બેસો! હું એમને નીચેથી મોકલું."

વિલાસિકા નીચે ગઇ. સંતાઇને સાંભળતી દાસી દમયંતીના કાનમા તેણે ફૂંક મારી. પાઠ પઢાવેલી દાસી ગુણુવંતીના ઓરડામાં પ્રવેશી.

"ઓહ! તમે આવી પહોંચ્યા?"

આશ્ચર્ય પામતી ગુણુવંતી બોલી, "શું મ્હને મળવા બોલાવનાર "**ભેદી મદદગાર**" તે તમે?"

"જી...ના."

"તો પછી વસ્ત્રની પોટલી ને પત્ર પ્હોંચાડનાર દાસી કોણુ?"

"તે અન્ય કામસર ન આવી શકવાથી હું આવી છું."

"તમારૂં નામ?"

"દમયંતી."

"તમારાં શેઠાણી ગૌરી કેમ જણુાતા નથી?"

"એકકાને અમારી યુકિતની ખબર પડી જતાં, તેણે સખ્ત પ્હેરો મૂકી દીધો છે, એટલે આજ તો લાચાર!"

"વારૂં! એણે શું મોકલાવવાનું લખ્યું હતું, તે તમે લાવ્યા?"

"હા લ્યો."

તે એક હીરાજડિત્ર મુદ્રિકા હતી. ગુણુવંતી વીંટી જોવામાં રોકાઈ. દમયંતી આજ વખતે નજર ચુકાવી પોબારા ગણી ગઇ. આ દરમ્યાન નીચે શું બન્યું? તે જોઇએ.

ગુણુવંતીની જગ્યાએ વેશ્યા વિલાસિકાને છળ કરીને ઉભા રહ્યે પૂરી બે મીનીટ નહિ થઇ હોય, ત્યાં તો મહંતે મોકલેલી મુદ્રિકા આવી લાગી. અંધારામાં વગર જોયે વિલાસિકાનેજ ગુણુવન્તી ધારી તેણે તેને રેશમી-રૂમાલ આપી દીધો.

"લ્યો ! ફક્ત આજ મોકલાવ્યો."

"બીજું ?" વિલાસીકાએ પ્રશ્ન કર્યો.

"કંઈજ નહિ."

"તમારૂં નામ ?"

"**ભેદી મદદગાર.**" મુદ્રિકા બોલી.

"અને તમારૂં ?"

"ગુણવન્તી." વિલાસિકા જુઠું બોલી. તે પછી મુદ્રિકા ચાલતી થઇ. રૂમાલ ગજવામાં મૂકી વિલાસિકા ઉપર ગઇ. ત્યાં દમયંતી ન્હોતી. ગુણવંતી તેને શોધવા ફાંફાં મારી રહી હતી.

"તમે કોને શોધો છો ?" વિલાસિકાએ પૂછ્યું.

"મ્હને મળવા આવનાર પેલી દમયંતીને."

"તે તો હમણાજ મ્હને નીચે મળી. આ બાજુ ગઇ."વિલાસિકાએ ગુણવન્તીને આડે રસ્તે દોરવવા મુદ્રિકા જે રસ્તે ગઇ હતી, તેજ રસ્તો દેખાડયો.

ગુણવતીના વેશમાં હવે તુર્તજ નીચે ઉતર્યો. દૂરથી તેણે ન્હાસી જતી મુદ્રિકાને જોઇ. તેનેજ વિલાસિકાના કે'વાથી પોતાને ઠગી જનાર દમયંતી ધારી તે તેને પકડવા તેની પૂંઠે પડયો. હોશિયાર ડિટેકટીવ એક વેશ્યાને હાથે આબાદ ઠગાયો.

* * * * * * * *

થોડી વાર વિતતાં ત્યાં **લાલનો એકકો** આવી લાગ્યો.

"વિલાસિકા ! શિકાર સપડાયો ?"

"ના ! દમયંતીની ગફલતે છટકી ગયો."

"તો શું પેલી સ્ત્રી જે વસ્તુ મેળવવા આવી હતી, તે ત્હારાથી ન મેળવાઇ ?"

" ના...શક પડતાંની સાથેજ તેઓ બંન્ને કોઈ અન્ય સ્થળે વાર્તાલાપ કરવા ચાલ્યા ગયા.

વિલાસિકાએ જુઠું બોલી **લાલના એક્કાને** ઉડાવ્યો. તેના ગયા પછી તરતજ દમયંતી નીચેના ખંડમાંથી આવી લાગી.

" બા ! વીંટીમાંજ સમજાવી નાખી."

" વીંટી !" ઉચ્ચારની સાથેજ વિલાસિકાને તે સાંભરી. ઉતાવળમાં ને ઉતાવળમાં તે કેવી ગંભીર ભૂલ કરી બેઠી હતી, તેનું ત્હેને સ્મરણ થયું. વિલાસિકાને એ વીંટી તેના પ્રિયતમ તરફથી મળી હતી. અને તે તેને બહુ વ્હાલથી સંભાળી રાખતી હતી. આજ ઉતાવળમાં અચાનક તેણે તે ગુણવન્તીને આપવા દમયંતીને કાઢી આપી હતી.

અફસોસ ! ગભરાયલા અને દીલગીર હૃદયે તેણે પાસેની ખુરસીમાં પડતું નાંખ્યું. એટલામાં તેને પેલો રૂમાલ સાંભર્યો. દીવાનો પ્રકાશ વધારી તેણે તે જોયો. તેમાં **લાલનો એક્કો** ઉનના લાલ દોરાથી ગુંથાયલો હતો. છેડે ન્હાનું નામ હતું " સુન્દરી. "

રૂમાલ જોતાંજ તે "ઓ પ્રભુ ! હું આ શું જોઉ છું ?" કહી બેશુદ્ધ થઇ ગઇ. દમયંતી તેને શુદ્ધિમાં આણવા ઉપચારો કરવા લાગી.

પ્રકરણઃ—૭મું.

"અફસોસ!"

હું એક છું આ વિશ્વમાં...એવું દીસે ખરવું નહિ,
મ્હારી બરાબર કોણ છે? એ વાક્ય ઉચરવું નહિ.
અભિમાનથી અવિચારી પગલું કોઇ દિન ભરવું નહિ,
"હું એક છું" એ બોલવા સાહસ કદી કરવું નહિ.
પૃથ્વિ વિષે કઈ કંઇ મણિ, રત્નો પડેલાં છે હજી,
છે શેરને માથે સવાશેરો ન ભૂલો એ કદી.

ભૂલમાં ને ભૂલમાં દગાબાજ દાસી દમયંતીની પૂઠે પડેલો ગુણવન્તીના વેશમાં ગુણવંત! ઘડીએ અને પળે હાથમાં આવેલ મુદ્રિકાને ફેરવી ફેરવીને જોયા કરતો હતો. મુદ્રિકા પણ પોતાની પાછળ કોઇ દુષ્ટનો ગુપ્તચર્યા જોનાર માણુસ પડયો જાણી સત્વર રસ્તો કાપી રહી હતી. એટલામાં મહંતની પર્ણકુટી આવી. મુદ્રિકાએ મ્હોટેથી બુમ મારી.

"ગોવિન્દ! ઓ ગોવિન્દ!"

ગોવિન્દે દ્વાર ખોલ્યાં. મુદ્રિકા અંદર ચાલી ગઇ. પાછળ આવતી ગુણવન્તી દમયંતીને મહંતની પર્ણકુટીમાં ગયેલી જોઇ આશ્ચર્ય પામ્યો.

ઝુંપડીને દ્વારે કાન માંડી તે માંહે ચાલતી વાત સાંભળવા લાગ્યો.

"કેમ આવી પ્હોંચી?" મહંતે પૂછ્યું.

"હા!"

"કામ કરી આવી?"

"સહેલાઇથી!"

"તે કશું બોલ્યો હતો?"

"ના."

"પરન્તુ ત્યારે તું આટલી શ્વાસભેર દોડતી કેમ આવી!"

"મ્હારી પાછળ કોઇ બદમાશ પડેલો છે. બોલો હવે મ્હને શી આજ્ઞા છે."

"શત્રુને ત્યાં જઇ નોકરી સ્વિકારી, કેદીનો છૂટકારો કરો." મહંત બોલ્યા.

"અને કદાચ ધાર્યા કરતાં વિપરિત પરિણામ આવે તો? પકડાયાં તો પછી?"

"દેહં પાતયામિ! કિંવા કાર્યં સાધયામિ."

ધરો માથુ ઝુકો ભયમાં...મૂકો માથા તણી પરવા,
વિજય અંતે તમારો છે, બનો તૈયાર જો મરવા.
નથી સ્હેલી! કદાપી કાર્યસિદ્ધિ શીષને સાટે,
"થશે શું?" બાયલા બોલો, બધાં, એ કાયરો માટે.

બાકીઃ-મરદ બચ્ચો તો,

મર્દ સચ્ચા કામ કરનેસે કભી ડરતા નહિ,
ચાહે તુટે યે આસમાં પીછે કદમ ભરતા નહિ.
મર્દ સચ્ચા વોહી! અપના બોલશે ફીરતા નહિ,
ઠોકર લગાતે! થુકતે! ધનસે કભી ગીરતા નહિ.

જો જાંન ભી અપની કરે કુરબાન સચ્ચઇકે લીયે,
મય તો કહું...બસ એક! વોહી! વોહી! સચ્ચા મર્દ હૈ.
જો શિર દે ખુદ...ધર્મ ગરતો પ્રેમિયોંકે બાસ્તે,
મૃત્યુ પિછે વહ વીર જાતા અમરપુરીકે રાસ્તે."

"જો એમજ છે, તો આપની આજ્ઞાનુસાર સિંહની ગુફામાં જાઉં છું. કયાં તો જાન દઉં છું, ક્યાં તો જાન લઉં છું.

હવે રસ્તા રહ્યા છે બે, રહું! કયાં તો થવું રાજી,
અગર કયાં હારના દાવો! અગર કયાં જીતની બાજી.
નથી નકકા! થશે શું? ને થવાનું શું? લખ્યું ભાલે,
છતાં નકકી થવાનું છે, નવું જુનું કંઇ કાલે.

કાકા! ઘરભેદુ થઇશ. "ખાવું તેનું ગાવું" એ પ્રચલિત નિયમને ઉંધો ફેરવી "ખાઇશ તેનું ખોદીશ." કયાં તો શત્રુનું શિર–છેદન! કયાં તો આત્મ–વિસર્જન! બસ એજ અચળ નિશ્ચય!"

'સિધાવો! વિજયી થઇ! વ્હેલાં આવો!"

પ્રતિજ્ઞાધારી વીરાંગના મુદ્રિકા જેવી બ્હાર નીકળી, તેવીજ તેને દમયંતી ધારી ગુણવંતીએ ઝાલી. ચીસ ન પાડે માટે એક હાથ તેના મોઢા ઉપર સજ્જડ દબાવ્યો. રાત્રિ હોવાથી જો કે અંધારૂં હતું, છતાં પૂર્ણિમાનો ચંદ્રમા શ્વેત ચાંદનીથી દેવી વસુંધરાને દીપાવી રહ્યો હતો. તેના પ્રકાશમાં ગુણવંતીએ મુદ્રિકાનું મુખ જોયું. જોતાંજ તેને ખાત્રી થઇ કે પોતાના હાથમાં આવનાર સ્ત્રી દમયંતી નથી, ગુણવંતીનો હાથ ઢીલો પડયો. ચતુર ને ચાલાક મુદ્રિકા એજ વખતે એક આંચકો મારી છટકી ન્હાસી ગઇ. આંચકા સાથેજ ઠગાયલી ગુણવંતીના હાથમાંથી પેલી મુદ્રિકા નીચે પડી ગઇ. ન્હાસતી ને પાછું ફરી જોતી મુદ્રિકાએ એ ચમકારો જોઇ લીધો, પરન્તુ ગુણવન્તાને એ

ધ્યાન ન રહ્યું. તેને તો દમયંતી પોતાને બનાવી ન્હાસી ગઇ, એજ બહુ લાગ્યા કરતું હતું.

મુદ્રિકાની પૂંઠ પકડવી છોડી એ ન્હાસનાર પ્રૌઢ સ્ત્રી (દમયંતી યુવાન હતી.) કોણ હતી? એ મહંત પાસેથી જાણવા ગુણવન્તી ઝુંપડીમાં ગઇ.

થોડીવારે મુદ્રિકા ઝુપડી પાસે પાછી આવી. તેણે પેલી મુદ્રિકા ઉપાડી. જે જોતાંજ તેના મોઢામાંથી એક તીણી ચીસ નીકળી ગઇ. બીજીજ પળે તે બેભાન બની જમીન ઉપર પડી ગઇ.

ચીસનો અવાજ અંદર બેઠેલાં મહંતે તેમજ ગુણવન્તીએ સાંભળ્યા. "ઉભા રહો! હું તપાસ કરી આવું." કહી તે બ્હાર નીકળી. દ્વાર પાસેજ તેણે મુદ્રિકાને પડેલી જોઇ.

વાંચક! દવેના વેશમાં ગુણવન્તીએ મુદ્રિકાને પુનઃ જોઇ, તે પ્હેલાં મહંત સાથે તેણે શી વાત કરી? તે આપણે જાણી લઇએ.

પોતે ગુણવન્તીના વેશમાં દવે આવેલો છે, એમ મહંતને કહ્યા પછી, પોતે શા માટે, અને કેવી રીતે ઝુંપડી આગળ આવ્યો, તે તમામ બીના તેણે વૃદ્ધને કહી સંભળાવી.

"તો શું ગુણવન્ત! તું એમ કેવા માગે છે, કે ત્હને પત્ર તથા પોટલી પ્હોંચાડનાર સ્ત્રી વિલાસિકાના મકાને આવીજ ન્હોતી?"

"ના આવી હતી! પરન્તુ તેણે મ્હને રૂમાલ આપ્યો નથી."

"ત્યારે?"

"ફક્ત એક વીંટી!"

"આપનારનું નામ ત્હેં પૂછ્યું હતું?"

"હા!"

" શુ ? "

" દમયંતી ! "

" હેં ? એ દમયંતી કોણ ? મ્હેં એ નામની કોઈ વ્યક્તિને વીંટી કે અન્ય કઇ આપવા મોકલીજ નથી." મહંત આશ્ચર્ય મુદ્રાથી બોલ્યા.

" તો પછી તમે રૂમાલ આપવા કોને મોકલી હતી ?"

" ત્હારી ભેદી મદદગાર મુદ્રિકાને, કે જેને દમયંતી ધારી, તું પુંઠ પકડી અહીં સુધી આવ્યો."

" તો એ મુદ્રિકા ! રૂમાલ કોને આપી આવી ?"

" પ્રભુ જાણે ! એ શું ગોટાળો થયો છે ?"

જરાવારમાંજ દવેની બુદ્ધિ આ ગોટાળો સમજી ગઇ. " બરાબર છે, " તે બોલ્યો, " થયું એમ કે વેશ્યા વિલાસિકાએ એ રૂમાલ મ્હારી જગ્યાએ રહી હસ્તગત કરેલો છે. તમારી મુદ્રિકા વિલાસિકાને ગુણવંતી ધારી, રૂમાલ આપી આવી છે. અને મ્હને એજ વેશ્યાએ પોતાની કોઇ દમયંતી નામક દાસી વડે નકામી વીંટી અપાવી છેતર્યો છે."

"પરન્તુ એ બધી વાત એ કયાંથી જાણે ? "

"થયું એમ છે કે તમારો મોકલેલો પત્ર મ્હારા ઓરડામાંથી થોડીજ વાર પછી કોઇ ઉપાડી ગયું હતું, અને એની મદદથીજ આ વાત જાણી લઇ આ કાવત્રુ રચાયું છે. હા ! હવેજ સમજાયું. **લાલના એક્કાનો ફોટો** પણ કવરમાં હતો. એજ એ પત્ર ઉપાડી ગયો. તેણેજ વિલાસિકાને ચેતાવી, રૂમાલ હાથ કર્યો."

" તો પછી જા ! પકડ એ વેશ્યા તથા ત્હેની દાસીને, અને મેળવ પત્તો. "

"જરૂર! પરન્તુ થોભો! મ્હને કહો કે એ મુદ્રિકા કોણ છે?"

"એક હિતેચ્છુ! ભેદી મદદગાર."

"ખુલાસો."

"હવે પછી."

"ઠીક" જવા માંડતાં ગુણવન્તી વેશધારી દરેને અટકાવતાં મહંત બોલ્યા, "ત્હને મળેલી મુદ્રિકા ક્યાં છે?"

ગુણવન્તી તે ન શોધી શકી. "હમણા સુધી તો હતી."

"પછી?"

"હા બરાબર! બ્હાર મુદ્રિકા સાથે ઝપાઝપીમાં પડી ગયેલી હોવી જોઇએ. હશે! એની સાથે આપણને કશું કામ નથી."

"ગુણવંત! તું આ શું બોલે છે! મુદ્રિકાએ મ્હને આવતાંજ ચોખ્ખું કહ્યું હતું, કે રૂમાલ નામ પુછીને આપ્યો હતો. લેનારે પોતાનું નામ સુદ્ધાં ગુણવન્તી જણાવ્યું હતું. ધાર કે કદાચ બધું જાણે, એમ બને, પરન્તુ ત્હારૂંજ ધારણ કરેલું નામ તે ક્યાંથી જાણે?"

"તે વિલાસિકાએ મ્હને પ્હેલાંથીજ પોતાના મકાનમાં લઇ જતાં પૂછી લીધું હતું."

"નહિ! વીંટી પણ ત્હારી પાસે નથી. મ્હને ત્હારી આજની વાત પર વિશ્વાસ બેસતો નથી."

બરાબર આજ વેળા બ્હાર મુદ્રિકાએ ચીસ પાડી, અને ગુણવંતીએ ગોવિંદને ફાનસ લઇ બ્હાર આવવા કહ્યું. જમીન ઉપર મુદ્રિકા પડેલી હતી. ગુણવંતીએ તેને જોઇ. ફાનસનો પ્રકાશ તેના મુખારવિંદ ઉપર પડ્યો. પોતાના હાથમાંથી છટકી ન્હાસી ગયેલી મુદ્રિકાને પુનઃ મહંતની ઝુંપડીના દ્વાર પાસે બેશુદ્ધ સ્થિતિમાં પડેલી જોઇ તેના

આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ! વધુ આશ્ચર્ય તો વળી ગુણવંતીને ત્યારે થયું જ્યારે તેણે મુદ્રિકાના હાથમાં પોતાની ગુમાવેલી.વીંટી જોઇ. ગુણવંતીએ તે લેવા હાથ લંબાવ્યો. એજ વેળા મુદ્રિકાની મૂર્છા વળી. ઉઠતાંની સાથેજ તે ગુણવંતીને બાઝી પડી.

"ઓ મ્હારી પ્રિયા!" તેના મુખમાંથી શબ્દો સરી પડયા બીજીજ પળે તે પોતાની ભૂલ જોઇ શકી.

"આ શું! મુદ્રિકા બ્હેન! તમે આ શું કરો છો?"

"માફ કરો! હું બેશુદ્ધિમાં કંઇ ગાંડુ ઘેલું બકી ગઇ." મુદ્રિકાએ પોતાની ભૂલ સુધારી.

હવે ઉર્ફે ગુણવંતી મુદ્રિકાના હાથમાં વીંટી આવવા, તથા તેના વિચિત્ર વર્તન પર વિચાર કરતી ઉભી હતી. બીજી બાજુ કાનનો કાચો ગોવિંદ હાથમાં ફાનસ લઇ ઉભો હતો. મુદ્રિકા ધુળવાળાં અસ્ત વ્યસ્ત કપડાં ખંખેરી, ઠીક કરી, કપાળે કર પ્રહાર કરી **"અફસોસ"**નો શ્વાસ લઇ રહી હતી.

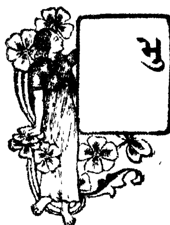
પ્રકરણ:—૮ મું.

"મુદ્રિકાનો માલીક!"

માલીકની મૃત્યુપુરી આ ધર્મશાળા થાય છે,
માનવ--મુસાફર નિત્ય એમાં આવતા, ને જાય છે.
માલીકના બાળક બધાં...માલીક સૌનો શ્રી હરિ!
પચરંગી પ્રાણી--પુષ્પ--કલિકા...વિશ્વ ઉપવનમાં ભરી.

મુદ્રિકા ! એ વીંટી તમારી પાસે ક્યાંથી આવી?" ગુણવન્તી હવે મુદ્દાની વાત પર આવી.

"આપની પાસેથી છટકવા જતાં આંચકાને લઇએ તમારા હાથમાંથી પડી ગઇ. મ્હેં તે જોઇ, અને લઇ લીધી."

"તો એ મ્હને પાછી આપી દ્યો. કારણ એ મ્હારી છે."

"પરન્તુ તમારા કરતાં કોઇ અન્ય એની વધુ માલિકી સાબીત કરી આપે તો?" મુદ્રિકાએ અટપટો પ્રશ્ન કર્યો.

"છતાંએ હું તેને એ ન દઇ શકું."

"કારણ?"

"એમાં સમાયલા ગુપ્ત ભેદની માહીતી મ્હારે મહંત પાસે મેળવવી છે."

"પરંતુ આ વીંટીમાં ભેદજ છે, એમ તમે શા ઉપરથી કહી શકો છો?"

"આપનારે એમ કહ્યું હતું. મ્હારૂં તો કેવળ અનુમાન માત્ર છે."

"તો એ આપનારનું કે'વું, તથા તમારૂં અનુમાન બંને સર્વથા અસત્ય છે. હું તમને ખાત્રીપુર્વક કહું છું કે એમાં કશોય ભેદ નથી. તેમજ મ્હારા સિવાય અન્ય કોઇને એ કશા પણ ઉપયોગની નથી."

"મુદ્રિકા પડાવવા, તમે ભલે ગમે એમ કહો, પરન્તુ મ્હારે એ સત્યજ માની લેવું, એની શી ખાત્રી?"

"ખાત્રી મ્હારા શબ્દની ગુણવન્ત! મુદ્રિકાના બોલેબોલ ઉપર વિશ્વાસ રાખ. એ ત્હારી શત્રુ નહિ પણ સખી તથા શ્રેયસ્કારીણી છે" અંધ મહંત કે જેઓ ક્યારના પાછળ આવી આ રમુજી વાદવિવાદ સાંભળી રહ્યા હતા, તે બોલ્યા.

મહંતના સંબોધને ગુણવન્તીના વેશમાં આવનાર ગુણવન્ત છે, એમ મુદ્રિકા સમજી ગઈ. પરન્તુ ડિટેક્ટીવ દવે ઉર્ફે ગુણવન્તીનું ધ્યાન પેલી મુદ્રિકામાં પરોવાયલું હોવાથી, તથા કાન મહંતના શબ્દો પ્રતિ દોરવાયલા હોવાથી, તેણે કંઇ ન સાંભળ્યું.

"ગમે તેમ હો! પરન્તુ મુદ્રિકા બ્હેન! મ્હને એ ફક્ત આજનાજ દિવસ માટે પાછી આપો કાલે જરૂર હું આપને તે આ જગાએ પાછી સુપ્રત કરીશ."

"વારૂ! એને લઇ જઇ તમે શું કરશો?"

"કર્યા પહેલાં તે કે'વાનો મ્હારો ઇરાદો નથી."

"તો મ્હારો આપવાનોયે નથી."

"તો બળાત્કારથી મેળવીશ"

"શું? ડિટેક્ટીવ દવે! જેવો એક વીર પુરૂષ એક અબળા ઉપર અત્યાચાર કરશે? શરમ છે! ગુણવન્ત! મ્હારાં વ્હાલા ગુણવન્તી બ્હેન! બોલતાં તો જરા શરમાવ." મુદ્રિકાએ મીઠી મજાક આરંભી.

"શું તમે મ્હને ઓળખો છો?"

"ઘણીજ સારી રીતે."

"અને હું?"

"તમે મ્હને નથી ઓળખી શકતા. છતાં પ્રસંગાનુસાર આગળ જતાં જરૂર ઓળખશો."

"જુઓ મુદ્રિકા બ્હેન! હું સાચેજ કહું છું કે, એ ત્હારી મ્હને એક સુન્દરી તરફથી બક્ષીશ મળીછે, એટલે મ્હારે એ સ્મરણચિહ્‌ન જાળવવુંજ જોઇએ."

"આપની માંગણી દીલગીરી સાથે નાકબુલ કરૂં છું. ઉલ્ટા એક ભિક્ષા હું તમારી પાસે માગવા ઇચ્છું છું."

"શું?"

"કૃપા કરી મ્હને એ તમને વીંટી આપનાર સ્ત્રી સાથે મેળવો."

"શા માટે?"

"સુન્દરી અને તેની પુત્રીની મૂક્તિને માટે!"

"તમે તો ઘણી ખરી વાત જાણતા હો એમ લાગો છો?"

"એટલુંજ નહિ પણ એથીયે વિશેષ! ગુણવન્તી બ્હેન! મ્હારી સાથે સહીપણાં બાંધો. બહુજ ફાયદો થશે હોં!"

"પણ છેક અણજાણ્યાં સાથે સખીપણાં શાં!" ગુણવન્તીએ અણજાણ્યાનો વિશ્વાસ ન કરવો એમ સૂચવ્યું.

"છેક અંજાણ્યા નથી! મ્હને તો તમે ત્રણ ત્રણ વાર મળ્યા છો."

"કોણ કહે છે?"

"હું!"

"ક્યાં ક્યાં? ગણાવો જોઉં!"

"સંભારો! પત્ર ને પોટલી પ્હોંચાડવા આવનાર હું, વેસ્યા વિલાસિકાના મકાને ગુણવન્તી બ્હેન! રૂમાલ આપા જનાર પણ હું......"

"રૂમાલ? કેવો રૂમાલ?"

"કે'વો એટલે? રેશમી--રૂમાલ.?"

"તદ્દન જુઠ્ઠું ! વિલાસિકાના મકાને મ્હને તમે મળ્યાજ નથી. રૂમાલ પણ નથી આપ્યો."

"તો ?"

"કોઈ દમયંતી નામની સ્ત્રીએ આ મુદ્રિકા આપી હતી."

મેળ મળી રહ્યો, વેશ્યા વિલાસિકાએ ગુણવંતી તેમજ મુદ્રિકાને ઠગી રૂમાલ મેળવ્યો, એમ બંને જાણી ગયા. તે પછી મુદ્રિકા બોલી.

'ચાલો ! એક લેખે એ પણ ઠીકજ થયું.'

"શી રીતે ?"

"એ રૂમાલ કરતાં આ મુદ્રિકા આપણને હજારઘણું કામ આપશે."

"એવો એમાં ચમત્કાર છે શું ?"

"હા ! અને તે જો જોવો હોય તો, ચાલો..."

"ક્યાં ?"

"મ્હારી સાથે."

"તમે ક્યાં જવા માગો છો ?"

"એજ વિલાસિકાને ત્યાં. ત્યાંજ બને તો દમયંતીને નહિ તો આ **મુદ્રીકાના માલીકને** પકડવાનો છે."

"હું તો તમારી આ વાતોમાં કશું સમજતો નથી."

"બધું સમજાશે! તમે એક વાર મ્હારી સાથે ત્યાં ચાલો, અને હું એમ કરો."

"પણ મ્હને કંઈક તો કહો."

"સાંભળો! આ મુદ્રિકા તમે જેની પાસેથી મેળવી છે, એજ આજથી બાર વર્ષ ઉપર મહતે ગુમાવેલી સ્ત્રી **સુન્દરી** છે. બસ એટલુંજ...હવે ચાલો..."

"પણ ત્યારે હમણા તો તમે એની માલીકાનો દાવો કરતા હતા ?"

"અને તે પણ ખરૂ હતું."

અજાયબ થતો હવે મુદ્રિકાની અક્કલ ઉપર ધન્યવાદના ઉચ્ચારો કાઢવા લાગ્યો. મુદ્રિકાએ તેને વિલાસિકાના મકાને જઇ "શું કરવું ?" તે કક્કો ભણાવી દીધો. થોડી વારે મહંતના ઝુંપડા આગળથી એક દક્ષીણી યુવક તથા એક સ્ત્રી પસાર થઇ ગયાં. તેજ હવે તથા મુદ્રિકા હતાં.

પ્રકરણ—૯ મું.

" વેશ્યા કે વ્હાલી ? "

લુચ્ચાને લુચ્ચા મળે ! સારાને શુભ સંગ !
તેને તેવું સાંપડે...જેને જેવો રંગ.

"પધારો ! પધારો ! શેઠજી ! આપનું નામ ?" દમયંતીએ સન્માન પૂર્વક શેઠને બેસાડયા.

" ગણેશરાવ. "

" રે'વાશી ?"

" [illegible] ! [illegible] સંગીતનો શોખીન હોવાથી, અને તમારૂં નામ આ નગ્રમાં આગળ પડતું સાંભળવાથી બે ઘડી દિલ બ્હેલાવવા પધાર્યા છીએ." દક્ષિણી વેશધારી હવે બોલ્યા.

"ભલે પધારો! ઘર આપનુંજ છે."

સીડી નીચે સંતાગેલી મુદ્રિકા નીચેના ખડમાં હોવા છતાં ઉપર ચાલતી આ તમામ વાત સ્પષ્ટ સાંભળી રહી હતી.

"તમારાં બાઇ ક્યાં છે?"

"આ આવ્યા, લ્યો!"

વિલાસિકા ત્યાં આવી. નવીન લાલને જોતાંજ પ્રથમ તો તે જરા ખંચાઇ. પરન્તુ પાછળથી વેસ્યાના નિયમાનુસાર પાનદાનીમાંથી એક પાન લઇ ગણેશરાવને આપતાં તે બોલી, "નામદારની શી ઇચ્છા છે?"

"એ એક સુન્દર સંગીત સાંભળવાની."

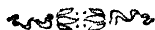
"ખુશીથી. દમયંતી સિતાર લાવ."

દમયંતી સિતાર લાવી. તેની નાજુક આંગળીઓ સિતારના તાર ઉપર થેઇથેઇકાર કરવા લાગી. થોડી વારે કોકિલ કંઠ ખુલ્યો.

ગઝલ.

તમે માનો નહિ માનો, પરન્તુ ભાગ્ય મ્હોટું છે.
ભરોસો એ ઉપર રાખો...વિના એ સર્વ ખોટું છે.
રડાવે એ! હસાવે એ! બનાવે રંકને રાજા.
ચઢાવી ઉન્નતિ-ટોચે...રમાડે રંગ એ ઝાઝા...તમે.
ભટકતો! ભૂપને પળ માત્રમાં ભાવિ બનાવે છે,
તજાવી મ્હેલ! ઝુંપડીમાં! છુપો વાસો વસાવે છે.
નિરાશોને દઇ આશા! હમેશા ટળવળાવે છે,
કંઇ આશાભર્યાં હૈયાં...પલકમાં ભાંગી! બાળે છે-તમે
અજબ છે દૈવની ખૂબી...અજાયબ ભાગ્યની આંટી,
ઉકેલે અટપટી ગુંચ કો! ન એની આપણામાંથી.

અજબ છે રંગ દુનિયાના! અજબ છે ઢંગ ભાવિના,
કથે છે "પુષ્પ" અવનિમાં અજાયબ ભાગ્યદેવી આ.

અસ્ખલિત વ્હેતી સંગીતધારા અટકી એટલે તે બોલી.

"કેમ સરકાર! પસંદ પડયું?"

"સાધારણ! વિલાસિકા! વેશ્યા હોવા છતાં એક રસિક પુરૂષ આગળ આવું વૈરાગ્યપૂર્ણ ગાયન ગાવાનું શું પ્રયોજન? તમારે તો અમારા જેવા નવયુવાન પાસે શૃંગારિક સંગીત--ઝરાં રેલાવવાં જોઇએ

મીઠા નજરના બાણને જાદુઈ કટાક્ષો આંખના,
કામે અને પ્રેમે ભરેલાં શબ્દ, ચાળા આપના.
વસ્ત્રો અલંકારો જગાવે જે વિકારી ભાવના,
શૃંગાર--રસ ભરપૂર ગાયન હોય છે વેશ્યા તણા.

ત્હારામાં વેશ્યાનું એકેય લક્ષણ પૂરૂં માલમ નથી પડતું! તેનું શું કારણ?" ગણેશે વિલાસિકાની પરિક્ષા કરવા માંડી.

"પરદેશી લાલ! આપની વાત જો કે સાચી છે, છતાં મ્હારે અત્રે આપને જણાવી દેવું જરૂરનું છે કે હું સાધારણ વેશ્યા નથી. વેશ્યા હોવા ઉપરાંત નૃતિકા, ગાયિકા છેમજ પતિવ્રતા છું. એકજ પતિવ્રતની ભાવનાને હું આજ વર્ષો થયાં પોષતી આવી છું. અને એજ સતીત્વના પ્રભાવે હજારો વ્યભિચારીઓના જુલ્મમાંથી પણ શિયળધનને અખંડીત જાળવી શકી છું. એજ પવિત્રતાના પ્રભાવે તમે વેશધારીને વેશે અત્રે કોઇ ખાસ કારણસર પધારેલા છો, એમ જાણી શકી છું. ભલે! મ્હારીયે થોડી વાત સાંભળો...

જગત્ કહેછે વેશ્યા મ્હને...ઓળખતું એ નામ,
સોગનપૂર્વક! તે છતાં પવિત્ર મ્હારાં કામ.

વ્યભિચારી, વિષયી–છીન, મ્હારે મને હરામ,
પરણેલા એકજ પતિ! આ ભવમાં ભગવાન.

જગત્ મ્હને જ્યારે પાપિષ્ઠા તરીકે પિછાને છે, ત્યારે હું પોતે મ્હને પુણ્યાત્મા સમજી સંતોષ માનું છું. કારણ પાપ પુણ્યો દુનિયાને દેખાડવાને માટે નથી.

છે નામ, ધંધો નીચ, જો કે કામ કંઇ નીચાં નથી,
મ્હારા તમારામાં રહેલા જીવ પણ જુદાં નથી.
જગને ખુણે અંધારમાં ..કંઇ પાપકર્મો થાય છે,
લાખો કરોડો બાળવિધવાઓ કૂપથે જાય છે.

એથીજ સમાજ અને સંસારમાં ચેપી સડો લાગે છે. જાહેરમાં જાર–કર્મ કરનાર! તો દુનિયાની આંખો ખોલે છે, જેથી દુનિયા તેમનો સંગ કરતાં બચે! પણ અંધારામાં ઘરને ખૂણે છૂપાં અનાચારો કરી બાળહત્યા જેવા ભીષણ પાપો વ્હોરનાર, આખા આસપાસના વાતાવરણને ચેપી કરનાર, કેટલાં અધમ!

ધારે તો વેશ્યા છતા...તજી શકે છે પાપ!
ધારે તો વેશ્યા છતાં પવિત્ર ર'છે આપ.
ધારે તો વેશ્યા છતાં તજી શકે દૂ–કર્મ,
ધારે તો ધારી શકે...પતિવ્રતાનો ધર્મ."

"તો શું એક વેશ્યા સતી રહી શકે છે? થઇ શકે છે? સતી હોવાનો દાવો ધરાવી શકે?"

"શા માટે નહિ? અગ્નિમાં પડ્યાં છતાં ચંદન–કાષ્ઠ પોતાની મ્હેંક એ રીતે એ રીતેજ રાખી શકે છે કસ્તુરી પગ નીચે ખુંદાયા છતાં પોતાની સુવાસ જાળવી શકે છે. કુંદન ભઠ્ઠીમાં પડ્યા છતાં શુદ્ધતા ધારી શકે છે

પારસમણી સ્પર્શે જુઓ તો લોહ કુંદન થાય છે,
(સત્કર્મથી) સત્સંગથી પાપાત્મા! પૂણ્યાત્મે પલ્ટાય છે,
સુરદાસ ને ચિન્તામણી સમ કૈંક સુધરી જાય છે,
કળિયુગમાં મ્હારા સમી વેશ્યા સતી પણ થાય છે.

પૂર્વની ગુણીકાઓ જ્યારે ગાન, તાન અને નાચમાંજ જીવન સાફલ્ય માનતી હતી, ત્યારે તેઓમાં અત્યારની વેશ્યાઓના જેવા નિન્દ્ય વિષયી, આશયો, યા વિકારી ભાવનાઓ મુદ્દલ ન્હોતી. વારાંગનાઓ, વીરાંગનાઓ અને વરિષ્ઠ સતી થઈ શકે છે. નામ નીચ ધરાવ્યાં છતાં કામ ઉચ્ચ કરી, શિયળધન સંરક્ષી એક પતિવ્રત જાળવી શકે છે."

"આપના એ ઉમદા અને આદર્શ વિચારો, તથા વર્તનને માટે તમને શતશઃ ધન્ય ઘટે છે, પરન્તુ હા! આપના કહ્યા મુજબ હું આ શહેરમાં કોઇ ગૂઢ ઉદ્દેશથી આવ્યો છું. એ આપની વાત સર્વથા અસત્ય છે."

"કદાચ તેમ હશે! વારૂ! હવે આપની શી ઇચ્છા છે?"

"રજા લઇશુ."

"ખાલી હાથે?"

"શા માટે? લ્યો!" કે'તાંજ ગણેશરાવે પેલી મુદ્રિકા વિલાસિકાની આંગળીએ પ્હેરાવી દીધી.

પોતાની ગલફતમાં ગુમાવેલી વીંટી ગણેશરાવ પાસેથી પાછી મળતાં તે ગણેશરાવને ધારી ધારીને જોવા લાગી.

"કેમ? મ્હારી સ્હામે શું જોઇ રહ્યા છો? ચોરીનો તો માલ નથીને?"

" તેમજ છે. આ વીંટી મ્હારી પોતાનીજ છે, ચોરાયલી છે. આપ એ કયાંથી લાવ્યા ? "

" વાહરે વાહ! આંવા ગળે પડવાના ધંધા કરો છો કે ! અમારા જેવા પરદેશી વ્યાપારીઓ પાસે તો એવી કંઇ કેટલીયે આવે, ને કેટલીયે જાય ! "

" તો તમને એ કોણે વેચી ? "

" કોઇએ નહિ. "

" તો પછી તમારી પાસે એ કયાંથી આવી ? "

" એક મહિલા-મિત્ર તરફથી ભેટ મળી છે. "

" મહિલા-મિત્ર ? તેનુ નામ ? "

" નામનું તમારે શું કામ છે ? નજરો નજરજ જુઓ એટલે ખાત્રી થશે. " કે'તાંજ દાસી દમયંતી કે જે દાદરમાં ઉભા ઉભી આ પ્રસંગ નિહાળી રહી હતી, તે ત્યાં આવી બોલી.

" કોણ ? દમયંતી ? "

" હા તમારી દાસી ! "

વિલાસિકા તથા ગણેશરાવ બંને તેને જોઇ આશ્ચર્ય ચકિત થઇ ગયા.

" શું જુઓ છો ? ગુણવન્તી બ્હેન ! મ્હેંજ તમને એ મુદ્રિકા આપી હતી. " કે'તાંજ દમયંતીએ ગણેશરાવનું પાઘડું ઉથલાવી નાખ્યું. ગણેશરાવ સ્તબ્ધ થઇ ગયો.

" કોણ ? ગણેશ એજ ગુણવન્તી ? યાને એજ ડિટેકટીવ હવે ઉર્ફે ગુણવંત ? " એમ બોલતાંજ વિલાસિકાએ સાડીનો છેડો ખેંચી કાઢયો. ગણેશરાવ ગુણવન્તીના વેશમાંથી હવે ડિટેકટીવના વેશમાં ખુલ્લો પડયો.

" દમયંતી ? "

"ચૂપ રહો! હું તમારી દાસી નથી! તમે પણ વેશધારી છો."

"શું હું?"

"હા. હા. તમે!"

"દાસી! તું આજ ગાંડી તો નથી થઇને?"

"હા! હા હા! ગાંડા તો આ અમારાં ડિટેકટીવ સાહેબ બિચારાં થઇ રહ્યાં છે. કેમ સાહેબ! ખરૂંને?"

દાસી દમયંતીના હસવાએ દવેના ઉકળેલા મગજમાં તેલ રેડયું. પોતાને આ'વી રીતે એક તુચ્છ વેશ્યાની આગળ ખુલ્લો પાડી, માન ભંગ કરનાર, અને હાથમાં લીધેલી બાજી બગાડી નાખનાર દમયંતીને તેણે ગરદનમાંથી ઝાલી. બીજે હાથે પિસ્તોલ કાઢી તેની છાતી આગળ ધરી તે બોલ્યો. "કહી દે! કે મ્હારો તમામ ભેદ જાણી જનાર વેશધારી તુ કોણ?"

"ભેદી મદદગાર!"

પ્રત્યુત્તર મળ્યો. અને તે સાથેજ દવેના હાથ ઢીલા પડયા. દમયંતીએ હસતા હસતા પોશાક ફેરવ્યો.

વાંચક! એજ આપણી મુદ્રિકા.

દવે દમયંતીના વેશમાં મુદ્રિકા નીકળતાં શરમાયો. મુદ્રિકા બોલી. "દવે! કામ પાર પડયું છે. કોઈ કામ પ્રસંગે નીચે આવતાં દાસી દમયંતી મ્હારા હાથમાં આવી. જેને બેશુદ્ધ કરી તેનોજ વેશ પ્હેરી જરા રમુજ કરવા હું ઉપર આવી."

"શાબાશ!" દવેએ હર્ષનો પોકાર કર્યો. વિલાસિકા તો આ બધો નાટક જોઇને સ્થંભીજ ગઇ. જ્યાંને ત્યાંજ ચ્હોંટી ગઇ.

"ચાલો વિલાસિકા બ્હેન! હવે તમે પણ કૃપા કરી ઝટપટ

અમારી માફક તમારા મૂળ સ્વરૂપમાં આવી જાવ, એટલે પત્યું." મુદ્રિકાએ વિલાસિકાને કહ્યું.

"હું ? કોને મ્હને કહો છો ?"

"જી...હા...તમને! તમને! બીજા કોઇને નહિ. સમજ્યા ?"

"તમે જાણો છો કે આજ બાર વર્ષ થયાં મ્હને આખું વિલાસપુર વેસ્યા વિલાસિકાના નામે ઓળખે છે ?"

"હા ! ઘણીજ સારી રીતે."

"તો પછી હું કંઇ તમારી માફક વેશધારી નથી. કમળો હોય તે સર્વત્ર પીળુંજ દેખે."

"એમ કે !" મુદ્રિકાએ લટકો કર્યો.

"હા !"

"હવે બેસો ! તમારૂં સ્ત્રી-ચરિત્ર મારા જેવી સ્ત્રીને ન ઠગી શકે ! એ તો આંવા ભાઇસાહેબોનેજ." ભાઇસાહેબોની ગણત્રીમાંથી બાદ એવા બાઇસાહેબ મુદ્રિકાએ દવે તરફ આંગળી બતાવી.

"ચતુરા છોડ ચાલાકી...હવે આ ઢોંગ નહિ ચાલે,
જુઠું બોલે ! છતાં દાવો સતાનો ! એ બહુ સાલે.
ઠગારી તું ! અમેયે સંગમાં બંને ઠગારાંઓ,
તુંયે છે વેશધારી ને અમે પણ વેશધારીઓ.

સાપને ઘેર પરોણા સાપ ? મ્હેમાન કંઇ કાચી મૂર્તિ નથી. સમજ્યાને ? બારે બંદરની હવા ખાઇ ચૂકેલા છે, ચૌદે કળા ને ચોસઠે વિદ્યામાં ખાં છે."

"એટલે શું તમે ધાંધલ કરવા માગો છો ?"

"કોણે કહ્યું ? અને શા માટે ? એટલી નવરાશ લાવીયે પણ ક્યાંથી ? જ્યાં અમારે પોતાનાજ ઘરની પંચાત પૂરી પાધરી થવાના

ફાંફાં છે, ત્યાં વળી પારકાની પંચાતમાં પડવા વખતજ કયાં મળે ? એ તો વારૂં ! જરા ઠીક છે. બાકી સમય તો બહુ કીમતી છે, 'Time is money."

"ત્યારે જાવ ! મ્હારા મકાનમાંથી એકદમ બહાર નીકળો... નહિ...તો..."

"શું ?"

"પોલીસ પાસે ધક્કા મારી બ્હાર કઢાવવા પડશે."

"પોલીસોનો પરવાનો તો ખિસ્સામાં રાખી ફરૂં છું !" હવે એ સરકારી ચાંદ બતાવ્યો. "બ્હીક અમને ન બતાવવાની હોય ! એ બીજાને. વારૂ ! થોડી વાર ઉપર તમે જે એક પતિવ્રતની વાત કરતા હતા. તે તમારા પતિ કોણ ?"

"તે જાણીને તમારે શું કામ છે ?"

"હશે ત્યારેજ પૂછતા હોઇશું ને ! કંઇ વગર કામના તો બકબક નહિ કરતા હોઇએ. સાચું બોલો તો શ્રેય તમારૂં થશે."

"અને મ્હારી નજ કે'વાની ઇચ્છા હોય તો ?"

"તો પણ કે'વું પડશે. ઇચ્છા અનિચ્છાને આ વખતે જોવાની નથી. બાજુએ મૂકવાની છે."

"એક તો પતિનું નામ દેવાયજ નહિ. તેમજ મ્હારે દેવું યે નથી. એટલે મ્હારી નજ કે'વાની પ્રતિજ્ઞા છે."

"ભલે રહી ! ચાલો ! મ્હને મ્હારી આપેલી આ મુદ્રિકા પાછી આપી દ્યો ! એટલે અમે ચાલતા થઇએ."

અહીં વિલાસિકા મુંઝવાઇ. તે બોલી. "આપેલી વસ્તુ પાછી ન મંગાય કે ન લેવાય."

" તો ઘેર આવેલા અતિથિને નારાજી ન કરાય. "

" ભલે ! તમે વીંટી લઇ જઇ શું કરશો ?"

" તમને નહિ ! આ બ્હેનને આપીશ." દરેએ મુદ્રિકા પ્રતિ આંગળી કરી.

" કારણ ?"

" વીંટી એમને વેચાતી રાખવી છે."

" બ્હેન ! તમે શું કેવળ પ્હેરવાજ વેચાતી લ્યો છો ?"

" ના રે ના ! " મુદ્રિકા બોલી.

" તો !"

" મ્હારી છે, અને લઉં છું."

" તમારી ?"

" હા ! કેમ ?"

" ખોટી વાત ! જુઠું બોલી ગળે પડતાં જરા ઇશ્વરનો તો ડર રાખો ! દાનત જરી સાફ રાખો ! વીંટીની માલિક તો હું છું. "

" અને કોઇ બીજો એનો હકદાર હોય તો ?"

" બનેજ નહિ. "

" ત્યારે સુન્દરલાલને ના કહું ? "

" સુન્દરલાલ !" એ શબ્દે વિલાસિકાના હ્રદય ઉપર કોઇ અનેરીજ અસર કરી. તે મુદ્રિકાને ટીકી ટીકીને જોઇ રહી.

" ત...તમે શું બોલ્યા ? ફરી બોલો ! જોઉં ! "

" સુન્દરલાલ !"

" હા ! હા ! એજ ! તમે એમને ઓળખો છો ? "

" બહુ સારી રીતે."

" એઓ ક્યાં છે ?"

' તમારે એવા પારકા પુરૂષની પડપૂછ શા માટે ?"

" મુદ્રિકા બ્હેન ! હદ થઇ ! હું મ્હારી હાર કબૂલું છું. એ **અભાગી સુન્દરી તે આજ.**" વિલાસિકા મુદ્રિકાને ચરણે પડી. અશ્રુજળે તેના પગ ધોવા લાગી.

" તો શું વેશ્યા વિલાસિકા નામધારી એ સુન્દરી ! આજ બાર બાર વર્ષો થયાં એવીને એવીજ પવિત્ર છે ?"

" ખરેખર !"

" ખાત્રી શી ? "

" લો આ કટાર ! ને ચીરી જુઓ હૃદય !' સુન્દરીએ સાડીમાંથી કટાર ખેંચી મુદ્રિકાના પગ આગળ મૂકી.

માળા જપે છે, હાથ ને હોઠે પતિનું નામ છે,
રગ રગ વિષે વ્યાપી રહ્યા ! આઠે પ્રહર ભગવાન એ.
સૌભાગ્યશ્રી એ સુન્દરીના હૃદયના વિશ્રામ છે,
પ્રતિપળ ઉરે આરાધ્ય એ પતિ--દેવનું પ્રિય ધ્યાન છે.

' શું સાચુ હશે ?"

"નિ:શંક !"

આવે ભરોસો આપને નહિ, તો હૃદય પર ઘા કરો,
ખાત્રી ખુશીથી સુન્દરીના શુદ્ધ–વર્તનની કરો.

એવી કોણ અભાગિની હશે, કે જેના ભાગ્યમાં મુજ સમાન બાર બાર વર્ષોના લાંબા વિરહો લખાયાં હશે ?"

"એવી તો અનેક જડશે, અને હશે. પરન્તુ એમ હોવા છતાં ધૈર્યથી પોતાના પતિવ્રતને જાળવી રાખનાર, તમારા જેવાં સતીરત્નો બહુજ થોડાં ! ગણ્યાં ગાંઠયાં ! જવલ્લે કહું તોય ચાલે.

ગાવું, બજાવું, નાચવું, ને નામ વેશ્યા-નાર છે,
જે એક ભવમાં બે ભવો કુકર્મથી કરનાર છે.
લક્ષ્મી-હરણ વ્યાપાર જેના...નયનમાં વિકાર છે,
કૂળાં હૃદયને કોતરી ખાનાર....હા! ધિક્કાર છે.
વેશ્યા-વિષ-સરિતા વિષે, વહે વિષય જળ-ધાર,
જુવે, પિયા જે જાય તે...ધગધગના અંગાર."

"ત્યારે તમને શું મ્હારા સતીત્વની ખાત્રી નથી થતી? તો! લો હું જાતેજ કરાવું છું." કહી વિલાસિકાએ મર્મસ્થાન ભેદવા કટાર ઉગામી. મુદ્રિકાએ તે હાથ લીધી.

"ના! સુન્દરી! હું ત્હને પવિત્ર માનું છું."

"તો મ્હારી એક ભિક્ષા છે. મ્હને મ્હારા કાન્ત ભેગી કરો. આપનો ઉપકાર જન્મોજન્મ નહિ ભૂલું."

"અને તેમજ થશે, સુન્દરી! પવિત્ર! વેશ્યા! ત્હારી પવિત્રતાથી પરમાત્મા ત્હારી વ્હારે ધાયા છે. ત્હારી એકનિષ્ઠ પતિભકિતથી પ્રસન્ન થઈ તેમણે આજે લાંબે સમયે ત્હને ત્હારા કાન્તનો મેળાપ કરાવ્યો છે. જા! વ્હાલી સુન્દરી! ખુશી થા! અને જો! ત્હારો અભાગી અને વિયોગી ભરથાર ત્હારી સ્હામેજ ઉભેલો છે."

મુદ્રિકાનો સ્ત્રી-વેશ પલકમાં પલટાયો. હવે અને સુન્દરી તે જોતાંજ રહ્યા! આજ સુધી **"ભેદી મદદગાર"**ની ભૂમિકા ભજવનાર મુદ્રિકા તેજ સુન્દરીનો પરદેશ ગયેલ પતિ સુન્દરલાલ હતો.

વિયોગી, વિરહી અને વિખુટું પ્રેમી દંપતિ-યુગલ અનહદ આનન્દમાં ગર્ક થઈ ગયું. વિરહીની વામા-વ્હાલમના ઉરસરસી ભેટી પડી. ગુણવંતના મુખમાંથી ઉદ્દગારો બ્હાર પડી ગયા, કે આ તે શું? **"વેશ્યા કે વ્હાલી?"**

વેશ્યા વિલાસિકા! એજ પરદેશ ગયેલ સુન્દરલાલની પત્ની અને ગોરીની માતા સુન્દરી!

પ્રકરણ:–૧૦ મું.

"ઈશ્વરી સોટી!"

"દયાનો ખ્યાલ-ખોટો છે, દયાહીન હૈયની પાસે,
મળે ના સ્હેજ પણ ટેકો સડેલા વાંસની સાથે.
ભુજંગો પાસ અમૃત–આશ સ્વપ્નાતુલ્ય! ખોટી છે,
હવે તો હાથ જોડું! શ્રી હરિની આશ મ્હોટી છે."

"દુરાત્મા! ત્હારે ચાહે એટલું કષ્ટ આપ, છતાં આ ગોરી કદાપી એકની બે થનાર નથી, પોતાના અવિચળ ટેકથી ડગનાર નથી, ત્હારી આ અપવિત્ર માગણી કદી કબુલનાર નથી.

ચહે તો જીવતી દાટો, ચહે તો આગમાં બાળો,
ચહે તો આ બદન કોમળ! હમેશા ચાંદીની બાળો.
શિયળ કાજે સહ્યાં સંકટ! હતી એ આર્ય અબળાઓ!
કૂણાં હૈયાં બને છે વજ્રના...પ્રમદા ન પ્રબળાઓ.

મારવાડ-કેશરી પ્રતાપી જશવન્તની મહારાણી **મહામાયા** એક સ્ત્રી હતી. **ચાંદબીબી** તથા **ઝાંસીની રાણી** પણ અબળાઓ હતી. છતાં એજ અબળાઓએ એકજ વીરહાકે **મોગલ** અને **બ્રીટીશ** સલ્તનત થર થર કંપાવી હતી. જે અબળાની વીરતા આટલી હદ સુધી દેશને શુરાતન પ્રેરી શકે છે, વીર પ્રભુતા જનનીઓ થઈ વસુંધરાને દેદિપ્યમાન કરે છે, તેજ અબળા જ્યારે પલટાઈને પ્રબળા બને છે, ત્યારે પોતાના પ્રકોપથી સારા જગતને, યા રાજ્યને બાળી ભસ્મીભૂત કરવા સમર્થ બને છે. સતીનો શ્રાપ ! યાને સતીત્વધારિણીનો એકજ શબ્દ! ચૌદ લોકને કંપાવવા માટે બસ છે. પુરાણ અને ઇતિહાસ એના સાક્ષી છે."

"એમ? હશે! **ગૌરી!** ધાર કે કદાચ ત્હારૂં તમામ કહેવું સત્ય હોય! તોપણ શું? હવે દિન પર દિન જમાનો ફરતો જાય છે.

સતી કયાં છે? બતાવો એક તો સાચી પતિ-પ્રેમી.
પતિ કયાં છે? બતાવો એક તો સાચો સતી-પ્રેમી.
સુધર્મિ ખાય છે ધપ્પા...અધર્મિ જીતતાં બાજી,
નીતિ, ને ન્યાય નાઠાં સૌ...બન્યા છે લાંચીયા કાજી.

પાળવાની ગાયો કપાય છે, ને ભેંસો પળાય છે. ભાઇ સ્હામે ભાઇ ન્યાયાલયમાં જાય છે. પ્રીતિ અને પુણ્ય પૈસા લઇ વેચાય છે, ખરીદાય છે. અફસોસ !

વ્હાલ, વિવેક, ગયું બધું, વળી ગયો વિશ્વાસ,
નવનિત-નિર્મળ ના રહ્યું...રહી વૈરની છાસ.
પ્રીતિ, નીતિ, ભકિત, ને શક્તિ રીતિ અલોપ,
કુસંપ-કલેશો ઘરઘરે...સુસંપ તો ઘર કોક.

ગૌરી શું આ બધી વાત સત્ય નથી? એક પતિવ્રત અને એક પત્નીવ્રત પાળનારા સીતા તથા શ્રી **રામચંદ્રજી**ના સમય આજે નથી રહ્યાં. બાળવિધવાઓ લાખો દેખાય છે. વાણીયા બ્રાહ્મણની ઉચ્ચ કોમો પુર્વજોની **પરમ** પૂજનીય પ્રાચીન પ્રણાલી ઉપર પુળો મૂકી પાશ્ચાત્ય કેળવણી લઇ પુનર્લગ્ન કરી સુધરતી જાય છે. કંકુને દેવાતી કન્યાની આજ કોથળીઓ લેવાય છે. બાળલગ્નો બેશુમાર! તેમજ વૃદ્ધલગ્નો અર્થાત મડા સાથે મિંઢળ-બંધ પણ અપાર! પછી કળિનું જોર! ને પાપનું પ્રાબલ્ય! દિન પ્રતિ દિન વધતું જાય તો એમાં શું આશ્ચર્ય? કો'નો દોષ?

> સતીઓ ક્યાંક ઇતિહાસે, રહી છે નામની ઝાંખી,
> શૂરા શમશેર બહાદૂરો...શરાબી, સ્ત્રી રહ્યાં રાખી.
> અસલ ક્યાં છે? નકલ નજરે જ્યહાં જોઉં ત્યહાં ભાસે,
> દુઃખો આવે સુજન પાસે, દુરીજનથી દૂરે ન્હાસે.

સન્નારી સતીઓ જ્યારે અન્ન, વસ્ત્ર, ને સૌભાગ્યહીન અવસ્થામાં દયાદ્ર ને કંગાલ ભાસે છે, ત્યારે કુલટા, વેશ્યાઓ વિલાસ વૈભવમાં મસ્ત, સદાસૌભાગ્યવતી અને ધનિક કે'વાઇ તેને જગત્ વાહવાહથી વધાવે છે. સત્યને રસ્તે ચાલનાર ઠોકર ખાય છે, જ્યારે અસત્યને પંથે પળનાર હસતાં દેખાય છે. અથાત્ અત્યારે તો સર્વત્ર! તું કહે ન કહે! પરંતુ પુણ્યવન્તાનો પરાજય અને પાપીઓનોજ જય છે. એજ પંથે પગલાં ભરવામાં ડહાપણ છે. હાલ તો મ્હને શ્રી અને શ્રેય બંને એજ ધ્યેય રાખવાથી મળી શકે એમ છે."

"રે! રાણો! ધણીને સુઝે તે ખરૂં! બાકી દુનિયાની આવી વિચિત્ર દલીલો અને દાખલા પ્રમાણે અનુકરણ કરવાની વાત તો

કેવળ એક પાપ છૂપાવવાનું બ્હાનું છે. ભલે ને આલમ આખી ઉંધે માર્ગે દોરવાઈ પાપી અને અનર્થકારી બને! દુનિયા સારી દિશાની ઘઇ જઇ અવળું વર્તન કરે! તદપિ સજ્જન તો પોતાની સદ્વૃત્તિઓથી નજ ફરે! તમે ડાહ્યા રહો. એટલેજ બસ!

દ્રષ્ટાંત લેવું કોઇનું તો સદ્‌ગુણી લેવું,
દ્રષ્ટાંત દેવું કોઇનું તો જોઇને દેવું.
હસવું ન હસતાં સાથ પણ રોતાં સદૈ રડવું,
લડવું ન ન્હાના સાથ પણ સરખા સહે લડવું.

એક અશક્ત યુવાન બાળા ઉપર અત્યાચાર કરવામાંજ ત્હારી વીરતાની કિંમત અંકાઇ જાય છે. વીરનું ભૂષણ શું?

પ્રથમ આપણાઓનું રક્ષણ કરવું,
ગૌ—બ્રહ્મણ પ્રતિપાળ બનવું.
બાળક, સ્રી, અશક્ત અને નિઃશસ્ત્ર પર ઘા ન કરવાં.
રણમાં રૂધિરપિપાસુ ક્રૂરતાની ભીષણમૂર્તિની,
અને અન્ય વેળા દયાળુ અને ક્ષમતાવાનની ભૂમિકા ભજવવી.
તરવાર કે બળ દાખવો! ને શત્રુ સંગાથે,
શૂરવીરતા બતલાવવાની રણ તણી વારે.
મ્હારી કને શું દાખવે? હું તો અભાગી નાર છું,
નિઃશસ્ત્ર, શકિતહીન, કોમળ અંગ નિરૂઆધાર છું.

વળી શૂર હોય તે તો સ્હામો આવી ઘા કરે. ત્હારી માફક દગો-પ્રપંચ, રમી વિશ્વાસઘાત ન કરે."

"છતાં પણ દગો-પ્રપંચ રમનાર કળાવાન અને યુકિતબાજ ગણાય છે."

"અને એક લેખે તેની ગણત્રી ચોર તથા નામર્દમાં થાય છે. શૂરવીરતા તો સ્હામી છાતી ધર્યામાંજ સ્હમજાય છે. બાકી પાછળથી ઘા કરવો એ તો બાયલાનું કામ !"

"ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરના "નરો વા કુંજરો વા" ના વાક્યોનુંજ સેવક આ સ્થળે શરણુ સાલ છે."

"મ્હોટાં કરે ! એટલું બધુંજ કરવું એવું કોણે કહ્યું ? દેવોને બસ આનો પાપ કરવાનો અધિકાર છે."

"કારણ ?"

"તેઓને તો લીલા કરી આ સૃષ્ટિ--જીવોને નિત્ય નિત્ય કંઇને કંઇ નવીનતરીન બતાવવાનું છે. એ તો દેવાંશી હતા. શ્રીકૃષ્ણ જેવા એની સ્હાયમાં હતા. જ્યારે તમો ત્યાં એક અલ્પ--બુદ્ધિ--શકિતવાન પામર પ્રાણી. ભલા ! મ્હે આગળ એક વાર નથી કહ્યું, કે દ્રષ્ટાંત લેવું તો કોઇ સદ્દગુણનું ! દુર્ગુણનું નહિ ! એવી દેવાંશી વિભૂતિ-ઓના વચનામૃતો પ્રમાણે વર્તવું. અર્થાત્ મ્હોટાં કહે એમ કરવું, કરે એમ નહિ !"

"હું શિવોહં નો શિધ્ધાંત માનનાર મ્હોટા ન્હાનાનો ભેદ ગણુતોજ નથી. સર્વ આત્મા સમાન છે. એટલે સૃષ્ટિના સહ જીવોને એક સરખો અધિકાર છે."

"મૂર્ખ ! તો વિચાર ! કે, ખુદ ધર્મરાજાને પણ તેમની એ ભૂલ માટે કુદરતી શિક્ષા થઇ હતી. તેમનો સત્યના પ્રભાવે અદ્ધર રહેતો રથ, એક વ્હેંત નીચે ઉતર્યો હતો."

"ભલે ! તેમ હો, અંતરની અભિલાષા જે અમૃતનો પ્યાલો ! તે હસ્તગત કરી એક વાર મુખમાં ઠાલવ્યા, પછી ભલે મૃત્યુ થાય!"

"પરન્તુ એ અભિલાષા અમૃતના પ્યાલાની નથી, પરન્તુ મ્હોતના ચાળાની છે. જેને તું અમૃત દેખી તેનું પાન કરવા લોભાય છે, તેને બરાબર જો! કામાંધ! વિષયના વાદળાને હૃદય-ગગનના દાર–સૂર્યથી દૂર કરી પ્રકાશ પાડ. તેમાં નિહાળ. એમાં તો હળાહળ ઝેર ભરેલું છે."

"ગમે તેમ હો! હું જે છું, તે છું. અને તેજ સ્થિતિમાં અવશેષ જીવન–કાળની સમાપ્તિ કરવા વિચાર રાખું છું. હવે પલટાવાની જરૂર કે ઇચ્છા મ્હને મુદ્દલ જણાતી નથી. પ્રતિજ્ઞાની પૂર્ણાહુતિ થઈજ જોઈએ. ગૌરી! જો સાંભળ! જ્યારે મ્હારા પિતાશ્રી મરણશય્યા પર હતા, ત્યારે તેમનો રહી જતો જીવ આ સંસારના ક્ષણિક માયા અને વૈર–બંધનમાંથી છૂટો કરવા મ્હેં એક ભયંકર પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી. પિતાની આજ્ઞા પાળવી એ પુત્રનો પરમ ધર્મ ગણી મ્હેં તે આજ પર્યંત નિભાવી છે. છેવટ સુધી નિભાવવા વિચાર છે."

"પ્રતિજ્ઞા ? એવી ભીષણ પ્રતિજ્ઞા તે શી ?"

"ત્હારા દાદાનું ખુન! તેની સાતે પેઢીનું નિકંદન! જીવતાં લગી બ્હારવટીયું ખેડવું."

"પરન્તુ કઇ કારણ ?"

'એ બહુ ગૂઢ અને કરૂણ છે. કેવળ એટલુંજ યાદ રાખ કે તું, હું, અને પ્રત્યેક પોતપોતાની કરણીનાંજ ફળો ભોગવી રહ્યાં છે. મ્હારી અર્ધી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઇ છે. અર્ધીમાં તું એક બાકી હતી. તે તારા વડે પૂર્ણ કરવા ઇચ્છા રાખું છું."

"પરન્તુ પિતા, પ્રપિતાની ભૂલને માટે તેના પુત્ર પુત્રીને વેઠવું એ તે ક્યાંનો ન્યાય ?"

" આખી દુનિયાનો. જેમ મ્હારા પિતાની ભૂલથી આવી પ્રતિજ્ઞા કરી હું આ દશા ભોગવી રહ્યો છું, તેવુંજ ત્હારૂં અને તમામનું સમજ."

" તો શું મ્હારો અહીંથી છૂટકારો નહિ થશે ?"

" ગુણવન્તને છોડી, ભૂલી, મ્હને ચ્હાવાનું અંતઃકરણપૂર્વક વચન આપે તો !"

"ફરી એની એજ વાત ? વિષયાંધ ! એ તો કદાપી નહિ બને."

" તો પછી મુક્તિની આશા પણ ફોગટ ! આકાશકુસુમવત્ ! વ્હાલનું સ્થાન વૈર લેશે. પ્રેમમય આંખો, પ્રાણહારક વિષમયતામાં પલટાશે. જે કામ સ્નેહ, અને સમજાવટથી નથી બન્યું, તે શક્તિ અને બળાત્કાર કરી બતાવશે."

" તો શું તું જોરજુલમથી મ્હારૂં શિયળધન લૂટશે."

" હા ! જો તું સીધી રીતે નહિ સમજે તો !"

" તો શું ઇશ્વર–અર્પિત સૌન્દર્ય અને સ્વરૂપ જેવી દિવ્ય વસ્તુ સુન્દરીઓને વાઘર–સીંગના જેટલીજ ભયંકર છે ? ઓ પરમાત્મન્ ! જો એમજ હોયતો મ્હારે એ નથી જોઇતું."

" તો શું તું કદ્રુપી થવા અને યુવાને બદલે વૃદ્ધાવસ્થા મેળવવા ચ્હાય છે ?"

" હા ! જો સ્વરૂપ અને સૌન્દર્ય શિયળભંગીજ હોય તો એથી ઉપરોક્ત બે અત્યુત્તમ ' "

" તો તેમજ થશે ! તને જે જોઇએ છે, તે જરૂર માગી લેશે. મ્હારા કેદખાનાની કોટડી તને ગમતી અને અણગમતી બંને વસ્તુ અપાવશે. અત્યારે શિયળભંગ ! પાછળથી જીંદગીભર કેદખાનું સેવી કુરૂપ અને વૃદ્ધ–કાય !"

પુષ્પધન્વાના કોમળ કુસુમ-શરોના પ્રહારોથી વિંધાયલો બદમાશ પોતાના હૃદયાવેગને ન રોકી શકવાથી હવે બાળાને ભેટવા દોડયો. કોમળ કદળી-વૃક્ષ સમાન થરથર ધ્રુજતી ગૌરી હવે શિયળ રક્ષણનો એક પણ ઉપાય ન જોવાથી ગભરાઇ ગઇ.

" **ભીમા**! " બદમાશે બુમ મારી.

તેજ વેળા **ભીમાને** બદલે એક બીજોજ માણસ-તે બદમાશની પાસે આવ્યો.

" આજ્ઞા. "

" ભીમો! કયાં ગયો છે? "

" એમની તબિયત એકાએક બગડી આવી છે. "

" તું કોણ? "

" હું થોડા દિવસ થયા એમનો મ્હેમાન છું. એમણે મ્હને આપને કહી નોકરી અપાવવાનું વચન આપી રાખ્યો છે, પરન્તુ એમને નવરાશ ન મળતી હોવાથી એ વાત અટકેલી છે. અત્યારે એમનાજ કે'વાથી હું આપને એમની નરમ પ્રકૃતિના સમાચાર કે'વા આવ્યો હતો. "

પ્હેલાં તો બદમાશને આ નવીન માણસ પર શંકા આવી. પરંતુ શંકાનું સમાધાન સત્વરજ કરવાના ઉદ્દેશથી તેણે તેને " કહ્યું તારૂં નામ? " " **દેવપ્રસાદ.** "

" વારૂં! **દેવપ્રસાદ**! મ્હેં તને નોકરીમાં રાખ્યો. ચાલ હવે આ છોકરીના હાથ પગ સજ્જડ બાંધી લે. "

ખંઆના દીલે **દેવપ્રસાદ** દોરડું લઇ આગળ વધ્યો. પરપુરૂષનો પોતાને સ્પર્શ થશે, અને લજ્જા લુંટાશે, એ વિચારે **ગૌરી** એકાએક બેહોશ થઇ ગઇ. ડંખતા દીલે સ્વામીનો આ નિર્દય હુકમ શિર ચઢાવવા

આતરજ દેવપ્રસાદે ગૌરીના હાથ પગ ઢીલા બાંધી દીધા.

તે પછી બદમાશની આજ્ઞાનુસાર દેવપ્રસાદે અર્દ્ધ એવી ગૌરીના વદનકમળ ઉપર પાણી છાંટી તેને શુદ્ધિમાં આણી. પછી તેને ઉભી કરવામાં આવી. પોતાના હાથનો ચાપખો દેવપ્રસાદના હાથમાં આપતાં તે પાપાણહૃદયી દુષ્ટ બોલ્યો.

" દેવા ! એ જ્યાં સુધી મ્હારી ઇચ્છા મુજબ વર્તવા ના પાડી, પોતાના ટેકમાં મક્કમ રહે, ત્યાં સુધી એને ફટકાવ. "

નિર્દય આજ્ઞા થઇ ચૂકી. દેવાએ ચાપખો હરખાતે હૈયે હાથમાં લીધો. ગૌરી થર થર કંપી રહી હતી. હૃદય આત્મરક્ષણ અને ગૌરી પોતે શિયળ-રક્ષણનો માર્ગ શોધી રહ્યા હતાં. આખરે વાતને અણી ઉપર આવેલી જોતાંજ ગૌરીએ દેહદાન દઇને, પ્રાણ વિસર્જન કરીને પણ શિયળ ધર્મ સંભાળવા દૃઢ નિશ્ચય કર્યો. કુદરતે એને એના આ કાર્યમાં યશ આપ્યો.

ઢીલું હાથનું બંધન તેણે બળ કરી છોડી નાખ્યું. તેણે દેવપ્રસાદના કમરપટામાંથી કટાર ખેંચી, કાઢી પોતાના હાથમાં લીધી. જ્યાં દેવપ્રસાદે હાથમાં ચાપખો લઇ "તૈયાર" શબ્દ કર્યો. ત્યાંજ તેણે તે પોતાના મર્મસ્થાનમાં ઘોંચી દીધી.

"મારના ત્રાસે " કદાચ ધૈર્ય ખૂટે ! અને પાપ-પંકમાં પગ મૂકી પડું ! " એવી ગૌરીને ધાસ્તી હોવાથીજ એણે આ અંતિમ આપઘાતનો ઉપાય અમલમાં મૂક્યો. " અફસોસ ! મ્હોત પણ મ્હારે માટે નથી." આ તેના છેલ્લા શબ્દો હતા.

ઇશ્વર કોઇનો જતો નથી, અને ગયો સાંભળ્યો નથી. ગૌરીની જીવનદોરી હજુ લાંબી હતી. પોતાનાં કમરપટામાંથી ગૌરીએ જે

પળે કટાર કાઢી, તેજ પળે દેવપ્રસાદ ચેતી ગયો હતો અને તેનેજ લઇને તેણે ગૌરીનો હાથ હૃદયને વીંધે તે પ્હેલાં પકડી લીધો. પરન્તુ જરા મોડું થયું. હાથ વાંકો થઇ જતાં ખભા આગળ આસરે ૦ા ઇંચ ઉંડો ઘા લાગી ગયો. રક્ત-વહન થવાથી ગૌરી બેશુદ્ધ બની પટકાઇ પડી.

"ઠીક કર્યું. દેવ!" બદમાશે ગૌરીને મરતાં બચાવી લીધી તે બદલ દેવપ્રસાદને શાબાશી આપી.

"અને તે નહિ કે તમારે માટે! તમારી વિષય-વાસના સંતોષવા ખાતર!"

"તો?"

"આ ગુણવંતને પોતાને માટે!

નિરાધાર આ બાલ પર...ત્રુઠયો છે ભગવાન,

દગાબાજ તું દુષ્ટ પર...રૂઠયો છે એ રામ.

બાયલા! બોલવામાંજ શૂરો છે. "ગાજ્યા મેઘ વરસે ના! ભસના કૂતરા કરડે ના!

વીર કદી વીરત્વના ફૂંકે ન બણુગા લેશ,

નાર કને તરવાર શી! મુખે ચોપડ મેશ,

અધૂરો ઘડોજ વધારે છલકાય છે.

શૂરવીર જો હોય તો...બર બગીચાથી બાથ,

શાનો બ્હાદુર? બાયલો...જે ઝૂઝે સ્ત્રી-સાથ.

સાચો રજપુત—સુત તો ગાજે રણમેદાન,

સામી છાતીએ મરી...ગરવાં દઇ દે પ્રાણ.

હાથના કર્યાંજ હૈયે વાગ્યાં! ત્હારીજ આંગુક ને ત્હારોજ હવે વાંસો. તું જાતેજ ફસાયો! જે ત્હેં બનાવ્યો ફાંસો!"

" શું હવે ? દેવપ્રસાદના વેશમાં ? "

" હા ! ઓળખાણ પડે છે ? "

" મ્હારા નાથ ! " પડી પડી ગૌરી બોલી.

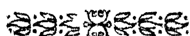
" હા દેવી ! " જમીનપર પડેલ રક્તથી રંગાયેલ પ્રિયાના અધરોષ્ટ ચૂમતો હવે બોલ્યો.

" શું દગો ? " લાલનો એકકો બોલ્યો.

" ના ! દગાનો પ્રતિ દગો. ! "

એમ કે'તાંજ હાથ માંહેની ચાબુકનો માર બદમાશની પીઠ પર અગ્નમારનો હવેએ શરૂ કર્યો. જમીન પર પડેલી ગૌરી અશક્તિ છતાં માંડ માંડ બળપૂર્વક બોલી... " જો...જો...ઓ વિષયાંધ !

સતીના શ્રાપ લાગે છે ! વિષયી ! એ વાત નહિ ખોટી,
સતી-રક્ષાને સદા તૈયાર છે ! જો ઇશ્વરી સોટી. "

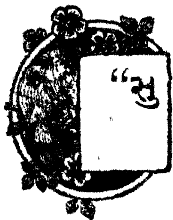

પ્રકરણ:—૧૧ મું.

" વારયોષિતા કે વિશુદ્ધચરિતા ? "

ગંદી જગ્યામાં ઉગતી સહુ શાકભાજી ખાય છે,
જનની-જઠર મેલી જગ્યાથી જીવ-જન્મો થાય છે.
મળ મૂત્ર પણ ગૌ-માતના કેવા પવિત્ર મનાય છે,
ગદા છતાં ગંગા જળોના આચમન લેવાય છે.
રચનાર રામાયણ તણા ડાકુ હતા એ વાલ્મિકી,
સુરદાસને સદ્બોધ-દા ચિન્તામણી વેશ્યા હતી.

“સુન્દરી! મહંતે મ્હને ઘરની વાત કરી છે પરન્તુ ત્હને તે વીર-લૂટારૂં ઝુંપડીમાંથી ઉંચકી ગયો. તે પછી ત્હારૂં શું થયું મહંતે મ્હને એટલે સુધી વાત કરી પછી અધૂરી મૂકી હતી,”

“તેમાંની થોડી હું તમને કહું!” દવે બોલ્યો. “સુન્દરી બ્હેનની છ માસની બાળકી ગૌરીને મહંતે ઉછેરી બાર વર્ષની કરી. અચાનક તેઓ અંધ થયા. અને તેને લગ્ન તેમણે ગૌરીને મ્હને પરણાવી સુખી કરવાનો વિચાર કર્યો. એક રાત્રી લગ્નને માટે નક્કી થઇ. પરન્તુ તેજ રાત્રે ગૌરીને **લાલનો એક્કો** મ્હારે વેશે, દગો કરી પરણી ગયો. જેનો હજુ પત્તો નથી.”

“તો શું મ્હારી પુત્રી શત્રુના કેદખાનામાં હજુ જીવે છે?” સુન્દરી અશ્રુભિની આંખે બોલી.

“હા!” પરન્તુ સુન્દરી! તે પહેલાં હવે તું મ્હને ત્હારા જીવન-ઇતિહાસથી જાણીતો કર! આ'વી અધમ સ્થિતિને તું કેમ પ્રાપ્ત થઇ?”

“સાંભળો...”

હરિગીત.

આ રેશમી રૂમાલ હું એ વખ્ત હા! ગુંથતી હતી,
લાડીલી મ્હારી બાળકી ભર ઉંઘમાં સૂતી હતી.

આવ્યો અચાનક ત્યાં અરિ! મુજને ઉપાડી લઈ ગયો,
લાવણ્ય મ્હારૂં જોઇ ગાંડોતૂર મ્હારામાં થયો.
આ નગ્રમાં, આ સ્થાનમાં, રેની હતી વારાંગના,
સોંપી મ્હને! સમજાવવા અફસોસ! એના હાથમાં.
બહુ બહુ મનાવી પરણવા, એ પાપીએ મુજને તહી,
પણ મ્હેં જરાયે ધ્યાન એના બોલ પર દીધું નહી.
. ક્રોધે ભરાયો કારમો! એ એકદા મ્હારા પરે,
વરનાવીયો હા! કેર! તમને વાત એ શું કહું અરે?
બેભાન થઇ હું મારથી જ્યારે ખુલી આ આંખ એ,
તવ ભોંયરામાં કેદ! જોઇ બંદીની મુજ જાતને.
દિનરાત રોતી અભાગિની... એથી બીજું હું શું કરૂં?
મરવા બહુ ઇચ્છા થતી, પણ બંદીની શાથી મરૂં?
વેશ્યા વિનોદા દુષ્ટની રાખેલ માયાળુ હતી,
સગ્ગી ગણીને બ્હેન...એ બહુ વ્હાલ મમ પર રાખતી.

અને આખરે મ્હારીજ વિનંતીથી એણે **"લાલના એક્કાને"** પૈસાની લાલચે લલચાવી મ્હને રૂ. બે હજારે વેચાતી લીધી. પરન્તુ તે પણ એક ભયંકર શર્તે!

"શી?"

વેશ્યા બની મ્હારે અરે! ગાવું, બજાવું, નાચવું,
પણ એક શર્તે શિયળ--સાથે ધર્મ-ભ્રષ્ટ નહિ થવું.
શૃંગાર, બોલો, ચાલ, સઘળું રાખવું વેશ્યા સમું,
.એવી ભયંકર શર્તથી બંધાઈ મુક્તિ પામી છું.

"વારૂં પછી શું થયું?"

કુદરત તણો એ કોપ ! યા તો ભાગ્યની લીલા કહો,
વેશ્યા વિનોદાએ ગ્રહ્યો સત્પંથ એ પરલોકનો.
થોડા દિવસ વેઠી બિમારી...પ્રાણ એ ત્યાગી ગઇ,
એની બધી સંપત્તિની સ્વામીની હું રહેજે થઇ.

અને તે પછી...આજ પર્યંત...

વેશ્યા જીવન ગાળ્યુ તથાપી...ધર્મ હું ચુકી નથી,
એકજ પતિવ્રતની પ્રતિજ્ઞા આજ પણ મૂકી નથી.

અને એ મ્હારા જાતિઅનુભવ ઉપરથી હું સમાજને છાતી ઠોકીને કહી શકું છું કેઃ—

વેશ્યા છતાં ! ઇચ્છે થવા ! આદર્શનારી થઇ શકે,
જલકમલવત્ સંસારમાં સ્નેહે સતી થૈ રહી શકે.
નિજ શિયળધન સંરક્ષવા જો મ્હાય, સંરક્ષાઇ શકે,
વેશ્યા છતાં દેવી તરીકે વિશ્વમાં પૂજાઇ શકે.
વ્યવસાય ગાયિકા ઉપર...ગુજરાન નિજ ચલવી શકે,
દૃષ્ટાંત આખા વિશ્વની વારાંગનાને દઇ શકે.

આજ પર્યંત મ્હેં મ્હારી પુત્રી, મહંત તેમજ આપની તપાસ કરવામાં કશી કચાસ રાખી નથી. પરન્તુ એક્કાના અહીં હમેશના આગમનને તથા તેના છૂપા જાસૂસોને લઇને, ઘણી વાર પકડાઇ જઇ ભયમાં આવી પડતી. આખરે જ્યારે આપનો પત્તો ન લાગ્યો, ત્યારે હારી. "દૈવને ભરોસે" હાથ મૂકી હું શાંત થઇ બેઠી. તે પછી મ્હેં મ્હારૂ ધ્યાન એક્કાને મ્હારા રૂપ સૌન્દર્યમાં આંજી, તેનીજ મારફતે તમારી શોધ કરાવવાના નિશ્ચય પ્રતિ લગાડયું. નાથ ! થોડાજ દિવસ ઉપર તેણે મ્હારા ઉપર વિશ્વાસ રાખી સ્વમુખે એક નૂતન

બાળા પોતાનો શીકાર થઇ છે. એ વાત મ્હને જણાવી છે. મ્હારી દઢ ઇચ્છાથી એણે મ્હને તેને બતાવવા હા પાડી છે. બનતાં સુધી આજેજ હું એને જોવા જઇશ. બનશે તો તે અભાગી બાળાને બચાવવા ભાગ્યશાલિની થઇશ."

"અને એજ મ્હારી પ્રાણેશ્વરી ! તથા તમારી પુત્રી ગૌરી !"

"શું મ્હારી ગૌરી ?" સુન્દરી બોલી પડી.

"હા ! હવે તમે ! હું કહું એમ કરો. આજ રાત્રે એ એક્કો જ્યારે અહીં આવે, ત્યારે તમારે એને પુષ્કળ મદ્ય પાઈ બેભાન બનાવી. પછી એ બાળાને જોવા આવવાની વાત કાઢવી. અને એ હા પાડે, એટલે વસ્ત્ર બદલવાને બ્હાને શૃંગાર-ખંડમાં આવી મ્હને કહેવું."

"પછી !"

"હું તમારે વેશે એની સાથે જઈ, યુક્તિ પ્રયુક્તિથી આપની પુત્રીને છોડાવી લાવીશ."

સાસુ સસરા, જમાઇની આ ચાલાકી ઉપર ખુશખુશ થઇ ગયા. તે પછી સુન્દરલાલે પોતાની પવિત્ર પત્નીને પૂછયું.

"ત્યારે ! ત્હેં ! મ્હારી અર્પેલ મુદ્રિકા આ ગુણવંતને શા માટે આપેલી ?"

"અણુજાણ્યામાં ! ઉતાવળમાં ! અને ભૂલમાં ! પાછળથી જ્યારે મ્હેં મ્હારી ભૂલ જોઇ, ત્યારે મ્હને બહુ લાગ્યું હતું, રૂમાલની લાલચે મ્હેં વીંટી ગુમાવી હતી."

એટલામાં દ્વાર ઠોકાયું સુંદરીએ **લાલના એક્કાના** આગમનનું સૂચન સર્વેને કર્યું. સનરો-જમાઇ બંને છુપાઇ ગયા. સુંદરી ઉર્ફે વેશ્યા વિલાસિકાએ તે પછી હસતા હસતા સ્હામા જઇ દ્વાર ખોલ્યાં. **લાલના એક્કાના** પનોતાં પગલાં થયાં.

આજે વિલાસિકાના હાવ, ભાવ અને નખરાં નિત્ય કરતાં નવીનજ હતાં. એકકાને પોતાના રૂપ--નિધિમાં અંધ બનાવવા તેણે નગન શરોના તીવ્ર કટાક્ષ--પ્રહારો એક પછી એક છોડવા માંડયા. સુરાહીની પ્યાલીઓ વારંવાર ભરાઇ ખાલી થવા લાગી. છેવટે વીર લુટારૂ છતાં લાલનો એકકો પોતાની શકિત, તથા શુદ્ધિ ખોઇ મદ્યના ઘેને ઘેરાયો, અને લથડીયા ખાતો ઉભો થયો. ખરેખર!

સતી **સરદારબા**! હાર્યો! રમી જુગાર! દારૂમાં,
મૂકી સુલ્તાનની સાથે શરતમાં બ્હેન! દારૂમાં
લખ્યું **મુળરાજને** નામે...નિશામાં રાજ **સામંતે**!
ગુમાવી સલ્તનત ક્ષત્રિય, મોગલ વીર રજપુતે.
કપાયાં યાદવો કોટી! બની ગુલતાન દારૂમાં.
ગુમાવ્યા પ્રાણ! પીવામાં હળાહળ તુલ્ય દારૂમાં.

વેશ્યા, મદિરા અને જુગાર એ ત્રિપુટીમાં સપડાનાર હજારો શુરવીર, ધીરે, સ્વશિપ ગુમાવ્યાં છે.

લાલનો એકકો પણ વેશ્યા અને દારૂના તાનમાં ડોલવા લાગ્યો. એટલે ધીરે રહી વિલાસિકાએ પોતાની ધારેલી ઇચ્છા વ્યક્ત કરી. રંગમાં આવેલા એકકાએ હા...પાડી, અને "ઉભા રહો! હું વસ્ત્ર બદલી આવી." કહી વિલાસિકા હર્ષભેર શૃંગારાલયમાં ગઇ.

થોડી વારે ડિટેકટીવ દવે વિલાસિકાના વેશે ત્યાં આવ્યો.

"ચાલો!"

આગળ પાછળનો વિચાર કર્યા વિના વિલાસિકાને લઇ **લાલનો એકકો** પોતાની ભેદી ગુફામાં આવી રહ્યો. મદ્યના ઘેનમાં મસ્ત એ'વો તે મોડી રાત્રી થવાથી જવાંની સાથેજ ધસઘસાટ ઘોરવા પડયો. આ

બાજુ વિલાસિકા--વેશી ગુણવંતને શોધ કરતાં કરતાં એક **એકકાના** **સેવક**નો પોશાક હાથ લાગ્યો. પોતાની સાથે આણેલો ડિટેકટીવ પોશાક વિલાસિકાના સ્ત્રી--વેશ ઉપર પ્હેલો ધારણ કરી પછી તેની ઉપર તે હાથમાં આવેલો વીર--વેશ ધારણ કર્યો. હવે તે એક **એકકાનો** સરદાર ન હોય! એમ દેખાવા લાગ્યો.

વાંચક! **વારયોષિતા વિશુદ્ધચરિતા** રહી શકે છે, તે માટે વિલાસિકાનું દ્રષ્ટાંત નથી પૂરતું?

સ્હવાર પડી. એકકાને વિલાસિકા સાંભરી. પોતાના માણસોને તેની શોધ કરવાનું કહી તે ગૌરીના કેદખાના પ્રતિ વળ્યો. ત્યાં દેવપ્રસાદ નામધારી દવેએ ગૌરીને કે'વી રીતે બચાવી, પોતાનો ડિટેકટીવ વેશ પલટી બતાવ્યો, એ બધું આપણે વાંચ્યું. હવે જોઇએ કે દવેના હાથમાં એકકો સપડાયો કે નહિ?"

પ્રકરણ--૧૨ મું

"સ્ત્રી-વેશ સાર્થક!"

અજબ શા જાદુઓ એ'વાં સ્ત્રીઓના રૂપમાં જોયા?
ચૂકયાં નિજ ધર્મ, નીતિ ને...પલકમાં પણ ખોયા.

સનનન કરતી ગોળી પિસ્તોલમાંથી છૂટી. લાલનો એકકો **ડિટેકટીવ દવેના** ચાપખાના મારથી તથા હાથથી ઉગરી ગયો, ચાલાક દવે પણ વખત વિચારી કેમ જાણે પોતે ઘાયલ ન થયો હોય! એમ ઢોંગ કરી હાવ-ભાવ સાથે પેટે હાથ દઇ જમીન ઉપર ઉંધે મોઢે પડયો. "ઓહ...આ..."

"ભીમા! તું ક્યારે આવ્યો ?" એકકાએ પોતાના ગોળી છોડનાર શૂરવીર સેવક તરફ હર્ષ પુર્વક ફરી સવાલ કર્યો.

"હમણાંજ. આપને એક અગત્યના સમાચાર જણાવવા હું આ તરફ એકાએક આવી રહ્યો હતો."

"તો થોડી વાર ઉપર મ્હેં તને બુમ મારી હતી, ત્યારે તું ક્યાં ગયો હતો? કે ન આવ્યો?"

"આપેજ મ્હને પાછળથી વેશ્યા **વિલાસીકા**ને શોધી લાવવા કા'વ્યું હતુંને ?"

"હા! ખરબર! હુંજ ભૂલ્યો."

પાછળથી પોતાને વેશ્યા **વિલાસીકા** સાંભરતાંજ **એકકાએ ભીમાને** તેને શોધી ગૌરીના કેદખાના આગળ લઈ આવવા ફરમાવ્યું હતુ, અને પોતે ગૌરીને મનાવવા જતાં ડિટેકટીવ **દવેના** હાથમાં સપડાયો હતે. પરન્તુ **વિલાસીકાને** શોધવામાં નિષ્ફળતા પ્રાપ્ત કરનાર **ભીમો** અણીને વખતેજ આ સ્નાન-સાચાર (**અશુભ**) સ્વામીને જણાવવા આવી લાગ્યો, અને દવે ઉપર પિસ્તોલનો બ્હાર કરી **એકકાને** ઉગારી લીધો.

"**ભીમા**! કહે તા'રા અગત્યના સમાચાર શા છે?"

"આપણી સાથે દગો રમાયો છે, વેશ્યા **વિલાસીકા અહીં** નથી."

"શું? નથી? કાલ રાત્રે તો તે મ્હારી સાથે અહીં આવી હતી!" એકકાની આંખો એટલું બોલતાં રાતી થઇ ગઇ.

"નહિ! આપ! ભુલો છો. કદાચ આ વેશધારીનુંજ એ

કાવત્રું કેમ ન હોય ?" **ભીમા**એ પાસે પડેલા હવે પ્રતિ આંગળી કરી કહ્યું.

"એમ બનવું અસંભવ છે. વારું! ત્હેં **વિલાસી**કાને પોતાને મકાને જઈ તપાસ કરી ?"

"ઉ...ના."

"તો જો સાંભળ! આ છોકરી તથા ડિટેકટીવ બંને ધાયલ થયેલાં છે તેમને પાટા બાંધી તું તેમની યોગ્ય સંભાળ રાખ. હું હમણાંજ વિલાસીકાને મકાને જઈ આવું છું."

"જેવી આજ્ઞા!"

ઉભય કેદીઓની સોંપણુ પોતાના શૂરવીર અને વિશ્વાસુ સરદાર ભીમાને કરી એકકો નિર્ભયપણે વિલાસીકાને ત્યાં જવા ચાલતો થયો ભીમો ગૌરીના જખમ ઉપર પાટો બાંધવાના કાર્યમાં રોકાયો. જે દરમ્યાન ચાલાક હવેએ શું કર્યું ? પોતાની તરફ ભીમાની પૂંઠ હતી એટલે ધીરેથી તે ઉઠયો. પોતાનો ડિટેકટીવનો પોશાક તેણે ઉતારી નાખ્યો. પેલા પ્રથમના ગોલ્ડાના પોશાકની ઉપર તે પોશાક પાથરી, તેણે કેમ જાણે હજુ કેદી અને ધાયલ હવે સુતેલોજ હોય! એવો દેખાવ કર્યો. હવે તે વેશ્યા વિલાસીકાના મૂળ વેશમાં હતો. અસ્ત-વ્યસ્ત અને ચુંથાયલો સ્ત્રી-વેશ ઠીક કરી તેણે પાછળથી આવી પ્રશ્ન કર્યો.

"કેમ શું કરી રહ્યો છે? **ભીમા**!" **હવે**એ **વિલાસી**કાના વેશમાં **ભીમા**ની બરાબર પાછળ આવી પુછયું."

ભીમો જો કે **વિલાસી**કાને નામથી ઓળખતો હતો, છતાં તેને **વિલાસી**કાની સાથે જોઇએ તેવો વધારે પ્રમાણમાં પરિચય હજુ પડયો ન હતો. મુખમુદ્રાના કે વચના બારીક ફેરફારે તેના હૃદયમાં

શંકા ઉદ્ભવી. પાટો બંધાઇ રહ્યો હતો, અને ગૌરી પણ હવે જરા જરા ભાનમાં આવી હતી.

"પધારો! પધારો! તમે ક્યાં ગયા હતા? અત્યારે એકાએક કંઇ અહીં આવી ચઢ્યા?"

"ત્હારા સરદાર સાહેબની સ્વારી ક્યાં છે?"

"હું અને તેઓ તમને શોધી શોધીને થાકી ગયા, છતાં જ્યારે તમારો પત્તો ન લાગ્યો, ત્યારે તેઓ જાતે તમારે મકાને ગયા છે."

"એમ! ત્યારે તો ભીમા! તું જલ્દી જઇ તેમને અહીં તેડી લાવ. તેઓ હજુ થોડેજ પહોંચ્યા હશે."

"પરન્તુ આ કેદીઓને સાચવે કોણ?"

"ત્હારી પિસ્તોલ તું મ્હને આપતો જા! હું અહીં રોકાઉં છું. એટલામાં તું જલ્દી જા! અને તેમને અહીં તેડી લાવ. લે ત્હારા એ કાર્ય બદલ આ ઇનામ."

ભોળો ભીમો શેઠની રાખેલી વેશ્યાનો પોતાની ઉપર પ્રેમ ઉતરે, એ આશાથી, અને પાંચ રૂપીયા મળ્યાથી રાજી રાજી થઇ આગળ પાછળનો લાંબો ટુંકો વિચાર કર્યા વિના દોડયો. એટલું તો સત્ય છે કે "જાત તેવી ભાત." આખરે મૂર્ખ અને એક શુદ્રની બુદ્ધિ તે કેટલી? ટુકીજ!

ભીમાના ગયા પછી તુર્તજ વિલાસીકાએ પાછો પોતાનો ડિટેકટીવનો પોશાક પ્હેરી લીધો. ચતુરાઇથી આ વેશ સાર્થક! કરી ડિટેકટીવ હવે એકકાને તેમજ તેના નોકર ભીમાને બંનેને બનાવી પોતાને માથે લીધેલું કામ, ("ગૌરીને છોડાવવાનું,") પાર પાડી વિલાસીકાને મકાને જવા નિકળ્યો.

પ્રકરણ:—૧૩ મું.

" ગિરફ્તાર. "

લાલના એક્કાને અર્થાત્ પોતાના સ્વામીને આ રસ્તે દોડીને પકડવામાં ફાવેલો **ભીમો** મહા મહેનતે શ્વાસભેર બોલ્યો, "પા...છા ચાલો ! **વિલાસીકા** ત્યાં આવી પ્હોંચી છે."

" ક્યાં ? "

" કેદખાનામાં ! "

" **ભીમા !** આ તું શું બોલે છે ? એ ક્યાંથી આવી ? "

" તે મ્હને શું માલમ ? "

" તું ભાનમાં તો બોલે છે ને ? "

" તો શું આપ મ્હને ઘેનમાં સમજો છો ? અરે ! મ્હેં એને બરાબર જોઈ છે, એટલુંજ નહિ, પરન્તુ તેની સાથે વાત પણ કરી છે."

" અને આપણા કેદીઓ ? "

" તે હાલ તેનેજ કબજે સોંપી આવ્યો છું. "

" અફસોસ ! " એક્કાએ કપાળે કર પ્રહાર કર્યો.

" કેમ ? આટલી દીલગીરીનું કંઇ કારણ ? "

" ભીમા ! ભીમા ! તું મ્હને શું પૂછે છે ? અણી ઉપર આવેલી બાજી ત્હારા હાથે બગડી ગઇ.

મ્હોટી હા ! મૂર્ખાઇ કરી...ખોયો જયનો દાવ,
વામાના વિશ્વાસ પર વીરા ! ખત્તા ખાવ.
છે બળ, પણ બુદ્ધિ નથી, નથી ચતુરાઇ--અંશ.
સત્ય કહ્યું ! સેંકા વીને ! કાગ બને ના હંસ.

ભીમા ! તું આટલા વર્ષ મ્હારી સાથે રહ્યો, છતાં ત્હારામાં અક્કલનો અંશ સરખોયે ન આવ્યો. ત્હને ભોળવી જવામાં આખરે દુશ્મન ફાવ્યો.

જીતાયો સર થયો ! કિલ્લો ! ગુમાવ્યો સ્હેજને માટે,
ફસાયો, કેશરી છટકયો ! રહ્યા કયાં નાર--વિશ્વાસે ?
ગુમાવ્યા દાવ આવેલા, બગાડી જીતની બાજી,
તરી સિન્ધુ અખિલ ! આખર ડુબ્યો ખાબોચીએ પાજી !

અફસોસ ! હું તો ત્હને મ્હારા જેવોજ યુકિતબાજ જાણતો હતો, પરન્તુ આજેજ મ્હારી એ ભૂલ મ્હેં જોઇ છે. ત્હારામાં બળ છે, પરન્તુ તેના છઠ્ઠા ભાગે બુદ્ધિ કે કળ નથી. ”

“ પણ થયું છે શું ? તે તો કંઇ સમજાવશો ? ”

“ શું સમજાવું ? બોલ ! આવનાર વ્યકિત વેશ્યા વિલાસીકાજ હતી, એની તું શું ખાત્રી આપી શકે છે ? ”

“ મ્હોટે ભાગે એ...એજ હતી. ” ખંચાતા દીલે ભીમાએ જવાબ વાળ્યો.

“ એમ ન બોલ ! પુરતી ખાત્રી વિના એક અબળાના વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખી તું મહામહેનતે સપડાવેલા બે ભયંકર શિકારોને છોડી આવ્યો. સાથે, સાથે મ્હોતને પણ આમંત્રી લાવ્યો. ”

"પણ પ્હેલાં ત્યાં તો ચાલો. નજરે જોયા પ્હેલાં ગમે તેટલું બોલવું નકામું છે."

"ભીમા! હજુ ત્હને! ત્હારા આ માલિકની જબાન અને કલ્પના ઉપર અવિશ્વાસ હોય તો ચાલ! અને નજરોનજર જો! કે શિકાર સહીસલામત નથી."

બંને કેદખાના આગળ આવ્યા. કેદખાનાના દ્વાર ખુલ્લા પડેલા હતા. ત્યાં વિલાસિકા, ગૌરી, કે હવે કોઇજ ન્હોતું. ભીમાના મોંઢાનું નૂર ઉતરી ગયું. તેને શરાતન પ્રેરવા એકકો બોલ્યો.

"કેમ ભીમા? જોયું? મ્હારા શબ્દોના સત્યપણાની ખાત્રી થઇ?"

"હા બાપુ! ઠોકર જબરી ખાધી."

"ફિકર નહિ! ઠોકર ખાધી તો હવે ફરી યાદ રાખજે. આવેલી નામોશી ત્હારી સમશેરથી ધોઇ નાખજે."

"પ્રભુ! ફરમાવો! ભીમાને લાયકનું કામ ફરમાવો! અને પછી જુઓ કે ભીમો પોતાની આ ભયંકર ભૂલનો બદલો કેવો વાળી આપે છે."

"એમ તો શું વફાદાર ભીમો છટકેલા શિકારને પાછા પંઝામાં સપડાવવા ધાવશે?"

"બેશક!

સમશેર આ સોગન લઇ ખુલ્લી કરું છું મ્યાનથી,
મોંઘી વફાદારી ગણી છે ને ગણું છું જાનથી.
લઉં છું પ્રતિજ્ઞા માગ મ્હારે માટ છે મયદાનનો,
સોદો કરો છું હું હવેના જાન સાથે જાનનો.
ક્યાં એ નહિ? ક્યાં હું નહિ! બસ એકનું આવી બન્યું.
અવલોકશો! નક્કી તમે! આજે થયેલું અવનવું.

કયાં તો આજે આપણો શત્રુ આ દુનિયા ઉપર નહિ, કયાં તો આ સ્વામીભકત ભીમાના તન બદનમાં ચેતન નહિ. બેમાંનું એક તો અવશ્ય !

> અવિચળ જે મેરૂ ! ચળે ! પલટે રવિ ને સોમ,
> અવની આકાશે જઈ, ગગન પધારે ભોમ.
> સતી લૂંટાવે શિયળને......વેસ્યાઓ પૂજાય,
> મંદીર ને મસ્જીદમાં અનાચાર ઉભરાય.
> કુલટાઓના ઘર વિષે હરિ-કથા વંચાય,
> વર્ણ, ધર્મથી ભ્રષ્ટ થઇ...નાસ્તિક દુનિયા થાય.
> પલટે દેવો દાનવે ! દાનવ દેવો થાય
> (પણ) વદ્યું વચન ભીમા તણું ! મરતાં ફોક ન થાય.”

“ શાબાશ ! શાબાશ ! શાબાશ ! ”

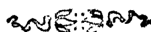
ભીમાના વીરતા ભર્યાં શબ્દોએ નિરાશ એક્કાના હ્રદયમાં નવું જોમ ઉત્પન્ન કર્યું. હજુ એક છેલ્લો દાવ રમવા તે પ્રેરાયો. **ભીમાને** લઇ પુનઃ એક વાર તે વેસ્યા **વિલાસીકાને** મકાને જઇ પહોંચ્યો.

ડિટેક્ટીવ **દવે! ગૌરીને** લઇને આ પ્હેલાં **વિલાસીકાને** મકાને આવી પહોંચ્યો હતો. પિતા-માતા અને પુત્રી ત્રણે મળ્યાં, રડયાં, અને એક બીજાને ભેટયાં. અન્યોઅન્ય વિતક-વાર્તાઓ કહી. તે પછી પ્રત્યેકને શું શું કરવું ? તે **દવેએ** આગળથી સમજાવી દીધું. **દવેની** યુકિત અનુસાર **સુન્દરલાલ** પોતાનું સોંપેલું કાર્ય કરવા બ્હાર ચાલ્યો ગયો. **દવે** પોતાનું અધુરૂં કાર્ય પૂરૂં કરે, તે પ્હેલાં તો ગુપચુપ આવતા **ભીમા** અને **લાલના એક્કાએ** તેમને પકડી લીધા. બંનેના હાથમાં ભરેલી પિસ્તોલો હતી. **દવે** તેમજ **ગૌરીને** પોતાને ત્યાં લઇ

જઈ કેદ કરવાની આજ્ઞા એકકા વડે **ભીમાને** અપાઈ. એક વાર ઠોકરાયલો **ભીમો** હવે સંભાળપૂર્વક ભરેલી પિસ્તોલ હાથમાં લઈ પ્રતિજ્ઞા પળાવાથી હરખાતો હરખાતો અને ગુમાવેલા કેદીઓને પાછા મેળવી તેજ કેદખાના તરફ ચાલતો થયો.

જ્યારે આ બાજુ વિલાસિકા પણ કાવત્રામાં સામેલ છે. એમ શંકા પડતાં એકકાએ તેને ઝાલી.

સુન્દરલાલ સિવાય પુનઃ આ પ્રેમી-ત્રિપૂટી ગિરફતાર થઈ.

પ્રકરણ:—૧૪ મું.

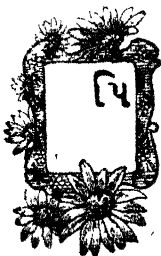
"સુંદરીનું સ્ત્રી-ચરિત્ર."

ત્રિયા અપાવે! તેજને...ત્રિયા કરે તારાજ.
માધવની મહિલા થકી...ગયુ કરણનું રાજ.

*　*　*　*　*　*　*

રે! સ્નેહ ને સૌન્દર્ય એ તો સ્વર્ગના બે પગથીઆં,
એની અગાડી શૌર્ય ને સંપત્તિ બને વશ થયાં.
પણ એહ પણ જ્યારે બહ નિજ હદ ઉલંઘી જાય છે,
ત્યારે પછી ભર્તૃહરી ને પિંગળા સમ થાય છે.
"પ્રમદાની બુદ્ધિ પાનીએ"...કેવત અતિ પ્રચલિત છે,
સ્ત્રી-ચરિતથી! ત્રિલોકમાં...ત્યમ તારૂણીની જીત છે.

પિસ્તોલની નેમ **વિલાસિકાના** કપોલ ભાગ તરફ તાકી જીવ ઉપર આવેલો **લાલનો એક્કો** એક ભયંકર ત્રાડ મારી બોલ્યો, "**સુન્દરી** ? શું આખરે તું યે કાવત્રામાં ભળી ? ત્હારા ઉપર મ્હેં જે વિશ્વાસ મૂકયો, તેનો બદલો **ત્હેં** બહુ સારી રીતે આપવા ધારી આવાં પગલાં ભર્યા, કેમ ? જલ્દી કહે **વિલાસિકાના** વેશે આવી **ગૌરી** તેમજ **ગુણવંતને** છોડાવી જનાર કોણ ? તુંજ કે કોઇ બીજી ?"

"ધીરા પડો ! અને પ્રથમ મ્હારી વાત સાંભળો. અવિચારી પુરૂષજ એકદમ જોયા વિના સાહસિક પગલું ભરી પાડે છે. **ગૌરી** અને ડિટેકટીવ **દવેને** છોડાવનાર હું નથી."

"તો શુ **ભીમાએ** ત્હને ત્યાં જોયેલી એ વાત ખોટી ?"

"ના ! સાંભળો ! કાલ રાત્રે હું તમારી સાથે આવવાને માટે વસ્ત્ર પરિધાન કરવા મ્હારા શૃંગારખંડમાં ગઇ હતી, ત્યારે ત્યાં એકાએક **દવેએ** આવી મ્હને કંઇક સુંઘાડી બેભાન બનાવી દીધી." તે પછી શું થયું ? તેની મ્હને ખબર નથી. છતાં હું ધારૂં છું કે તેજ મ્હારા વસ્ત્રો પ્હેરી આપની સાથે આવ્યો હશે."

"જો એમજ હોય તો પછી બીજે દિવસે પ્રભાતે એ પકડાયો, ત્યારે એ ત્હારા--અર્થાત્ વિલાસિકાના પોશાકમાં હોવો જોઇએ, તેને બદલે પોતાના ડિટેકટીવના પોશાકમાં કેવી રીતે ?"

"રાત્રે આપને ત્યાંજ એણે સ્ત્રી-વેશ ઉપર એ પોતાનો પોશાક પ્હેર્યો હશે."

"ત્યારે ભીમાએ એને ગોળી મારી, ઘાયલ કર્યો, તે પછી ત્હારા (વિલાસિકાના) વેશે આવી એને છોડાવી જનાર કોણ?"

"કોઇ નહિ! દવેએ તમને દેખાડવાજ એ ઢોંગ કર્યો હતો. ભીમાના અભાવપ્રણુનો લાભ લઇ એણે પડયા પડયા પાછો પોતાનો સ્ત્રી-વેશ- (વિલાસિકાનો) કાઢી પાછળથી આવી વિલાસિકાના વેશે ભીમાને ઠગ્યો. ને ગોરીને ન્હસાડી ગયો."

"તું એ બધું કયાંથી જાણે? તથા દવેને ગોરી ન્હાસીને ત્હારેજ ત્યાં કયાંથી આવ્યા?"

"હા! એ પણ સાંભળો! પ્રથમ જુઓ, આ બે વસ્તુને તમે ઓળખી શકો છો?" એટલું કહી ચતુર સુન્દરીએ એકકાને પોતાની ચોળીના ગજવામાંથી એક રેશમી રૂમાલ કાઢી બતાવ્યો, અને આંગળીએથી ચમકારા મારતી પેલી "મહંતની મુદ્રિકા."

વાંચક! ગોરીની પાસે રહેલી મહંતની મુદ્રિકા તેની માતાપાસે કયાંથી આવી? એ પ્રશ્ન ત્હને અત્રે સહજે ઉદ્ભવશે! બન્યું એવું હતું કે માતા-પુત્રીના પ્રથમ મિલને દવેના કેવાથી ગોરીએજ રૂમાલની સાથે એ દ્વિતીય ચમત્કારી અને ભેદી અંગુઠી માતાને રાખવા આપી દીધી હતી. આમ કરવામાં પણ દવેનો એક હેતુ હતો. અને તે હમણાંજ જણાશે.

રૂમાલ તથા વીંટીને પોતાના હાથમાં લઇ થોડી વાર આમ તેમ ફેરવી જોયા પછી એકકાએ કહ્યું, "આ રૂમાલ પરની ગુંથણી તથા ભરેલા શબ્દો બને મ્હનેજ લાગુ પડે છે. તેમજ આ મુદ્રિકાના

ઉપર જડેલું લાલ માણેક ! કે જેનો ઘાટ લાલના એક્કાને બરાબર મળતો આવે છે, એજ પુરવાર કરવા બસ છે. કે એ વીંટી મ્હારી પોતાની છે."

"પરન્તુ ખાત્રી ?"

"તેવીજ એક વીંટી મ્હારી આંગળીએ પણ છે, લે...જો..." કહી એક્કાએ એજ જાતની બીજી વીંટી પોતાની આંગળીઓથી કાઢી સુન્દરીને બતાવી.

ખરેખર બંને વીંટીઓ બરાબર એક સરખી હતી.

"વિલાસિકા ! એ તારી પાસે ક્યાંથી આવી ?"

"પહેલાં પિસ્તોલ ઉંચી મૂકો, અને પછી સાંભળો. આ બંને ચીજનો ભેદ હું જાણતી નથી, તેમ ડિટેક્ટીવ હરે સાથે પણ મ્હારો પરિચય થોડાજ દિવસ થયાં થયો છે, છતાં મ્હારા પ્રેમમાં અંધ થયેલ હવે હાલ થોડા દિવસ થયા અત્રે ગાયન સાંભળવા આવે છે. એના સ્વમુખથી મ્હેં આપનું નામ બહુ વાર સાંભળ્યું, અને એ ઉપરથી છૂપી બાતમી મેળવવા મ્હેં નિશ્ચય કર્યો હું તમને મળેલી છું, એ વાતથી એ અજ્ઞાન હોવાથી આજે તમે કહો છો તે છોકરી (ગૌરી) સાથે એકાએક એ અહીં આવી ચઢ્યો. મ્હને આજના દિવસ બંનેને આશ્રય આપવા કહ્યું, અને મ્હેં પણ એ કબુલ્યું. એની સાથે જે છોકરી હતી, તેના વસ્ત્રો લોહીવાળાં હોવાથી હું તેને મ્હારા શૃંગારભુવનમાં લઇ ગઇ. ત્યાં એણે વસ્ત્રો બદલ્યાં. મ્હેં બારીક તપાસ રાખી હતી. છોકરીએ હું ન જોઉં એમ પોતાની આંગળીઓથી આ વીંટી ઉતારી પોતાના આ રૂમાલમાં સાચવીને લપેટી. તે રૂમાલ પોતાની ચોળીના ગજવામાં સંભાળથી મૂક્યો. પરન્તુ આ બધું મ્હેં જોઇ લીધું. મ્હને એ રૂમાલમાં રાખેલી

વીંટીમાં કંઈ ભેદ યા ચમત્કૃતિ હોવાનું લાગતાં. મ્હેં સભાળપુર્વક એ મેળવવા પ્રતિ લક્ષ દોડાવ્યું. ત્યાં તો દૈવેજ એને ભૂલાણી. એ કમરે ઘાયલ થઇ હતી, એના કહેવાથી મ્હેં તેને પલંગ ઉપર સુવડાવી તે જગ્યાએ પાટો બાંધ્યો, અને તેજ વેળા આ બે ચીજો તેના ગજવામાંથી તે ન જાણે એમ કાઢી લીધી. પાછળથી જ્યારે એ બંને ચીજો ઉપર તમારીજ છાપ જોઇ, ત્યારે મ્હેં એને તમારા કામની ધારી છુપાવી રાખી. તે પછી તે છોકરીને છોડાવનાર ડિટેકટીવ, પોતે કેવી રીતે તેને છોડાવવામાં ફાવ્યો, તે વાત કરતો હતો, જે મ્હેં સંતાઇને સાંભળી લીધી. તમે આવી પ્હોંચો ત્યાં સુધી ગમે એમ કરી એ બેઉને અત્રે રોકી રાખવાના વિચારે, મ્હેં એમને મ્હારે ઘેર આજનો દિવસ આગ્રહપૂર્વક રહી જવા સમજાવ્યા. ત્યાર પછી તમે અણચિંતવ્યા આવી એમને હાથ કરવામાં ફાવ્યા."

"વારૂ ! આ મુદ્રિકા એ ગૌરી પાસે કયાંથી આવી ?" એકકાએ નિર્ભયપણે પોતાની પિસ્તોલ નીચે મૂકતાં પૂછ્યું.

"તેની મ્હને શું ખબર ?"

"વિલાસિકા ! લાલના એકકાનું નામ ધર્યા પછી, મ્હેં આ બે વીંટીઓ એકી સાથે કરાવી હતી. જેમાંની એક તેજ વેળા મ્હેં કોને આપી હતી ? નથી સાંભરતું...એ વાતને બહુ વખત થઇ ગયો. હા...પરન્તુ કોઇને આપી હતી, એ તો ચોક્કસ !"

"હશે ! પાછી મળી એટલે થયું !"

"હા ! અને તે પણ ત્હારાં જેવી ચરિત્રે ! સુન્દરી ! બોલ ! આજની અણમૂલ મદદ કરવા બદલ તું શું ચાહે છે ?"

"આપની યાદગીરી તરીકે એજ મુદ્રિકા !

તમ આંગળીએ શોભતી, એ મુદ્રિકા મુજને ગમી,
આપો ! મદને ! એથી સદા રહે યાદગીરી આપની."

"ભલે ! ખુશીથી લે ! પરન્તુ એટલું યાદ રાખજે, કે એ જ્યાં સુધી ત્હારા હાથમાં રે'શે, ત્યાં સુધીજ ત્હારૂં જીવન છે. જ્યાં એ જશે, ત્યાં ત્હારે પણ જીંદગીથી હાથ ધોવા પડશે. આવી ભયંકર શરતભરી મુદ્રિકા પ્હેરવી છે ? બોલ ?"

"હા !"

લાલના એકકાએ મુદ્રિકા **સુન્દરી**ના હાથમાં પાછી આપી દીધી. પોતે ઘેર જવા પાછો ફર્યો. આનન્દમાંને આનન્દમાં **સુન્દરી**ની પાસે મુકાયલી પિસ્તોલ તે વિસરી ગયો. રૂમાલ તેના ગજવામાં હતો.

ચપળ ચક્ષુવાળી **સુન્દરી**એ તે ક્યારનીય ઉપાડી લીધી હતી. જેવી **એકકા**ની પીઠ ફરી, તેવોજ પિસ્તોલનો પ્રહાર થયો. **એકકા**નું ખૂન કરવા **સુન્દરી**નો ઈરાદો હતો, અને તેને માટેજ તેણે ગોળી ફેંકી હતી. પરન્તુ **એકકા**ના સુભાગ્યે કહો ! કે **સુન્દરી**ના દુર્ભાગ્યે કહો ! પરન્તુ પિસ્તોલ ખાલી હોવાથી પ્રહાર નિષ્ફળ ગયો. સુન્દરીના મુખનું નૂર ઉતરી ગયું. **એકકો** પાછો ફર્યો. સુન્દરીના હાથમા પોતાની ખાલી થઇ ગયેલી પિસ્તોલ જોઇ.

"**સુન્દરી** ! તું શત્રુ ? હા ! કેવો ભયંકર વિશ્વાસઘાત ?" અંગારા ઝરતી આંખે **એકકો** બોલ્યો.

જો કે **એકકો** હવે પોતાના જીવનનો જરૂર **અંત** લાવશે, એમ **સુન્દરી**ની ખાત્રી થઇ ગઇ હતી, તે છતાં તે ન ડરી. મૃત્યુને મુખ વિકાસી સ્હામે આવેલું જોતાંજ તે અબળા ટળી પ્રબળા બની. ગજવામાંથી બીજી પિસ્તોલ ખેંચી કાઢી **એકકો સુન્દરીને** પકડવા ધસ્યો. વદ્યો, "આજ **સુન્દરીનું સ્ત્રી ચરિત્ર** ! કેમ ?"

પરન્તુ **સુન્દરી** અત્યંત સાવધ હતી. **એકકાના** હાથમાં ભરેલી પિસ્તોલ છતાં તે જરાય ન બ્હીધી. વિકાળ વીરાંગના સ્વરૂપીણી સુન્દરીએ તેને છેક પાસે આવવા દીધો. પોતાનો કપટનો ઉપાય તેણે અજમાવ્યો. **એકકાના** માથા સ્હામે ખાલી પિસ્તોલ પોતાના પુર જોરથી તાકીને તેણીએ છૂટી મારી.

પરન્તુ જમાનાનો ખાધેલ બ્હાદુર લુટારૂ **લાલનો એકકો** એમ એક સ્રીથી ગાંજ્યો જાય એમ ન હતો. તેનામાં અન્ય ગુણો ગમે તેવા નિન્દ્ય હતા, છતાં અપૂર્વ વીરતા ને ઘાવ છટકાવવાની કાર્ય કુશળતા એ બંને તો અદ્વિતીય અને અનુકરણીય સાથે પ્રશસ્ય હતા.

સુન્દરીના હાથમાંથી પિસ્તોલ છૂટતાંજ તે ચાલાકીથી નીચો નમી ગયો. પિસ્તોલ તેના માથા ઉપરથી પસાર થઇ ગઇ. સ્હામેજ ખંડનું પ્રવેશ દ્વાર હતું. જેના બંને હાથ લોઢીની બેડીઓથી બંધાઇ શોભા આપી રહ્યા છે, એવો **ભીમો** એકાએક આજ વેળા પોતાના શેઠની મદદે આવવા અંદર દાખલ થતો હતો, તેના મુખમાંથી કેવળ એકજ શબ્દ બ્હાર પડયો.

" ન્હાસો...ન્હાસો..."

બીજીજ પળે **સુન્દરીની** છટકેલી પિસ્તોલ **ભીમાના** કપાળના બરાબર મધ્ય ભાગમાં વેગપૂર્વક વાગી. બ્રહ્માંડ ફૂટી ગયું. મરણતોલ **ભીમો** લોહીલોહાણ થઇ જમીન ઉપર પડયો. અને એજ અરસામાં સુન્દરીને ચોટલેથી સાહી **લાલનો એકકો** પોતાના વફાદાર સેવકની સન્મુખ આવી રહ્યો.

એકકાએ સુન્દરીને ચોટલેથી પકડી હતી. તે ન્હાસી શકે એમ ન્હોતું. " કોણ મ્હારો **ભીમો? સુન્દરીની** પિસ્તોલથી જખમી ?" કહી હતાશ બદમાશ તરફડીયા મારી મરતાં **ભીમાની** તરફ સજળ નયને જોઇ રહ્યો.

"કહે **ભીમા** ! આ કેમ બન્યું ?"

પરન્તુ **ભીમો** એ બધી બનેલી બીના કેવા જેટલો કાળ થોભી શકે એમ ન્હોતો. કેવળ તે એટલુંજ બોલ્યો "**દવે**...આવે છે... તમે ન્હાસો."

લાલના એકકાએ હવે ન્હાસવા વિચાર્યું. નીચે **દવે** આવી પ્હોંચ્યા. કમાડ તૂટવાના ભયંકર ધ્વનિ--કડાકા કર્ણે પડવા લાગ્યાં. **એકકાએ** ખુની **સુન્દરીને** પોતાના ખભા ઉપર નાખી. છેવટની વેળાએ તેણે **ભીમાના** મ્હોં પર નજર નાખી લીધી. તેનો જીવ જતો ન હતો. **એકકો ભીમો** સાંભળે એમ મ્હોટેથી બોલ્યો, "**ભીમા** ! હું કહું તહારો ખૂની હજુ મ્હારા પંઝામાં છે. જીવતો રહીશ, તો **વૈરની વસુલાત** યાને ખૂનનો બદલો લઇશ." **ભીમાના** પ્રાણ ગયા શૂરવીર **એકકાની આંખમાંથી** આખી જીંદગીમાં આ પ્હેલીજ વાર બે આંસુ ટપક્યાં. પોલીસોના માણસો સાથે **દવે** કમાડ તોડી સીડી ઉપર ચઢી આવ્યો. એટલામાં બદમાશ છતાંયે વીર લુટારૂ સુન્દરીને ખભા પર ઉઠાવી બારી વાટે પલાયન થઇ ગયો મરેલાં **ભીમાને** પ્રવેશ દ્વાર પાસે પડેલો જોતાંજ **એકકાને** એણે અહીં આવી ચેતાવ્યો હોવો જોઇએ એમ દવે ચેતી ગયો, મરતો મરતો એ વફાદાર સ્વામીભક્ત સેવક પોતાની પ્રતિજ્ઞા પાળી બદલો ચુકાવતો ગયો. પરન્તુ ભીમાને કોણે માર્યો ? તે હજુ દવે સમજી શકયો નહિ. ખરૂં પૂછો તો ડિટેકટીવ દવે જેટલો એકકાને પકડવા આતુર હતો, એથી વધુ ગુમાવેલી ગૌરીની માતા સુન્દરીને સારૂ હતો. ગૌરીને સાથે લઇને બદમાશની પૂંઠ પકડી શકાશે નહિ, એમ મનમાં ખચીત જણાવાથી દવેએ ગૌરીને ધીરે ધીરે મહંતની ઝુંપડીએ જવા

કર્યું. ગૌરી ત્યાં ચાલતી થઈ, તે પછી હવે સુન્દરી અને બદમાશની શોધમાં આગળ વધ્યો.

પ્રકરણઃ—૧૫ મું

"છેલ્લો દાવ."

હો ! વિહારી ! આજ કંઇ બહુ દિવસે ! આમ હાંફળો ફાંફળો ક્યાં દોડે છે ? હેં ! બોલ તો ખરો ? છે શું ? આટલા દિવસ ક્યાં ગયો હતો ? દર્શને દુર્લભ ?" ડિટેકટીવ હવે એકકાની પુંઠ પકડતાં રસ્તે જતાં પોતાના પુરાણા મિત્ર વિહારીને આથડી પડયો.

"ગુણવંત ! ગુણવંત ! તું મ્હને બચાવ !" એક શ્વાસે વિહારી બોલ્યો.

"કોનાથી ?"

"લાલના એકકાથી."

"શું ?"

"ખરૂં કહું છું. ત્હારી ગોરીને ખોળવા જતાં હુંય એના પંઝામાં સપડાયો. આજ દિન સુધી કેદ રહ્યા પછી એક ભયંકર શરત કરી છુટી આવ્યો છું. અફસોસ ! પરન્તુ તે પળાશે કે કેમ ? તેની શી ખાત્રી ?"

"તો શું તું પણ આજ સુધી એકકાનો કેદી હતો ?"

"હા !"

"મૂક્તિની શરત તો જણાવ."

"મ્હારા મિત્ર દત્તને કહી મ્હારે એકકો પકડાય, તો પણ ગમે ઉપાયે તેને સજામાંથી મૂકત કરાવવો."

"શું ? બદમાશને મુકિત !"

"લાચાર ! પરન્તુ ગુણવંત ! તે સાથે તેણે પણ બે અણમુલ વસ્તુ ત્હને સોંપવા કબુલી છે."

"તે શું ?"

"મ્હારૂં--ત્હારા મિત્રનું જીવન ! અર્થાત્ મ્હને મુક્ત કરવો, અને કોઈ આજેજ મેળવેલી સુન્દરી નામક સ્ત્રીને સ્વાધીન કરવી."

"શુ સુન્દરી ?"

"હા !"

"નહિ તો ?"

"બનેનું મ્હોત !"

"ત્હને શા વિશ્વાસે છોડયો ?"

"મ્હેં ઇશ્વરના સોગન ખાધા છે. ગુણવંતને સમજાવવામાં નિષ્ફળ થાઉં, તો સ્વહસ્તે પાછા જઇ જીવનભર કેદખાનું સેવવા સ્વિકાર્યું છે."

"ના ! ના ! તેમ નહિ બને ! મિત્રને ખાતર ! મ્હારી પ્રિયતમાની માતા સુન્દરીના જીવનને ખાતર ! હું એ એકકાને તનતોડ પ્રયત્ને મારી અપાવીશ. પરન્તુ એક શર્તે !"

"શી ?"

"તેણે એ પછી લુટફાટનો ધંધો મૂકી દઇ, સાધુ-જીવન ગાળવું."

"હું એને કહીશ."

"તો જા ! હા પાડ, અને કહે કે સુન્દરીને લઈ આવી દત્તને અહતની ઝુંપડીમાં મળે."

" તેણે તો લેખિત સહી સાથે કરારની કબુલાત માંગી છે. "

ગજવામાંથી કાગળ તથા ઇંડીપેન કાઢી દવેએ સુન્દરી અને વિહારીની મુક્તિનુ સાટુ, બદમાશની મુક્તિ સાથે કર્યું. કરારનામાનો કાગળ ગજવામાં નાખી વિહારી અને ગુણવંત ચાલ્યા. થોડે લગી બંનેનો રસ્તો એકજ હતો. તેઓ વાત કરતા જતા હતા, એજ અરસામાં મ્હામેથી મહંતને લઇ સુન્દરલાલ પોલીસો સાથે ત્યાં આવી લાગ્યો. દવેની ત્યાંજ મુલાકાત થઇ.

" આ કોણ ? " સુન્દરલાલ દવેને વિહારી બદલ પ્રશ્ન પૂછે તે પ્હેલાંજ વિહારીએ દવેને સુન્દરને માટે પુછ્યું.

" એજ ત્હારી શર્તમાં મુકાયલી સુન્દરીનું જીવન-સૌભાગ્ય ! સુન્દરલાલ ! " દવેએ વિહારીને સુન્દરની ઓળખાણ કરાવી.

" અને એઓ ! " સુન્દરે પ્રશ્ન કર્યો.

" મ્હારા જુના ! અને એકકાના કેદખાનાની આજપર્યંત હવા ખાઇ આવેલા સ્નેહી ! એમનું નામ વિહારી ? "

આજ વેળા એકદમ ત્યાં એક ગાડી આવી ઉભી રહી. અંદરથી ગૌરી અને સુંદરી હેઠા ઉતર્યાં. બધાં મળ્યાં. આ વેળા દવેએ વિહારીની શર્તો ગુપ્ત રાખી.

" સુન્દરી ! તું કેવી રીતે છુટી આવી ? " દવેએ પૂછ્યું.

સુંદરીએ ભીમો પોતાની પિસ્તોલથી મર્યો, વગેરે તમામ વાત કહી. "તે પછી બદમાશ મ્હને આડે અવળે રસ્તેથી મહંતને ઝુંપડે લઇ ગયો. ખાલી ઝુંપડામાં મ્હને પલંગ સાથે બાંધી, દ્વાર બંધ કરી એ ક્યાંક ચાલ્યો ગયો. "

" પછી તું શી રીતે છુટી ? "

"તે મ્હને પુછો." ગૌરી હવે વચ્ચે પૂરાઇ. "તમે મ્હને મહંતને ઝુંપડે જવાનું કહ્યું હતું. મ્હને ઘા વાગેલો હોવાથી મ્હેં ગાડી કરી લીધી. મહંતના ઝુંપડાનું દ્વાર બંધ હતું. અંદરથી કોઇનો રૂદન ધ્વનિ સંભળાતો હતો. મ્હેં તે ગાડીવાનની મદદથી ઉઘાડી માતાને બંધનમૂકત કરી. તે પછી તમને પાછા મળવા અમે બંને ગાડીમાં બેસી મકાને (વિલાસિકાના) આવતા હતા, ત્યાંજ તમે મળ્યા."

"ચાલો! એ પણ ઠીક થયું. બધા સાથે મળ્યાં! એટલેજ બસ!"

"ત્યારે હવે એકકાને કયાં શોધવો છે?" પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટે દવેને કહ્યું.

"કયાંયે નહિ! એ અત્રેજ હાજર છે." એમ કેતાંજ સુન્દરી છલંગ મારી વિહારીના શરીર પર ધસી ગઇ. તેની બનાવટી મૂછ તથા વાળ કાઢી નાખ્યા.

"કોણ? વિહારીના વેશમાં બદમાશ?"

"નહિ! દવે! હું સાચોજ વિહારી છું. વેશધારી નથી. તુંજ મૂર્ખ કે આટલો વખત સુધી ત્હારી મિત્રતા બાંધી તને ફસાવ્યો છતા તેં મ્હને ન ઓળખ્યો."

દવે ઝાંખો પડી ગયો. "છેલ્લો દાવ." રમવા આવેલો લાલનો એકકો આખરે એક અબળાથી પકડાયો.

"સુન્દરી: ત્હેં શા પરથી એને પકડયો?"

"એની આંગળીએ જે વીંટી છે, તેજ મ્હારી આંગળીયે છે. તેના ઉપર મ્હારી નજર ગયાથી"

લાલના એકકાને સુંદરીને પોતાની વીંટી આપવાની ભૂલ હવે જણાઇ. તે પકડાયો હતો, છતાં છુટવા સ્હેજ પણ ફાંફા મારતો ન હતો. જરાય જોર કરતો ન હતો.

ત્હારૂં બધું બળ કયા ગયું? એક્કા! હવે ન્હાસે ત્યારે ખરો! હવેએ એક્કાને કહ્યું.

'હવે ન્હાસવાની શી જરૂર?"

"કારણ?"

"મ્હારા છુટકારાનો ભાર જ્યારે તેં માથે લીધો છે! મ્હારૂં બળ તો ત્હેં અને મારા જગતે અત્યાર સુધી જોયું, પરન્તુ હવે તો મ્હારે ત્હારી બુદ્ધિ, બચાવ કરવાની રીત, અને વચન-પાલકતા જોવાનું રહ્યું છે. જો કે હું કંઇ ત્હારાજ બળ કે બોઝ ઉપર વિશ્વાસ રાખી સ્વહસ્તે પકડાયો નથી, પરન્તુ બોલવામાં બ્હાદુર હવે વચન પાળવામાં કેવોક છે, તે શુમાર જોવા શાન્તિ ધારણ કરી રહ્યો છું. જ્યારે તુ એ વચની, અને નિર્બળના પરવાર કરી આપશે, ત્યારે હું મ્હારૂં બળ, અને બુદ્ધિ-કૌશલ્ય અજમાવી લઇશ."

"તો શું એક બળવાન લુટાફએ મ્હને છેતર્યો? બનાવ્યો? મૂર્ખ બનાવી મૂર્ખતાનો લાભ લીધો?"

"એ'માં શું પૂછવું? હવે! હવે એ વિચારો જવા દે! ત્હારી શર્ત મુજબ હું હવે મ્હારૂં અવશેષ જીવન ગૃહસ્થ તરીકે ગાળવા ઇચ્છું છું. જો તું બચાવી લઇ, ત્હારૂં વચન પાળી, મ્હને મ્હારી એ ભાવનામાં ઉત્તેજન બક્ષે, તો તો ઠીક! નહિ તો પુનઃ બાહુબળ અજમાવી પાછો એજ વ્યવસાય! એજ મ્હારો અંતિમ નિશ્ચય!"

"બચાવીશ! એક્કા! તું બેફિકર રહે! ગમે તેવો તોય તું એક વીર છે. જો ત્હારે સુધરવુંજ હોય, તો પ્રાણના ભોગે પણ ત્હને મુક્ત કરાવી વચન પાળીશ. ત્હારી છળ કપટની કરેલી મિત્રતા હું સચ્ચાઇમાં ફેરવી સંભાળીશ. પણ હાલ તો તું જે થાય તે જોયાજ કર!"

ચાલાક એકકો આખરે "છે બુદ્ધિ કોઇના બાપની ?" એ કે'તી અનુસાર હવેને બનાવી મૂક્તિનો "છેલ્લો દાવ" રમી ગયો.

પ્રકરણ:—૧૬મું.

"ન્યાય—ફાંસી."

ભૂખ્યો મરે વનરાજ તદપિ તૃણ તે ખાતો નથી,
ત્યમ વીર ! સાચો જે ! દયા પર જીવવું ચ્હાતો નથી.
ધડ થાય શિષથી વેગળું...હા ! ત્યાં સુધી ઝૂકે સહી,
પણ મારીનો ઉચ્ચાર મુખમાં ! એ કદી મૂકે નહી.

ય દરબાર ભરાઇ ચૂકયો હતો. ન્યાયાસને ન્યાયાધિશ વિરાજી રહ્યા હતા. ન્યાયાધિશના કે'વાથી એકકાએ પોતાનો ટુંક, અખિલ જીવન-ઇતિહાસ કે'વો શરૂ કર્યો. તેના કંઠમાં કર્કશતા જરાય ન્હોતી. મોઢા ઉપર એજ તીરોચિત તેજ ! પગ સરખા ન્હોતા ધ્રુજતા ! બહાદૂર તો ખરો ! એટલું તો નિ:સંશય !

"આજથી પંદર વર્ષની આ વાત છે, કે જ્યારે મ્હારા પિતા મરવા પડેલા હતા. હું તે વેળા વીસ વર્ષની તરૂણાવસ્થામાં હતો. મ્હારા પિતાએ તે વેળા મ્હને નીચેની વાત કહી હતી. તે વેળા મ્હારૂં નામ રણધીર હતું !"

"બેટા ! રણધીર ! તું ધનવાનનો પુત્ર છે. તને આજે કોડી વિનાનો મુકી જાઉં છું. કારણ ? આપણા ગામના શ્રીમાન શેઠ

રત્નકિશોરજી આ તમામ પાયમાલીના મુળ છે. મ્હારી તમામ જમીન એમણે વેચાતી રાખી લીધી. જ્યારે હું એમની પાસે એના નાણા લેવા ગયો, ત્યારે પ્રભુ જાણે! કરેલો કરારનો કાગળીયો હિસાબ જોવા માંગી હસ્તગત કર્યો. તે પછી તેણે નાણાં ન આપ્યાં. કરારનો કાગળ ગુમાવ્યાથી મા'રૂં કશું ચાલ્યું નહિ. ત્હારી માતાની મરણક્રીયા પાછળ પણ એક પૈસો સરખો ખર્ચવા ન રહ્યો. આખરે ઘર વેચી તે સૌ કર્યું. આજ આ ઝુંપડી નિવાસી તે એનાજ પ્રતાપ! હું તો હવે વૃદ્ધ થયો છું. કશું કરી શકું એમ નથી. મરવા પડ્યો છું. બેટા! હવે મ્હારૂં એમ કે'વું છે કે જો તું રજપૂતના ખુન્દનો પાકેલો હોય તો એ નાણીયાનું વર લેજે, અને ઓ ન્યાયાધીશ! મ્હેં પણ આવેશપૂર્વક શૂરમાંને શૂરમાં એ ભયંકર પ્રતિજ્ઞા તાત સમક્ષ કરી, તેમનો આ દુનિયામા રહી જતો જીવ મોકળો કર્યો. બીજેજ દિવસે હું શેઠને બંગલે ગયો. મ્હેં તેમને રૂપીઆ ન આપે તો ઘર સળગાવી મુકવાની બ્હીક બતાવી. પરન્તુ લક્ષ્મીમાં અંધ બનેલ શેઠે તે ન ગણકાર્યું. આખરે બે ત્રણ દિવસ પછી મ્હેં મારા જેવા જેવા એક ન્હાનપણના કદાવર સોબતીને શોધી કાઢ્યો. અમે બનેએ એકાએક રાતના બંગલા ઉપર હલ્લો કરી, શેઠ અને તેમની સ્ત્રીને મારી નાખ્યાં. બંગલો સળગાવી મુકી, ધનમાલ લૂંટી લીધો."

"પછીની વાત મ્હને કે'વા દ્યો." વૃદ્ધ મહંતે વચમાં કહ્યું.

"કહો!"

"હુ તે વેળા શેઠને ત્યાં તુર્તનોજ નોકર રહ્યો હતો. મ્હારા શેઠનું લૂણ હલાલ કરવા હું તેની પુત્રવધૂ સુન્દરીને લઇ નાઠો. સરકાર તરફથી આ બદમાશને પકડવા ડિટેકટીવ દવેને નીમવામાં આવ્યો. તેણે મ્હને જગલમાં ઝુંપડું બાંધી ગુપ્ત રે'વા ભલામણ કરી. અને હું સુન્દરીને લઇ ત્યાં રહ્યો."

" જો કે મ્હેં લુંટ તો કરી, " એકકાએ આગળ ચલાવ્યું, " પણ અંતે હું પકડાયો. મ્હને ત્રણ વર્ષની સખ્ત કેદની શિક્ષા થઇ. પરન્તુ મ્હારો વફાદાર સ્નેહી ભીમો ન્હાસી છુટયો હતો. તેણે લુટારાની ટોળી જમાવી. એકજ વર્ષમાં બહુ બહુ પ્રયત્નો કર્યા પછી હું ભીમાની મદદથી જેલમાંથી નાઠો. કેદીની નિશાની તરીકે મ્હારા જમણા હાથ પર લાલના એકકાનો ડાંમ હતો, તે નિશાનીથી મ્હને પકડવા પેપરોમાં મ્હોટા મ્હોટા ઇનામો છપાયાં. અને મ્હેં પણ ત્યારથી સરકાર સામે ખુલ્લી છાતીએ લાલના એકકાના પ્રસિદ્ધ નામે બ્હારવટીયુ ખેડવું શરૂ કર્યું. મ્હેં તે પછી શેઠની પુત્ર-વધુ જીવતી છે, એમ સાંભળતાં ભાળ કાઢી. અને મહંતને ઝુંપડેથી તેને ઉઠાવી લાવ્યો.

મહંત વચ્ચેજ બોલી ઉઠયા, " તેજ વેળા, તે એક રેશમી રૂમાલ ગુંથી રહી હતી. એ સગર્ભા સુન્દરી એક છ માસની બાળકી તે વેળા મ્હારે ચરણે ધરી ચૂકી હતી. પોતાના નિકંદન કાઢનારની યાદગીરી રાખવા તેણે લાલનો એકકો નામ ! ચિત્ર સાથે રૂમાલમાં ગુંથ્યું હતું. પુત્રી બે વરસની થઇ. મ્હેં એનું નામ ગોરી પાડયું. આ વેળા યુવાન ડિટેકટીવ ગુણવંત વારંવાર મ્હારે ત્યાં આવતો હતો. મ્હેં એને સુન્દરીના ગુમ થવાના સમચાર કહ્યા હતા. બીજા આઠ વર્ષ પછી એક દિવસ જ્યારે હું જંગલમાં ફળ લેવા ગયો, ત્યારે કોઇના કારી બાણોનો હું ભોગ થઇ ગયો. મ્હેં મ્હારી આંખો ગુમાવી. પણ ધારી ભૂલેલો તે શિકારી મ્હને આ ઝુંપડી સુધી મૂકી ગયો. પોતાની યાદગીરી તરીકે એક મુદ્રીકા પણ આપતો ગયો. "

" અને એજ ગોરી પાસે આવેલી મ્હારી મુદ્રિકા ! તમારી આંખો ફોડનાર શિકારી તે હુંજ ! મ્હારી એક સરખી બે વીંટીઓમાંથી

મ્હેંજ એ વેળા એક આપને આપેલી, એ હવે મ્હને બરાબર સાંભર્યું." લાલના એક્કાએ ખુલાસો કર્યો.

"અને મ્હેં એ મુદ્રિકા ગોરીને ગુણવંત સાથે પરણાવતાં કન્યા દાનમાં આપી." મહંતે કહ્યું

"સાંભળો ! જેલમાંથી છૂટતાંજ મ્હેં એક વેશે લાલના એક્કાને નામે, અને બીજે વિહારીને નામે, દવેની મિત્રતા બાંધી. દશ બાર વર્ષના સ્નેહે ગોરીના લગ્નનો ભેદી પત્ર મ્હેંજ દવેના ટેબલ ઉપરથી વાંચ્યો, અને ગુણવંત જાય, તે પ્હેલાં મહંતને ઝુંપડે જઇ ગોરીને પરણી જવામાં ફાવ્યો." લાલના એક્કાએ કહ્યું.

"હા ! અને તે પછી તૃપાતુર સુન્દરલાલ પરદેશથી પાછો ફરતા મ્હારે ઝુંપડે અચાનક આવી મળ્યો. મ્હારી સલાહ અનુસાર એણે મુદ્રિકાની ભૂમિકા ભજવી, અને રૂમાલ ડિ. દવેને વિલાસિકાના મકાન આગળ પ્હોંચાડવા ગયો." મહંત બોલ્યા.

"ત્યારે મ્હારા ટેબલ ઉપરનું કવર લઇ જનાર કોણ?" દવેએ પ્રશ્ન કર્યો.

"તે પણ સેવક વિહારી ! મ્હેંજ મ્હારી ગુફાથી તમારા મકાન સુધી છુપી સુરંગ ખોદેલી છે." એક્કાએ કહ્યું.

"ત્યારે મી. દવે ! તમે કહ્યું, કે તમે અને ગૌરી ભીમાના હાથમાં બેડી ક્યાંથી? તમે છુટ્યા કેવી રીતે?" ન્યાયાધીશે પ્રશ્ન કર્યો

"ભીમો અમને બંનેને કેદ કરી અર્ધે રસ્તે પહોંચ્યો, ત્યાં મ્હેં ગૌરીને આંખના અણસારાથી સમજાવી. ભીમાને મ્હેં મ્હને છોડી દેવા કહ્યું. ગૌરીને પરણવાની લાલચે ભીમાએ આખરે વાત કબૂલી. અમને બંધન મુક્ત કરવામાં આવ્યા. ગૌરીના હાથમાં હાથ મૂકવા મ્હેં ભીમાને

હાથ મ્હારા હાથમાં લીધો, અને વરવાના ઉમંગમાં આંધળા બનેલાના હાથમાં ચતુરાઇથી સંતાડેલી બેડીના એક છેડો કળ દબાવી સેરવી દીધો. એટલામાં ચાલાક ગૌરીએ મ્હારા ગજવામાંથી પિસ્તોલ કાઢી ભીમા સામી ધરી. મ્હેં ભીમાને બીજે હાથે બેડી પ્હેરાવી. પરન્તુ બળવાન ભીમો તે છતાંયે દગો થયેલો જોઇ મ્હને જમીન ઉપર પટકી ન્હાસી ગયો. પોતાના શેઠ લાલના એક્કાને તેણે મરતાં મરતાં ચેતાવી દીધા.” દત્તએ કહ્યું.

તમામ કેસ સાંભળ્યા પછી ન્યાયાધીશે નિચેના મુદ્દા ઉપર મ્હોંત ગુન્હેગાર ઠરાવ્યો.

(૧) શેઠ રત્નકિશોર તથા તેની સ્ત્રીનું ખૂન !

(૨) સુન્દરી તથા ગૌરીને દીધેલાં દુઃખ તથા બળાત્કાર.

(૩) મહંતની આંખો ફોડવી.

(૪) જેલ તોડી ન્હાસી જવું.

ગુન્હો સાબિત થયો. ન્યાયાધિકારીના મુખમાંથી એજ શબ્દો બ્હાર પડયા. જેની તમામને આશા હતી.

“ ન્યાય—ફાંસી ” !

પરન્તુ એક્કાની મુખમુદ્રામાં આથી જરાય ફેરફાર ન થયો, તે તો એમજ હસમુખો હતો. કેવળ એકજ વ્યકિતનું દિલ એક્કાને શિક્ષા કર્યાથી દુભાયુ હતું. તે કોણ? ગુણવંત ઉર્ફે કરારથી બંધાયલો, વચનબદ્ધ વીર ડીટેકટીવ દત્તે !

પ્રકરણ:—૧૭ મું.

"વીર લૂટારૂ."

નિજ આત્મબળ પર ઝુઝનારો! વીર વિજયી થાય છે,
જીવતાં જગે પુજાય! મરતાં નામ સભારાય છે.

ન્યાયાધિશને બંગલે આજે ડિટેકટીવ દવે આવેલો હતો. કારણ? આજે બપોરે બાર વાગે લાલના એક્કાને ફાંસી દેવાનાની હતી.

"કેમ? મી. દવે! આજ કંઇ અત્યારમાં આ તરફ?" ન્યાયાધિશે પ્રશ્ન કર્યો.

"એક યાદ આપવા."

"તે શું?"

"પંદર વર્ષના પરિશ્રમે કાર્ય તો સફળ કર્યું, પરન્તુ મ્હારૂં ઇનામ હજુ મ્હને નથી મળ્યું."

"વાહ વાહ! તે માટે આટલી બધી તસ્દી લેવાની કંઇ જરૂર? ખરેખર આટલી યુવાન વયમાં તમે ઘણીજ સારી સેવા બજાવી છે. ઇનામ તમને ઘેર પ્હોંચતું કરીશું. એને માટે બેફીકર રે'જો."

"નહિ! પરન્તુ હું કંઇ વિચિત્રજ અને મહાન ઇનામની આશાએ અત્યારે અત્રે આવ્યો છું."

"તો ભલે! કહી દો. તેપે પૂરી પડશે."

" લ્યો આ પત્ર. અને લાલના એકકાની ફાંસીની શિક્ષા રદ કરી મુક્તિનો પરવાનો લખી આપો."

" હવે...આ...શું ?"

" ઇનામ ! મ્હારૂ ઇનામ ! શું હું એ ઇનામને પાત્ર નથી ?"

" પરન્તુ......"

હવેએ ન્યાયાધિશને પોતે કેવી રીતે વચનથી બંધાયો હતો, તે સર્વ સંક્ષેપમાં કહ્યું.

" એક વીરની વીરતાનો નાશ કરવા કરતાં તેને યોગ્ય દિશાએ વાળી ઉપયોગમાં લેવાથી તે વધુ લાભકારી નહિ બની શકે ?" હવેએ સમજાવવા માંડયું.

" પરન્તુ દુનિયા અને સરકાર એમ સમજશે ?"

" ફળો ઉગે અને તે ચાખીએ, તે પછીજ ઝાડ નકામું છે કે કામનું તે કહી શકીએ. પગલું ભર્યા વિના આગળથીજ ન ઉચ્ચારનો ! એ તો નામર્દનું કામ."

" તમારૂં ધાર્યું કરવાને હવે કેવળ એકજ ઉપાય છે."

" શો ?"

"એને બદલે જો તમે પોતે ફાંસીએ ચઢવા તૈયાર થાવ તો."

" કબુલ !"

ન્યાયાધિશે સહી કરી. હવે પોતાની જીંદગી વેચી મૂક્તિનો પરવાનો લઇ દોડયો.

ફાંસીને માંચડે જ્યાં એકકાને ઉભો રાખવામાં આવ્યો હતો, ત્યાં અણીના પ્રસંગે હવે આવી લાગ્યો. એકકાને પરવાનાથી મુક્ત કરી પોતે ફાંસીની દોરી સ્વહસ્તે ગળામાં ઘાલી ઉભો.

" આ શું ?" એકકો તેમજ તમામ પોકારી ઉઠયા.

"વચનને ખાતર!" દવે બોલ્યો. એકકો દવેને બાઝી પડયો, તેના ચરણ ચૂમી તે ગદ્દગદ્દ કંઠે બોલ્યો, જો કે હું બળમાં અધિક છું, છતાં સાચો વીર તો તુંજ! કે જે વચનને ખાતર પોતાના પ્રાણને પણ વ્હાલો નથી કરતો.

છે વીર સાચો તેજ! જે નિજ વચનથી ફરતો નથી,
નિજ બોલ ખાતર! પ્રાણની પરવા જરા કરતો નથી.
વિશ્રામ! બીજું વચન! ત્રીજું વ્હાલ! ત્રણ સંભાળીએ,
હિમત વિના નહિ બોલીએ, જો બોલીએ! તો પાળીએ.

ધન્ય છે! ગુણવંત! ત્હારી વીરતા ને કૌશલ્ય જોઇ હું જેટલો આશ્ચર્ય, અને પ્રસન્ન થઇ શકયો છું. એથી હજાર ગણો પ્રસન્ન ત્હારી વચનપાલકતાના ગુણે થયો છું

શાબાશ! સાચા વીર! ઝળકાવી જનેતા-કૂખને,
સાર્થક કર્યું! જીવ્યું, અને પીધું જનેતા દૂધને.

એકકો સહર્ષ દવેને ભેટી પડયો.

સાંજ ન્યાયાધિશની મોટર આવી રહી. દવેને મૂક્ત કરવામાં આવ્યો. ન્યાયાધિશની કસોટીમાંથી ગુણવંત પસાર થયો.

"પ્રિય સુહૃદ્દ!" દવેએ હવે એકકાને પૂછ્યું, "હું હવે એટલુંજ જાણવા માગું છું, કે તું બાહુબળ પર ઝઝુંમવાની વાત કરતો હતો તો આ'વા પ્રસંગે ક્ષમા અથવા તો દયાની ભિખ વિના મૂકિતની આશા શી રીતે રખાય?"

દવેના શબ્દોનો આંતરિક મર્મ-પ્રહાર વીર લુટારૂ સમજી ગયો. તે બોલ્યો..." દવે! તું એમ ન ધારીશ, કે તું એકલોજ આપ્યું વચન પાળી શકે છે. તું એકલોજ પ્રાણ દઇ શકે છે. ના... ના. એક રજપૂત બચ્ચો કોઇની દયાના દાન પર, કે ભીખના જીવન

પર જીવવા રે'તોજ નથી. ને હું યે પ્રાણ દઇ શકું છું. બળાત્કારથી શત્રુના ચરણોમાં મસ્તક ઝુકાવી પ્રાણદાન માંગતાં પ્હેલાં આ શૌર્ય-ભર્યો રસ્તો લઇ શકું છું."

ગુણવંતના હાથ માંહેની હીરાની મુદ્રિકા એકકાએ છલંગ મારી એક આંચકા સાથે કાઢી લીધી. જોતજોતામાં તે ચૂસી ગયો. ઝેર ચઢવા માંડયું. આંખે અંધારા આવતાં તે જમીન પર પડયો. મરવાની છેલ્લી અણી સુધી તેના વીર-વદન ઉપર શૌર્યનું તેજ ઝળકી રહ્યું હતું. ગમે તેવો બદમાશ છતાં તે મર્યો તો વીર-મ્હોતે!

અને આવાં વીર-મૃત્યુ કંઇ બધાના ભાગ્યમાં નથી લખાતાં' આવી વીર-વજ્ર છાતી બધાં નથી કરી શકતાં! એમાંયે હિંમત સાથે શૌર્ય જોઇએ છે.

સઘળાં આ વીર- મૃત્યુ પ્રતિ નેહઇ રહ્યાં. "તમારા બનેમાં વીર કોણ?" ન્યાયાધિશના મુખમાંથી ઉદ્દગાર બ્હાર પડયા.

"દીધેલું વચન પાળી શકે તે! ક્ષમા દઇ શકે તે! પ્રાણ પાથરી શકે તે!"

લાલના એકકાના આ છેલ્લા શબ્દો હતા.

"નહિ! અંત ઘડી સુધી પણ પોતાના બાહુબળ ઉપર અડગ શ્રદ્ધાથી ઝુઝનાર! મ્હોતના મુખમાં પણ શાન્ત મુખમુદ્રાથી હિંમતપૂર્વક ઉભો રે'નાર! સ્વકાર્ય સિદ્ધિને અંગે શિષની પરવા તજનાર! તુંજ તુંજ! **લાલનો એકકો ઉર્ફે વીર લુટારૂ!"**

ભૂખ્યો મરે છે કેશરી પણ તૃણને અડતો નથી,
રણ પર ચઢયો રજપૂત! તે પાછો પછી પડતો નથી
શુરવીર સાચો જીવવા! ઇચ્છે ન શત્રુની દયા,
કીર્તિ ગૂમાવી જીવવું! જીવન રહ્યાં? એ ના રહ્યાં.

જનના પ્રસવે પુત્ર તો! આ'વાં રત્નો વીર!
ઝુંઝે જે બાહુબળે! આઘાં મૂકી શીર.

વીર! લુટારૂ ત્હારી અપૂર્વ વીરતા માટે ખરેખર! તું ધન્યવાદને પાત્ર છે.

રાવણ મર્યો પણ રામ સાથે આજ તેનું નામ છે,
ગુણવંત સાથે તેમ ત્હારૂં પણ રહેલું નામ છે.
ઇતિહાસને પાને લખાશે ધન્ય ત્હારી વીરતા!
કાયમ રહેશે! તું જશે! પણ નામ! ત્હારી વીરતા.

અને આ અભિમાન ધરાવવા લાયક શબ્દો છેલ્લા ડચકાં ખાતા એકકાના કાનમાં પડયા. વીર લુટારૂ! મર્યો, પરન્તુ ગૌરવ ભર્યો!

જે વીરતાનો ગુણ! એ નિઃશક હા! અણમૂલ છે,
ઉપયોગ કરતાં આવડે ના! એજ કેવળ ભૂલ છે.
જો!

સદ્વ્યય કરતે શૌર્યનો! પૂજત જગત તમામ,
અમર થતે ઇતિહાસમાં..."વીર-લુટારૂ" નામ.

વાંચક! આ'વા વીર-લુટારૂના મૃત્યુ પૂંઠે કંઇ નહી તો! કેવળ ત્હેની વીરતાને ખાતર પણ બે આંસુ અવશ્ય પાડ!

"ઉપસંહાર."

અને,

—: સ્પષ્ટિકરણ :—

(૧) "વિહારી"નાજ વેશમાં લાલના એકકાએ ડિટેકટીવ દવેના ઘરમાંથી પત્ર ઉપાડી લઇ, ત્યાં પોતાની છબી મૂકી હતી.

(૨) પ્રકરણ છઠ્ઠામાં મુદ્રિકા વીંટી જોતાં બેહોશ થઇ, તેનું કારણ તે વીંટી પોતાની હતી, અને તે ગુણવંતી પાસેથી નિકળી

એટલે કદાચ "મ્હારી પત્ની સુન્દરીજ ગુણવંતીના વેશમાં હોય." એમ મુદ્રિકાના વેશમાં રહેલા સુન્દરલાલે કલ્પના કરી. પરન્તુ પાછળથી મુખ-દર્શન કર્યા પછી એ વાત ખોટી લાગી.

(૩) પ્રકરણ ૭માના અંત ભાગમાં "અફસોસ" ના ઉદ્ગાર મુખમાંથી નીકળવાનું કારણ! પોતે જે ગુણવંતીને સુન્દરી ધારી હતી, તે અન્ય સ્ત્રી નીકળી તેથી, અને તેજ ભ્રાન્તિમાં તે ગુણવંતીને સુન્દરી ધારી "ઓ મ્હારી પ્રિયા" કહી બાઝી પડી હતી. પરન્તુ, પછી એ ફેરવી નાખ્યું હતું.

"છેવટ !"

ગુણવંતી અને ગૌરીને "લાલના એકકાનો" અગણિત ધન ભંડાર તથા તેની પાસેથી રૂમાલ પ્રાપ્ત થયો. ગુણીયલ દંપતિ યુગલ વસન્તની વાટ જોવા લાગ્યું. વૃદ્ધ અંધ મહંત ગૌરીના ધર્મ પિતા તરીકે અવશેષ જીવન પ્રભુભક્તિમાં પસાર કરતા રહ્યા.

સુન્દરી અને સુન્દરલાલ પુત્રી-જમાઇને સુખી જોઇ હર્ષિત થયાં. બધાંય એક સંપથી એક સાથે રહ્યાં.

"પ્રભો! અર્પે! પ્રત્યેકને એવો મંગલ-સમય!"

વાંચવા લાયક પદ્યમાં વાર્તાઓ.

રાજા ભરથરી ! દસ સુંદર ચિત્રો સાથે	રૂ. ૦॥
જળસમાધી યાને દેવી શારદા ! પાંચ ચિત્રો	૦॥
રંગમાં ભંગ ! ઐતિહાસીક વાર્તા હરિગીતમા	૦॥
લાલ દીવો યાને ભાગ્યહિણુ બીખારણુ	૦।≈
છેલની વાર્તા સચિત્ર પૃષ્ટ ૧૫૦	૦॥।
કામકળા અને કામરૂપ !	૦॥।
નારી કે નાગણુ !	૦)≡
પ્રપંચી પતિવ્રતા !	૦)≡
વરઘેલી વીણા ! ભાગ ૧ થી ૬	૦।≈
મદન મોહના શામળભટ્ટ કૃત	૦॥।
મડા પચ્ચીસી ! વૈતાળ રાજાની વાર્તા	૦॥
સુડા બ્હોંતેરી ! ૭૨ વાર્તા પુરી. પાકું પુઠું.	૨॥
બત્રીસ પુતળી ! પાકું પુઠું સોનેરી નામ	૩)
મહાભારત ! અઢારે પર્વ દુર્ગાશંકર કૃત	૩)
ભર્તૃહરી નાટક ભાષણ સાથે	૦।≈
હરીશ્ચંદ્ર તારામતી ,,	૦॥
રાણકદેવી રાખેંગાર ,,	૦।≈
હલામણ જેઠવો ,,	૦।≈
સતી લીલાવતી ,,	૦।≈

વેપારીઓને મોટો લાભ. એક આનાની ટીકીટ બીડી વેપારી ભાવનું સુચીપત્ર મંગાવો.

શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય

ટાવર રોડ–સુરત.

સચીત્ર # રાજા ભરથરી. ગીત

આવાંજ સુંદર ચાર ચિત્રો સાથે [illegible]

કીંમત. માત્ર આઠ આના.

પોલાદી પંજો.

શ્રી "આર્યોન્નતિ પુસ્તકાલય," ટાવર રોડ, તાર ઓફિસ સામે–સુરત.

પૃષ્ટ ૧૫૦. ચાર સુંદર ચિત્રો સાથે.

મૂલ્ય બાર આના.